KÂZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

Dionysios Byzantios

BOĞAZİÇİ'NDE BİR GEZİNTİ

Çeviren: Mehmet Fatih Yavuz

YKY
Yapı Kredi Yayınları

Byzantionlu Dionysios hakkında neredeyse hiç bir bilgi yoktur. Eserden, MS 1. ve/ya 2. yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır. MS 10. yüzyılda kaleme alınan *Suda* isimli Bizans ansiklopedisinin kaydettiğine göre Dionysios, *Anaplous Bosporou*'dan (*Boğaziçi'nde bir Gezinti*) başka *Peri threnon* (*Ağıtlar üzerine*) adlı bir eser kaleme almıştır. Adı geçen diğer eser günümüze ulaşmamıştır.

Dionysios Byzantios

BOĞAZİÇİ'NDE BİR GEZİNTİ

(Anaplous Bosporou)

KÂZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

Dionysios Byzantios

BOĞAZİÇİ'NDE BİR GEZİNTİ

Çeviren:
Mehmet Fatih Yavuz

Yapı Kredi Yayınları

Yapı Kredi Yayınları - 3107
Kâzım Taşkent
Klasik Yapıtlar Dizisi - 77

Boğaziçi'nde Bir Gezinti
Özgün adı: Anaplous Bosporou
Çeviren: Mehmet Fatih Yavuz

Kitap editörü: Güven Turan

Kapak tasarımı: Mehmet Ulusel

Baskı: Mas Matbaacılık A.Ş.
Hamidiye Mah. Soğuksu Cad. No: 3 Kağıthane-İstanbul
Telefon: (0 212) 294 10 00 e-posta: info@masmat.com.tr
Sertifika No: 12055

Çeviriye temel alınan baskı: Dionysii Byzantii Anaplus Bospori, Dionysiou Byzantiou
Anaplous Bosporou (Rudolph Güngerich ed.) Berolini: apud Weidmannos, 1958
1. baskı: İstanbul, Mayıs 2010
ISBN 978-975-08-1778-6

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2008
Sertifika No: 12334
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

İÇİNDEKİLER

Giriş • 7
Hellence Yer Adları • 26

BOĞAZİÇİ'NDE BİR GEZİNTİ
Boğaziçi'nde Bir Gezinti • 35

Bibliografya (Atıfta Bulunulan Eserler) • 89
Türkçe Yer Adları Dizini • 95
Antik Yer adları ve Şahıslar Dizini • 97

GİRİŞ

İstanbul Boğazı, tarihi, kültürü ve güzellikleri ile dünyada bir eşi ve benzeri olmayan özelliklere sahiptir.[1] İstanbul Boğazı, prehistorik dönemlerden itibaren Avrupa'dan Anadolu'ya göç eden çeşitli kavimler için bir geçit teşkil etmiş, bu bağlamda en erken dönemlerden itibaren Asya ile Avrupa arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Fransız seyyah Gyllius'a göre, İstanbul Boğazı, "Byzantion'un kurucusu Byzas'tan daha büyük ve daha önemli olup, Byzantion'un ilk yaratıcısıdır."[2]

1.1. İsim

Tarih boyunca İstanbul Boğazı için birçok isim kullanılmıştır. Fakat bugün batı dillerinde de kollanılan Bosporos (ya da Bosphoros), İstanbul Boğaz'ı için en çok kullanılan isimdir. Araştırmacılar, Bosporos adının kökeni hakkında fikir birliği içinde değillerdir. Bazıları bu adın Trakçadan geldiğini ileri sürerken, çoğunluk Bosporos kelimesinin Hellence *bous* (öküz, inek) ve *poros* (geçit) kelimelerinden oluştuğunu ve "öküz geçidi" ya da "inek geçidi" anlamına geldiğini kabul etmektedir. Genelde dereler üzerinde canlıların geçebileceği bölgeler için kullanılan bu ismin (sözgelişi "Oxford"=öküz geçidi), neden akıntısı ile meşhur İstanbul Boğazı'na verildiği bilinmemektedir. Belki de, İstanbul Boğaz'ı iki denizi birleştiren bir boğazdan çok bir ırmağa benzediği için bu ismi almıştır.

1 Gyllius, *de Bosporo Thracio* 1.1:

2 A.g.e. ". . . Bosporus, princeps creator Byzantii, melior et praestantior quam Byzas hujus urbis conditor. . ."

Antik kaynaklar, Bosporos'un anlamından yola çıkarak, tarihsel değeri olmayan açıklamalar yapmışlardır. Efsanelere göre, Zeus'un, eşi Hera'nın öfkesinden korumak için inek haline getirdiği sevgilisi Io'nun, İstanbul Boğazı'nı yüzerek geçmesinden dolayı ya da Frigyalıların Avrupa'dan Asya'ya İstanbul Boğazı üzerinden bir inek önderliğinde geçmesinden dolayı İstanbul Boğaz'ı Bosporos, yani "inek geçidi" adını almıştır.[3]

1.2. Boğaz ve Boğaz Akıntısı

İlk önce istatistikî bilgiler: İstanbul Boğazı'nın uzunluğu, yani Rumeli ve Anadolu Feneri hattından Sarayburnu ve Kızkulesi hattına kadar uzanan yer, kuş uçumu yaklaşık 30 kilometredir. Öte yandan Asya yakasının kıyı uzunluğu, 34 kilometre, Avrupa yakasının kıyı uzunluğu ise daha girintili çıkıntılı olmasından dolayı 46 kilometredir.[4] Boğaz'ın genişliği, en dar yeri olan Aşiyan-Kandilli arasında 698 metre, en geniş yeri olan Büyükdere-Umuryeri arasında ise 3550 metredir.[5]

İstanbul Boğazı dar ve kıvrımlı olduğundan aynı anda farklı akıntıların meydana geldiği bir yer olarak da ün salmıştır. Karadeniz'in birçok büyük nehir tarafından beslenmesi sonucu Marmara'dan 40 cm yüksek olması, İstanbul Boğazı'nın dar olması ve bahar ve yaz aylarında (antikçağda denizde seyahat mevsimi) rüzgârın kuzeyden esmesi nedeniyle, Karadeniz'den Marmara'ya doğru kuvvetli bir yüzey akıntısı oluşur. Bu yüzey akıntısı, or-

3 Gyllius, *de Bosporo Thracio* 1.1; Müller *Geographi Graeci Minores* II, s. 7-8.

4 Polybios'a (4.39.4-6) göre, "Trakya Bosporosu'nun uzunluğu 120 stadia [22.2 km], genişliği ise değişen uzunluklardadır. Kalkhedon ve Byzantion arasında Boğaz'ın genişliği 14 stadiadır [2.6 km], ki burası Marmara'dan Boğaz'a giriş kısmını teşkil eder. Boğaz, kuzeyde Hieron [Anadolu Kavağı] olarak adlandırılan yerde başlar". Herodotos (4.85) ve Dionysios Byzantios da Boğaz'ın uzunluğu için aynı rakamı telaffuz ederler. Arrianos (*Periplus Ponti Euxini* 17, 37) ise Anadolu Kavağı'ndan Anadolu Feneri'ne kadar olan kıyıları da Boğaz'ın bir parçası olarak kabul ettiğinden Boğaz'ın uzunluğunu 160 stadia (29.6 km) olarak verir.

5 *İstanbul liman başkanlığı yerel deniz trafiği rehberi*, s. 8: http://www.denizcilik.gov.tr/tr/haberoku/haberoku.asp?haberID=183#.

talama 4-5 deniz mili hızla, en dar yerinde 6-7 deniz mili hızla akmaktadır.[6]

Denizcilik Müsteşarlığı'nın verdiği bilgilere göre, "Boğaz'da bir de ana akıntıya karşı duran koyların veya burunların kıvrımlarına giren suların sahilin kıvrımlarını takip ederek ters yönde kıyıdan ilerlemesi ile "anaforlar" ve bu anaforların tekrar ana akıntıya karıştığı yerlerde halk diliyle "aynalar" (girdaplar) oluşur. Güney rüzgârları ve özellikle Lodos,... Marmara'nın sularını kuzeye doğru yığar ve su seviyesini İstanbul Boğazı'nın güney girişinde yarım metre kadar yükseltebilirler. Bu durumda Boğaz'ın akıntı rejimi de değişir; yüzeyde "orkoz" adı verilen ters akıntı oluşur. Bu akıntının da zaman zaman kuzey akıntısı hızına ulaştığı olmaktadır. Yani 6-7 knot hıza kadar orkoz akıntısı çıkabilmektedir".[7]

Bu akıntıların yanında, Karadeniz ve Marmara Denizi arasındaki tuz yoğunluğu farkından dolayı İstanbul Boğazı'nın 40 metre derinliğinde, Marmara'dan Karadeniz'e akan ve "kanal" olarak adlandırılan bir alt akıntı vardır. Dionysios ve ondan önce Boğaz'dan ve Boğaz akıntılarından bahseden yazarlar, Boğaz'daki alt akıntıdan bahsetmemektedirler. Lucretius ve Seneca açıkça Boğaz akıntısının tek taraflı olduğunu yazmaktadırlar.[8] Bu konuda en erken bilgiyi MS 4. yüzyılın sonları ve 5. yüzyılın başlarında yaşamış olan Macrobius vermektedir.[9] Procopius da bu konuda bahseden ikinci erken kaynaktır.[10]

6 Boğaz akıntısı için bkz. Gyllius, *de Bosporo Thracio* 2.14-16. Rhys Carpenter, "The Greek Penetration of the Black Sea," *American Journal of Archaeology* 52 (1948), s. 1-10; B.W. Labaree, "How the Greeks Sailed into the Black Sea," *American Journal of Archaeology* 61 (1957), s. 1-5; Graham, "The Date of the Greek Penetration of the Black Sea", *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 5 (1958), s. 25-42; F. W. Walbank, *A historical commentary on Polybius*, (Oxford: Clarendon Press, 1957-1979), s. 495-6; Jamie Morton, *The Role of the Physical Environment in Ancient Greek Seafaring.*(Leiden: Brill, 2001), s. 42-5, 85-90; *İstanbul liman başkanlığı yerel deniz trafiği rehberi*, s. 10-12.

7 *İstanbul liman başkanlığı yerel deniz trafiği rehberi*, s. 10-11.

8 Lucretius 5.506-508; Seneca *Quaestiones naturales* 4.2.

9 Macrobius *Saturnalia* 7.12.34-37. Bu hususta bkz. Frank W. Walbank, "Polybius on the Pontus and the Bosphorus," George E. Mylonas, (ed). *Studies presented to David Moore Robinson on his seventieth birthday.* Saint Louis: Washington University, 1951; Margaret Deacon, "Early Knowledge of the Bosporus Undercurrent," *Mariner's Mirror* 72 (1986), s. 207-210.

10 Procopius *De bello Gothico* 8.6.27-8. Boğaz'daki akıntı üzerine deney yapıp, Boğaz'daki dip akıntısını ilk izah eden kişi İtalyan Luigi Fernando Marsigli'dir. Marsigli bu hu-

Antikçağda Boğaz'ın akıntısı bazı yazarlar tarafından betimlenmiştir. Sözgelimi Polybios bu hususta şunları aktarmaktadır:[11] "... Boğaz'ın geri kalan kısmında Karadeniz'den gelen suların akıntısı, her iki yakanın birbirine benzer özellik taşımasından dolayı genelde aynıdır.[12] Ancak akıntı Avrupa yakasındaki Hermaion'a ulaştığında, ki Boğaz'ın en dar yeri olduğunu belirtmiştim, burada dar alanda sıkışır ve Pontos'tan gelen akıntı büyük bir kuvvetle Avrupa kıyısına çarpar.[13] Akıntı, çarpmanın etkisiyle geri dönerek, karşı kıyıdaki Asya sahilini aynı kuvvetle vurur. Buradan da aynı şekilde çarpmanın etkisiyle tekrar geri döner ve Avrupa yakasındaki *Hestia* (Akıntıburnu) olarak bilinen burnun yakınlarına çarpar. Akıntı oradan da tekrar Asya kıyısında, efsanelere göre Io'nun boğazı geçtikten sonra sahile çıktığı ve Bous [Salacak] olarak bilinen yere doğru akar. En sonunda, akıntı Bous'ten doğruca Byzantion'a ilerler ve kentin yakınlarında ikiye ayrılır. Zayıf olan akıntı Keras olarak adlandırılan koya girer, güçlü olan diğer akıntı ise tekrar Sarayburnu'ndan ileriye doğru yoluna devam eder. Ancak akıntı, artık üzerinde Khalkedon şehrinin yer aldığı karşı kıyıya ulaşacak güçte değildir. Zira Boğaz'da zigzaglar çizerek, burada Boğaz'ın genişlediği yere ulaştığında gücünü kaybeder ve kıyıdan kıyıya çarparak dik açı ile ilerlemez. Burada bir kıyıdan diğer kıyıya geniş açı seklinde ilerlediğinden, akıntı Khalkedon'a ulaşmaz ve Marmara'ya çıkar".

Apollonios Rhodios, Boğaz'ı "δινήεντα Βόσπορον" ("Anaforlu Bosporos") olarak nitelendirmiştir.[14] Romalı şair Horatius, Boğaz akıntısının korkutucu şöhretinin altını çizmek için, antik çağın tehlikeli sularına çekinmeden yelken açan Fenikeli denizcilerin Boğaz'dan çok korktuğunu söylemiştir (*Carmina* 2.13-4):

sustaki çalışmasını 1681 yılında basmış ve yayınlamıştır: *Observations around the Bosporus Strait or True Canal of Constantinople, Presented in a letter to Her Sacred Royal Majesty Queen Christina of Sweden by Luigi Ferdinando Marsigli.* Trans. B. Soffientino & M. E. Q. Pilson. *Earth Sciences History* 28:1, (2009), s. 57-83. Marsigli ve Boğaz'daki çalışması için bkz.: B. Soffientino & M. E. Q. Pilson, "The Bosporus Strait: A Special Place in the History of Oceanography", *Oceanography* 18 no. 2 (2005), s. 16-23.

11 Polybios 4.43.3-10.

12 Polybios (veya kaynakları) burada yanlış bilgi vermektedirler. Krş. Walbank, *Commentary*, s. 496.

13 Krş. Aristoteles *Meterologica* 354a6-11; Theophrastos *De ventis.* 29.

14 Apollonios Rhodios *Argonautica* 2.168.

Navita Bosporum
Poenus perhorrescit, neque ultra
Caeca timet aliunde fata.

(Fenikeli gemici Boğaz'dan çok korkar. Ama onun dışında başka yerlerde göremediği geleceğinden çekinmez).

Yine başka bir dörtlükte (*Carmina* 3.29-32), Horatius sevdiğine bağlılığını göstermek için, onunla Boğaz'ın azgın sularında (*insanientem Bosporum*) ve Asur'un sıcak çöllerinde yol alabileceğini söylemiştir:

Utcunque mecum vos eritis, libens
Insanientem navita Bosporum
Tentabo, et arentes arenas
Littoris Assyrii viator

(Benimle olduğun sürece memnuniyetle bir denizci olarak Boğaz'ın azgın sularına ve bir seyyah olarak Asur kıyılarının kızgın kumlarına meydan okuyabilirim).

1.3. Byzantion ve Bosporos: Kısa bir tarih

İstanbul ve Boğaz, sisli bir geçmişe sahiptir.[15] İstanbul'un üzerine kurulduğu yarımadanın ve Boğaz'ın bilinen ilk sakinleri Traklardır. Plinius, Byzantion'un kurulmasından önce Haliç'in hemen girişinde, büyük bir olasılıkla Traklara ait Lygos adlı küçük bir yerleşim yeri olduğunu kaydetmektedir.[16] Ne var ki yazı yazma geleneğine sahip olmayan Traklar geride bir şey bırakmamışlardır. İstanbul'da yapılan arkeolojik sondajlar, burada Mikenlerin varlığına işaret etmektedir. Geç Bronz çağında (MÖ 1400-1200) Mikenler, Ege ve Akdeniz'de yayılmış ve bu sırada İstanbul ve Boğaz'a uğrayarak burada küçük ticaret istasyonları kurmuş olmalıdırlar.[17] Nitekim daha sonra Hellenler, bronz çağında yaşayan atalarının bölgedeki varlığını Io efsanesi ve Argonotlar efsanesi ile hatırlamışlardır.

15 Aşağıda Byzantion ve Bosporos'un kısa bir tarihi verilecektir. Ancak Dionysios'un bahsettiği bazı önemli tarihsel olaylar (Dareios'un Boğaz'ı geçişi, Philippos'un kuşatması) üzerinde biraz daha fazla durulacaktır.

16 Plinius *Naturalis historia* 4.18; Ausonius *Ordo Urbium Nobilium* 3.13.

17 N. Fıratlı, "New Discoveries Concerning the First Settlement of Ancient Istanbul-Byzantion", *Proc. of the 10th Intern. Congr. of Class. Archaeology* 1 (1978), s. 565-574.

Bununla beraber, İstanbul'un ve Boğaz'ın eşsiz stratejik konumu, ancak MÖ 7. yüzyılın ilk çeyreğinde, Hellenlerin Karadeniz'e yerleşmeleri ile ortaya çıkmıştır.[18] Bu tarihten, yani Karadeniz sahillerinde sayısız Hellen kolonilerinin kurulmasından sonra, Karadeniz ve Ege dünyası arasında ticari ilişkiler yoğunluk kazanmış ve İstanbul Boğazı bir anlamda bir Süveyş ya da bir Panama Kanalı'na dönüşmüştür.[19]

Byzantion tam da bu sıralarda, yani tarihi yarımadanın stratejik öneminin arttığı dönemde, Eusebius'un bildirdiğine göre, MÖ 660/59 yılında, kuruldu. Antik kaynaklar, kentin kuruluşunda Atina'nın güneybatısında yer alan Megara kentinin önemli rol oynadığını kaydetmektedirler.[20]

İstanbul ve Boğaz, MÖ 6. yüzyılın sonlarına doğru tarih sahnesine çıktı. Pers kralı Dareios'un komutasındaki Pers ordusu, MÖ 513/512 yılında İskit Seferi esnasında, Rumelihisarı civarında yan yana dizilmiş gemilerin bağlanması ile oluşturulmuş köprünün üzerinden Asya'dan Avrupa'ya geçti.[21] Böylece hem Byzantion hem de

18 Karadeniz'deki Hellen kolonizasyonu için bkz. A. J. Graham "Greek Colonization" *Cambridge Ancient History* 3.3, s. 118-130; J. Boardman, *Greeks Overseas*[4]. (London: Thames and Hudson, 1999), s. 238-264; G. Tsetskhladze, "Greek Colonisation of the Black Sea Area," *The Colonisation of the Black Sea Area*. Ed. G. Tsetskhladze (Stuttgart: F. Steiner, 1998), s. 9-68. G. Tsetskhladze, "Greek Penetration of the Black Sea," *The Archaeology of the Greek Colonisation*. Ed. G. Tsetskhladze & F. De Angelis (Oxford: Oxford University Committee for Archaeology, 1994), s. 111-136; G. Tsetskhladze, "Trade on the Black Sea in the archaic and classical periods: some observations," *Trade, traders, and the ancient city* ed. Helen Parkins and Christopher Smith (London; New York: Routledge, 1998), s. 52-74.

19 Max Cary, *The Geographic Background of Greek & Roman History*. (Oxford: Clarendon Press, 1949), s. 311.

20 **Megara:** Ps.-Skymnos 717; Strabon, 7.6.2; Philostratos *Vitae sophistarum* 1. 24; Ioannes Lydos *De mensibus* 3.70; Stephanos Byzantios s.v. "Byzantion"; Eustathios 803; Thukydides 8.80, 3.36. Öte yandan antikçağda birçok kentin Byzantion'un kuruluşunda rol oynadığı ileri sürülmüştür: **Atina:** Ammianus Marcellinus 22.8.8. **Miletos:** Velleius Paterculus 2.7.7.Krş. *Khronikon Paskhale* I 593 [Ionialı]. **Argos ve Megara:** Hesykhios *FGrH* 390 F 3-4; **Sparta:** Iustin *Epitoma* 9.13; Orosius 3.13.2. **Boiotialılar:** Konstantinos Porphyrogenitos *De thematibus* 2. (s. 46, Bonn). **Mykenai:** Genesios, s. 27 (Bonn) **Karystos:** Genesios, s. 27 (Bonn). **Megara ve Korinthos:** Dionysios Byzantios 7, 15. Megara ve Arkadialılar: Dionysios Byzantios, 17, 19.

21 Herodotus 4.85-7. Dareios'un İskit Seferi için bkz: J. R. Gardiner-Garden, "Dareios' Scythian Expedition and its Aftermath," *Klio* 69 (1987), s. 326-350; A. Fol & N. G. L. Hammond, "Persia in Europe apart from Greece," *Cambridge Ancient History* vol. 4 (1988), s. 234-53; Jack M. Balcer, "Persian Occupied Thrace (Skudra)," *Historia* 37 (1988), s. 1-21.

Boğaz'ın Avrupa yakası ilk defa Pers hâkimiyeti altına girdi. Herodotos, Dareios'un Boğaz'dan geçişini şu sözlerle aktarmaktadır: "Dareios, Karadeniz'i seyrettikten sonra Samoslu mimar Mandrokles'in yapmış olduğu köprüye doğru yelken açtı. Bosporos'u da seyreyledikten sonra Boğaz'ın kıyısına beyaz mermerden iki sütun diktirdi; birine Asur, öbürüne Hellen harfleriyle, ordusunda yer alan halkların, ki kendisine tabii olan bütün halklardan askerler orada hazırdı, isimlerini yazdırdı. Ordusundaki toplam adam sayısı, süvari dâhil ve donanma hariç 700.000 idi. İlaveten altı yüz gemi orada toplanmıştı. Sonradan Byzantionlular bu sütunları kente taşıyıp Orthosia Artemis sunağının yapımında kullandılar. Asur yazılarıyla kaplı taş bloğu da, Byzantion'daki Dionysos Tapınağı'nın kenarına bıraktılar.[22] Benim hesabıma göre, Dareios'un Bosporos üzerinde köprü kurduğu yer, Byzantion ile Karadeniz'in ağzındaki tapınağın orta yerine düşer".[23] Herodotos, ardından Boğaz'daki köprünün mimari Samoslu Mandrokles ile köprüsü hakkında şu bilgileri verir: "Dareios yüzer köprüden o kadar çok memnun kaldı ki, köprünün mimari Samoslu Mandrokles'i armağan yağmuruna tuttu. Mandrokles ödülünün bir kısmıyla, Bosporos üzerine inşa edilen yüzer köprüyü ve ordusunun köprüyü geçişini tahtında oturarak izleyen Dareios'u betimleyen bir resim yaptırdı. Tabloyu Samos'daki Hera tapınağına adadı ve altına da şu yazıyı yazdırdı:

Mandrokles bu resmi Hera'ya adadı,
Balık kaynayan Bosporos üzerine inşa ettiği
Köprüyü anmak için;
Kendisi taçlandı; Samoslular da şereflendi,
Başarısı Kral Dareios'u memnun ettiği için.
Bu, köprüyü inşa eden adamın hatırasını yaşatan yazıttır."[24]

Byzantionlular, Dareios'un İskit Seferi'nin uzun sürmesini fırsat bilerek, kısa bir sure sonra isyan ettiyse de, Pers General Otanes, Byzantion'u ele geçirerek kenti tekrar Pers hâkimiyeti altına soktu.[25] Ancak Byzantion, 499 yılında Pers hâkimiyetine kar-

22 Dareios'un kitabelerinin İstanbul'da yapılacak kazılarda günışığına çıkması sürpriz olmayacaktır.
23 Herodotos 4.87.
24 Herodotos 4.88.
25 Herodotos 5.26.

şı ayaklanan Ionialıların saflarına katılarak tekrar Perslere başkaldırdı. Ionia İhtilali sırasında Pers sarayından kaçan Miletos'un eski tiranı Histiaios, Miletos'a kabul edilmeyince, Lesboslulardan 8 gemi alarak Byzantion'a yelken açtı ve Byzantion'da bir üs kurdu. Ardından Boğaz'ı abluka altına alan Histiaios, Boğaz'dan geçen gemileri haraca bağladı. Histiaios'un bu operasyonları tam olarak anlaşılamamışsa da, eski tiranın bu stratejisi ona Boğaz'ın stratejik önemini kavrayıp, onu ilk defa abluka altına alan kişi unvanını kazandırmıştır.[26] Ancak İonia ihtilalinin 493 yılında bastırılmasından sonra Fenike gemilerinden oluşan Pers Donanması, Boğaz ve Marmara kıyılarında yer alan ve asilere destek veren Hellen şehir devletlerine karşı bir ceza seferine çıktı. Bir kısım Byzantionlu Pers Donanmasını gelişini beklemeden Mesembria'ya kaçtılar.[27] Herodotos, Pers donanmasının hem Khalkedon'u hem de Byzantion'u ele geçirip, yaktıklarını söylemektedir.[28] Kent ve civarı, böylece bir kez daha Pers hâkimiyeti altına girmiş oldu (MÖ 493/2).

Pers-Hellen Harpleri'nin MÖ 478 yılında Hellenler lehine sonuçlanmasının ardından, Spartalı komutan Pausanias komutasındaki müttefik Hellen donanması, Byzantion'u Pers hâkimiyetinden kurtardı. Pausanias, müttefik donanması ile bir süre Byzantion'da kaldı. Ancak Perslerle gizlice anlaşma yaptığı iddiaları üzerine Sparta'ya çağrılan Pausanias, çıkarıldığı mahkemede suçsuz bulununca kendi inisiyatifiyle Byzantion'a geri dönerek 471 yılına kadar kenti -bazı kaynaklara göre zorbalıkla- idare etti.[29] Atinalılar, MÖ 471'de Byzantion'a bir deniz seferi düzenleyerek Pausanias'ın tiranlığına son verdiler. Bu olayın ardından Byzantion, Attika-Delos Birliği'ne üye oldu.[30] Attika-Delos Birliği'nin şemsiyesi altında hinterlandını güvence altına alan Byzantion, bu dönemde Yalova civarını da ele geçirerek, zenginleşti.[31] Bu nedenle kent, birliğe Thasos ve Aigina ile beraber en fazla vergi ödeyen polis idi.

26 Benjamin Isaac, *The Greek Settlements in Thrace until the Macedonian Conquest* (Leiden: Brill, 1986), s. 223-4.

27 Herodotos 6.33.

28 A.g.e.

29 Thukydides 1.131.

30 Pausanias'ın Byzantion'daki hâkimiyeti için bkz. Russell Meiggs, *The Athenian Empire* (Oxford: Clarendon Press, 1972), s. 465-8.

31 Byzantion'un Asya yakasındaki toprakları ve bu topraklara köle olarak çalıştırdığı Traklar için bkz. Diodoros 12.82.2; Phylarkhos *FGrH* 81 F8 (*apud* Athen. 6. 271c)

Byzantion, 440'ta Atina'ya isyan ettiyse de, müttefiki Sisam'ın Atinalılarca ele geçirilmesinden sonra, Attika-Delos Birliği'ne tekrar döndü. MÖ 431-404 yılları arasında Atinalılar ve Spartalılar arasında cereyan eden Peloponnessos Harbi'nde Byzantion başlarda Atina'ya sadık kaldıysa da, Atinalıların Sicilya'daki bozgunlarının ardından, MÖ 411 yılında isyan ederek Sparta'nın safına geçti. Ancak kısa bir süre sonra Alkibiades komutasındaki Atinalılar, fazla uzun sürmeyen bir kuşatma sonrasında kenti tekrar ele geçirerek Attika-Delos Birliği'ne dönüşünü sağladı (MÖ 409).[32] Atinalı general aynı zamanda Khrysopolis'te (Üsküdar) da bir vergi istasyonu kurarak, Boğaz'dan geçen gemileri vergiye bağladı.[33]

Peloponnesos Harbi'nin sonunu getiren Aigospotamoi Deniz Savaşından sonra Byzantion, Atina hâkimiyetinden kurtuldu (404).[34] Ancak kent, kısa süre içinde kendini Trak tehlikesi, iç mücadeleler ve bu sorunları çözmekle Spartalılar tarafından görevlendirilen Spartalı komutan Klearkhos'un zorba yönetimi altında buldu.[35] MÖ 400 yılında Ksenophon ve Onbinler kente vardıklarında, Klearkhos kentten kovulmuş, yerine Spartalılar Kleandros'u vali olarak atamıştı.[36]

Atinalıların MÖ 394 tarihinde Spartalıları Knidos Deniz Savaşı'nda mağlup etmelerinden sonra, Spartalıların Byzantion dâhil batı Anadolu'daki egemenlikleri sona erdi.

Atina, MÖ 389 yılında Thrasyboulos'u kuzey Ege ve Marmara'ya yollayarak, Byzantion ve Khalkedon'un dostluğunu yeniden kazandı. Thrasyboulos, bu sefer esnasında Byzantion'da demokratları başa geçirdi ve daha önce Alkibiades'in uyguladığı Boğaz'dan geçiş ücretini tekrar tesis etti.[37] Ancak MÖ 387 yılında Spartalı Antalkidas, Hellespontos'u abluka altına alarak, Kral Barışı'nın imzalanmasına yol açtı.[38] Böylece Atina'nın Boğazlar bölgesinde tek-

32 Alkibiades'in Byzantion kuşatması: Ksenophon *Hellenika* 1.3.14-22; Diodoros 13.66.4- 67; Plutarkhos *Alkibiades* 31; Frontinus *Strategemata* 3.11.3; Polyainos *Strategemeta* 1.48.2.

33 Ksenophon *Hellenika* 1.1.22; Polybios 4.44.4; Diodoros 13.64.2; Theopompos 7, Ephoros fr. 145. İlaveten bkz. Polyainos *Strategemeta* 1.47.2. ve Frontinus *Strategemata* 3.3.3.

34 Ksenophon *Hellenika* 2.2.1-2.

35 Diodoros 14.12.2; Polyainos *Strategemeta* 2.2.7.

36 Ksenophon *Anabasis* 7.1, 5-32.

37 Ksenophon *Hellenika* 4.8.27; Demosthenes 20.60; Isokrates 14.28.

38 Ksenophon *Hellenika* 5.1.31; Diodoros 14.110.3.

rar hegemonya kurma girişimleri yarıda kaldı. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Byzantion, büyük bir ihtimalle Thrasyboulos'un iktidara yerleştirdiği demokratlar sayesinde Atina'ya bağlı kaldı ve MÖ 378 yılında Atina'nın önderliğinde Sparta'nın saldırgan politikalarına karşı kurulan İkinci Attika-Delos Birliği'ne katıldı.[39] Ne var ki, Atina'nın kuzeyde yeniden saldırgan ve yayılmacı bir politika gütmesi sonucunda, Byzantion 363 yılında birlikten ayrılarak Thebai ile ittifak kurdu.[40] MÖ 362 ve 361 yıllarında Karadeniz'den Atina'ya giden tahıl gemilerini Boğaz'da durdurarak tahıla el koydu.[41] Byzantion, MÖ 357 yılında Atina'ya başkaldıran Khios, Rhodos ve Kos'a destek vererek, Attika-Delos Birliği'nin iyice zayıflamasına katkıda bulundu.[42] Bu tarihten sonra Byzantion, Khalkedon ve Selymbria'yı hâkimiyeti altına alarak iyice güçlendi.[43] Hatta, MÖ 350'lerde Traklara karşı Makedon Philippos ile ittifak kurarak, hinterlandındaki nüfuzunu arttırdı.[44]

Ancak Makedon Philippos'un kısa süre içinde Byzantion hinterlandında güçlenmesi, Byzantionlular için tehlikeli bir hal alınca iki müttefik arasındaki bağ koptu. Bunun üzerine Philippos, MÖ 340 yazında Byzantion'a saldırıp kuşatma altına aldı. Kuşatmanın başlarında (ya da kuşatmadan hemen önce) Philippos, Karadeniz'den gelip Atina'ya giden ve o sırada Hieron'da (Anadolukavağı) demirleyen tahıl filosuna hem karadan hem de denizden saldırdı ve Iustin'e göre 170 Didymos'a göre 230 gemi ele geçirdi.[45] Makedon Kral, ele geçirdiği gemileri parçalara ayırarak, kuşatma makinelerinin yapımında kullandı. Büyük bir olasılıkla, bu deniz savaşından ele geçirdiği ganimetleri kara yolundan Haliç kıyılarına getirdi ve Haliç'te bir köprü inşa ederek onları Haliç'in güney kıyılarına geçirdi. Bu arada Atinalılar da tahıl filolarını ele geçiren Philippos'a savaş açtılar. Boğaz'da bulunan generalleri Khares'e Byzantionlulara yardım etmesini emrettiler. Atinalı ge-

39 Diodoros 15.28.2-5.
40 Isokrates 5.53; Diodoros 15.79.
41 Demosthenes 50.4-6, 17-19
42 Diodoros 16.21.
43 Demosthenes 15.26. Krş. Athenaeus 12 526e.
44 Schol. Aisch 2.81.
45 Philokhorus *FGrH* 328 F 162; Iustin 9.1. Başka bir eski kaynak, Theopompos (MÖ 4. yy.) ele geçirilen gemi sayısını 180 olarak vermektedir.

neral, Byzantion donanması ile beraber Boğaz'dan yukarı ilerleyerek İstinye yakınlarında Philippos'un amirali Demetrios'u yenilgiye uğrattı ve Makedon donanmasını Karadeniz'e sürdü. Bu nedenle İstinye yakınlarınki bu yere bu deniz savaşına binaen *Thermemeria* "sıcak günler" adı verildi. Khares'in ablukası yüzünden donanmasını kullanamayan Philippos, Byzantion'un güçlü surlarını da geçemeyince 339 baharında kuşatmayı kaldırdı.[46]

Byzantion, İskender döneminde de bağımsızlığını sürdürdü. Byzantion'un İskender'in ölümünden sonra, generalleri arasında yapılan çekişmelerden de fazla etkilenmediği anlaşılmaktadır. Ancak Makedonya'nın Büyük İskender'in fetih politikalarından ve ardından generalleri arasındaki iç çekişmelerden olumsuz etkilenip zayıflamasıyla Balkanların kuzeyindeki Kelt kabileler Hellas ve Trakya'yı istila ederek bu bölgeleri yağmaladılar (MÖ 278). Byzantion, hinterlandındaki bu gelişmelerden olumsuz etkilendi ve arazisi yağmalandı.[47] Daha da kötüsü Keltler, kentin hinterlandında Tylis Krallığını kurarak, Byzantion'u ağır vergiye bağladılar.[48] Bütün bunlar yetmezmiş gibi, Anadolu'da hâkimiyet kurmak isteyen Seleukos Krallığı, Byzantion'un Anadolu yakasındaki toprakları için bir tehdit olarak ortaya çıkınca, Byzantion, kuzeybatı Anadolu'daki bazı krallık ve şehir devletleri ile anlaşarak Kuzey Birliği adı verilen ittifakın içinde yer aldı.[49] Bu birliğin Byzantion savunmasında işe yaradığı anlaşılmaktadır. Zira Seleukos kralı Antiokhos 260'larda Byzantion'a saldırdığında, birliğin üyelerinden Herakleia, Byzantion'un yardımına koştu. Mısır kralı II. Ptolemaios Philadelphos da bu sırada Byzantion'a yardım edenler arasında yer almakta idi.[50]

Bununla beraber, müttefiklerin Byzantion'un başında Damokles'in kılıcı gibi duran Tylis Krallığı'na karşı pek fazla bir şey yapa-

46 Hesykhios *FGrH* 390 F 27; Frontinus *Strategemata* 1.4.13; Synkellos *FHG*, II 692. Kuşatma ile ilgili modern araştırmalar: Arnold Dietrich Schaefer, *Demosthenes und seine Zeit*, Cilt II (Leipzig: B.G. Teubner, 1885-87), s. 503-513; Hammond & Griffith, *A History of Macedonia*. Vol. I (Oxford: Clarendon Press, 1979), s. 566-581; Raphael Sealey, *Demosthenes and His Time: a Study in Defeat* (New York: Oxford University Press, 1993), s. 187-9.

47 Memnon *FGrH* 434 F 11.1-7

48 Polybios 4.45.10-46.4

49 Memnon *FGrH* 434 F7. 1-2.

50 Memnon *FGrH* 434 F 15; Dionysios Byzantios 41 (F28).

madıkları anlaşılmaktadır. Bu krallığa ödediği ağır vergiler altında bunalan Byzantion, Boğaz'dan geçen gemilere ağır bir geçiş vergisi koyunca, Karadeniz-Ege ticaretinin en önemli aktörlerinden Rodos, Byzantion'a savaş ilan etti (MÖ 220). Polybios'un detaylı bilgiler verdiği bu harp sırasında, Bithynia Kralı Prusias Rodos'un safında yer alarak Byzantion'un Anadolu'daki topraklarını yağmaladı ve hatta Anadolukavağı'ndaki stratejik Hieron'u ele geçirerek, Byzantion'un Boğaz üzerindeki hâkimiyetine ağır bir darbe vurdu.[51]

Hellenistik çağın en önemli krallıklarından olan ve Trakya'yı ve Trakları kontrol altında tutan Makedonya'nın MÖ 197 ve 167 yıllarında Roma'ya yenilerek parçalanmasının ardından, Byzantion Trak istilalarına maruz kaldı.[52] Ancak Roma'nın Hellenistik krallıklarla ve doğuda yaptığı askeri mücadelelerde Byzantionluların Roma'ya destek vermesi sayesinde Byzantion 146 tarihinden itibaren *Civitas Foederata* sıfatıyla birlikte Roma'nın nezdinde ayrıcalıklı bir statü kazandı.[53]

Byzantion, MÖ 1. yüzyılda batı Anadolu'da, Mithridates ve Roma arasında meydana gelen savaşlardan olumsuz etkilendi. Hatta Roma, Byzantion'a bir donanma yollayarak, Mithridates'in donanmasının Karadeniz'den çıkmasını engellemek için Bosporos'u abluka altına aldı.[54]

Byzantion, Roma Cumhuriyetinin çöküşünü takip eden İmparatorluk döneminin ilk iki asrında *pax Romana* sayesinde genelde barış ve refah içinde yaşadı.[55] Bu refah, Byzantionluların 193 yılında Pecennius Niger ile Septimius Severus arasında meydana gelen iç savaşlarda yanlış tarafı tutması ile son buldu. Bu iç çekişmede Niger'in safında yer alan Byzantion, Severus tarafından 3 yıl boyunca kuşatma altında kaldı. Kent, MS 197 yılında teslim olduğunda, Severus kentte taş üstünde taş bırakmadı ve Byzantion'u köy (*kome*) statüsüne indirgeyerek, Perinthos'a bağladı.[56] Ancak

51 Byzantionlularla Rodoslular arasındaki bu savaş için bkz. Polybios 4.46-52.

52 Appianos *Syr.* 6a; Polybios 22.18.12; Livius 39.35; Livius 40.6 ve 42.4; Appianos *Mac.* 11.1 ve 7; Livius 42.13.8

53 Tacitus 12.62.

54 Appianos *Mithr.* 17.

55 Herodianus 3.1.5; Strabon 7.6.2. Krş. Plinius *Naturalis historia* 9.20; Tacitus 12.63.

56 Severus Kuşatması: Dio Cassius 74.10-14; Herodian 3.6.9; Suda s.v. "Severus"

oğlu Caracalla'nın da araya girmesiyle, Severus, Byzantionluları affetti ve kenti yeniden inşa ederek, *Colonia Antoninia* adını verdi.[57] Bununla beraber, uzun süren kuşatma ve yıkım kenti öylesine zayıflattı ki, Byzantion kuzeyden gelebilecek istilaları durduracak gücü kaybetti.[58] Nitekim MS 3. yüzyıl ortalarında Karadeniz bölgesini istila eden Gothlar, donanmaları ile İstanbul Boğazı'nı geçerek Byzantion'a saldırdılar.[59] Her ne kadar Byzantion, kendini istilacılara karşı korumuşsa da, Gothlar'ın Boğaz'dan geçişini durduramamıştır. Gothlar, Ege'ye açılarak antik çağ uygarlığına büyük darbe indiren yağmalarda bulunmuşlardır. Üstelik, Goth istilaları sonucu, Karadeniz'deki Hellen şehir devletleri ve diğer devletlerin ağır bir darbe almasıyla, Karadeniz ile Ege arasındaki ticari ilişkiler durmuş ve dolaysıyla Boğaz önemini yitirmiştir.[60] Bu tarihten sonra, Boğaz bir ticaret yolundan ziyade, Karadeniz'den gelebilecek istilalar için bir yol haline gelmiştir.

Constantinus, MS 324 yılında Byzantion'u başkent olarak inşa etmeye karar verdiğinde, Severus'un yıkımı, Gothların istilası ve MS 3. yüzyılda Akdeniz dünyasında meydana gelen ekonomik ve sosyal karışıklıklar nedeniyle, kent eski görkemli günlerinden çok uzaktı. 11 Mayıs 330 tarihinde resmi törenlerle kentin açılışı yapıldıktan sonra kent, Konstantinopolis adını aldı ve geç antik dünyanın en önemli kenti haline geldi.[61]

57 Spartianus *Caracalla* 1.7; Hesykhios *FGrH* 390 F38.

58 Dio Cassius 75.14.4.

59 MS 3. yüzyılın ortalarında meydana gelen Goth ve Heruli saldırıları için bkz. Zosimos 1.42-3, 5; Historia Augusta *Claudius* 9.7. Modern çalışmalar: Herwig Wolfram, *History of the Goths* (Berkeley: University of California Press, 1988), s. 50-51.

60 Cyril Mango, "Introduction," *Constantinople and its hinterland*. Ed. Cyril Mango & Gilbert Dagron. (Aldershot, Hampshire, Great Britain; Brookfield, Vt., U.S.A. : Variorum, 1995), s. 3-4.

61 Themistius *Oratio* 4.58b; Ioannes Lydos *De mensibus* 4.2; Socrates *Historia Ecclesiastica* 1.16; Philostratus *Historia Ecclesiastica* 2.9; Zosimos 2.30.1-2; *Khronikon Paskhale*, 1, AD 328; Ioannes Malalas *Khronographia*, 13.7.8.

1.4. Bosporos'un Byzantion'a ekonomik katkısı

MÖ 2. yüzyılda yaşayan ünlü tarihçi Polybios, Bosporos ve Byzantion'u tasvir ettiği bölümde, Byzantion'un zenginliğinin ve öneminin ardında, kentin İstanbul Boğazı'nı ve Boğaz'dan geçen Karadeniz ticaretini kontrol etmesinin önemli yer tuttuğunu ifade etmektedir.[62] Çünkü Karadeniz'den Ege'ye, Ege'den Karadeniz'e giden gemiler İstanbul Boğazı'ndan geçmek için Boğazı kontrol eden Byzantion'a geçiş vergisi ödemekteydiler. Nitekim Atina, güçlü olduğu zamanlarda Boğaz'ı kontrol etmek ve Boğaz'dan geçen gemilerin geçiş vergilerini elde etmek için Boğaz'ın girişinde, Khr ysopolis'te (Üsküdar) vergi istasyonu kurmuştur.[63]

Ayrıca, Antikçağda denizde seyahat ancak Mayıs-Eylül ayları arasında yapılmaktaydı.[64] Tam da bu mevsimde rüzgârlar kuzeyden esmekte ve Boğaz'da kuzeye doğru seyri imkânsız kılmaktaydı. Ancak bu aylarlarda rüzgâr bazen güneyden esmekte ve gemiler ancak bu sırada arkalarına rüzgârı alarak Boğaz'da ilerlemekteydi.[65] Gemiler, Boğaz'ın tehlikeli sularına girmeden, en uygun seyahat koşullarını beklemek için Byzantion'un limanlarına girip, hem liman parası ödemekte hem de Byzantion'da yiyecek, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayarak kentin ekonomisine önemli katkıda bulunmaktaydılar. Nitekim antik kaynaklar Byzantion'un tipik bir liman kenti olduğunun altını çizmişlerdir. Sözgelişi, MÖ 4. yüzyılda yaşamış olan tarihçi Theopompos, Byzantion'un ticaret için uygun bir yerde olduğunu ve bütün Byzantionluların vakitlerini agorada ve kıyıda harcadığını ve dolaysıyla da kendilerini meyhanelerde kadına ve içkiye verdiklerini ve hedonistik bir yaşam sürdüklerini bildirir.[66]

Belki de en önemlisi, Byzantion, antik dünyanın balıkla özdeşleşmiş en önemli kentleri arasındaydı ve balıkçılıktan oldukça

62 Polybios 4.38.

63 Ksenophon *Hellenika* 1.1.22

64 Bu konuda bkz. Morton, *The Role of the Physical Environment in Ancient Greek Seafaring*, s. 255-65

65 Labaree, "How the Greeks Sailed into the Black Sea," s. 29-33.

66 Theopompos *FGrH* F62 (apud Athenaeus 12 526e); Krş. Sinoplu Diphilus (apud Athenaeus 7.39)

önemli gelir elde ediyordu.[67] Antik çağlarda balık sürülerinin yerleri ve göç yolları tam olarak takip edilememekteydi. Dolaysıyla sayısız balık sürülerinin geçiş yolu üzerinde yer alan Boğaz gibi dar su geçitleri önemli balık sahalarıydı. Her yıl güz aylarında balık sürüleri İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerinden Karadeniz'den Ege ve Akdeniz'e göç ediyor, yine aynı şekilde bahar aylarında Karadeniz'e geri dönüyorlardı. İşte bu nedenle, balıkların göç yolu üzerindeki Boğazlar mükemmel balık sahalarıydı. Nitekim daha MÖ 6. yüzyılda Samos adasındaki Hera Tapınağı'nın duvarına yazılmış dizelerde, İstanbul Boğazı'ndan balığı bol (*ikthuoenta*) olarak bahsedilmektedir.[68] Gelalı Arkhestratos'un günümüze fragmanlar halinde ulaşan Hellen mutfağı ile ilgili eserinde, Byzantion'un adı balıkları ile ilgili olarak altı defa geçmektedir.[69] Coğrafyacı Strabon, İstanbul Boğazı'nın balık zenginliğinin altını çizmiş ve Byzantion balıkçılığının hem kentin hem de Roma imparatorluğunun ekonomisine önemli katkıda bulunduğunu söylemiştir:[70]

"Byzantionluların şehir duvarına yakın olan Keras (Haliç), batıya doğru yaklaşık 60 stadia (=11 km) uzanan bir koydur. Birçok girintisi olduğu için – tıpkı ağaç dalları gibi - geyiğin boynuzlarına benzer. Palamutlar buradaki girintilere yüzerler. Sayılarının fazlalığından, balıkları sürü şeklinde sürükleyen akıntının gücünden ve girintilerin darlığından dolayı kolayca avlanırlar. Bu girintilerin darlığı nedeniyle çıplak elle bile yakalanırlar. Bu balıklar Maeotis Gölü'nün (Azak Denizi) bataklıklarında yu-

67 Heinrich Merle, *Die Geschichte der Städte Byzantion und Kalchedon: von ihrer Gründung bis zum Eingreifen der Römer in die Verhältnisse des Ostens* (Kiel , 1916), s. 67, özellikle. n.3; Ellen C. Semple, *The Geography of the Mediterranean Region; its Relation to Ancient History* (London: Constable, 1932), s. 214; Max Cary, *The Geographic Background of Greek & Roman history*, s. 300; J. Dumont, "La peche du thon a Byzance a l'epoque hellenistique" *Revue des études anciennes* 78/9 (1976/7), s. 96-119; D. Braund, "Fish from the Black Sea: classical Byzantium and the Greekness of Trade" *Food in Antiquity* ed. John Wilkins et al. (Exeter: Exeter Unv. Press, 1995), s. 162-70; Andrew Dalby, *Siren Feasts* (Routledge 1997), s. 68, 76; Andrew Dalby, "Byzantium," *Food in the Ancient World* (London; New York: Routledge, 2003). Oğuz Tekin, *Eskiçağ'da İstanbul'da Balık ve Balıkçılık* (Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2010).

68 Herodotos 4.88.2

69 Arkhestratos Fr. 14.2; 35.5; 36.11; 38.2; 39.8; 41.1. Arkhestratos ve fragmanları için bkz. S. Douglas Olson & Alexander Sens, *Archestratos of Gela* (Oxford; New York: Oxford University Press, 2000), s. 70, 159-60, 167-68.

70 Strabon 7.6.2. Krş. Plinius *Naturalis historia* 9.20; Tacitus 12.63.

murtadan çıkarlar. Biraz güç kazandıklarında gölün ağzına (Kerç Boğazı) doğru sürüler halinde yüzerler ve Asya kıyıları boyunca Trapezos (Trabzon) ve Pharnakia (Giresun)'ya kadar ilerlerler. Balıklar ilk burada avlanırsa da tam olarak yetişkin hale gelmedikleri için buradaki av çok da fazla değildir. Ancak Sinop'a ulaştıklarında av ve tuzlanma için yetişkin hale gelirler. Bununla beraber, Kyaneai Adacıklarına ulaşıp burayı geçen balıklar, Khalkedon [Kadıköy] kıyılarından ileri doğru uzanan beyaz bir kayadan [*Blabe*] o kadar korkarlar ki, hemen karşı kıyıya yüzerler. Orada da akıntıya yakalanırlar; burası doğa tarafından öyle bir şekilde oluşturulmuştur ki, akıntı Byzantion'a ve Byzation'daki Keras'a yönelir. Doğal olarak balık sürüleri de buralara yönelirler ve Byzantionlulara ve Romalılara önemli ekonomik katkıda bulunurlar."

Plinius da Bosporos'tan geçen balık sürüleri hakkında şunları yazmaktadır.[71]

"... Propontis'i Euxenus ile birleştiren ve Asya ile Avrupa'yı ayıran Trakya Bosphoros'unun en dar yerinde, Asya yakasındaki Khalkedon arazisinin açıklarında, yukardan bakıldığında da su altında görülebilen göz alıcı beyaz bir kaya vardır. Bu kayanın aniden karşılarına çıkmasından korkan palamutlar [*thynni*], büyük sürüler halinde hızlı bir şekilde kayanın tam karşısında bulunan Byzantion Burnu (Sarayburnu)'na yönelirler. Bundan dolayı, burun Altın Boynuz adını almıştır. Dolaysıyla bütün balıkçılık faaliyetleri, bir millik bir mesafe uzaklıkta yer alan Khalkedon'un zararına Byzantion'da gerçekleşir.[72] Balıklar, Karadeniz'den ayrılmak için kuzey rüzgârını ve uygun akıntıları beklerler ve Byzantion limanına girmeden önce de avlanmazlar."[73]

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşıldığı gibi, balıkçılık Byzantion'un en önemli gelir kaynaklarından biriydi. Öyle ki, Aristoteles, Byzantion'da bir balıkçı sınıfından bahsetmektedir.[74]

71 Plinius *Naturalis historia* 9.50-1.
72 Krş. Aulus Gellius *Noctes Atticae* 6.16.
73 Aristoteles *Historia Animalium* 8.16 16; Aelianus *De natura animalium* 9.
74 Aristoteles *Politika* 1291^{b} 22-3.

2. *Dionysios Byzantios*

Çevirisini yaptığımız eserin yazarı Dionysios hakkında neredeyse hiç bir şey bilinmemektedir. Dionysios hakkında bilgi veren tek kaynak, Bizans döneminde yazılmış *Suda* isimli "ansiklopedidir". *Suda*'ya göre, Dionysios, "Byzantionlu epik şair. [Eserleri şunlardır:] *Periegesis tou en to Bosporou Anaplou* [Bosporos'ta Deniz Yolculuğu'nun Tasviri] ve *Peri Threnon* [Ağıtlar üzerine]. Cenaze ağıtları ile dolu bir şiirdir." Stephanos Byzantios da eserinin "Khrysopolis" maddesinde Dionysios'a atıfta bulunmaktadır. Dionysios'un ne zaman yaşadığı, eserini ne zaman kaleme aldığı bilinmemektedir. Yalnız, eserinde Boğaz'ın Karadeniz girişinde yer alan *Kyaneai adacıklarında* Roma sunağından bahsetmesi, onun imparatorluk döneminde yaşadığına işaret etmektedir. Bunun yanında, eserde Septimius Severus'un Byzantion kuşatmasından ve kentin tahrip edilmesinden bahsetmediği için M.S. 197 yılından önce yaşadığı sanılmaktadır.[75]

Dionysios'un *Anaplous Bosporou* adlı eseri Kanuni dönemine kadar ulaşmıştı. Çünkü Fransa kralı François I tarafından İstanbul'a, Kanuni'ye gönderilen heyet içinde yer alan Fransız Pierre Gilles ya da Latince adıyla Petrus Gyllius (1490-1555), 1544-7 ve 1550 tarihlerinde İstanbul ve civarında araştırmalarda bulunmuş ve Boğaziçi üzerine yaptığı araştırmada Dionysios'un eserini kullanmıştır.[76] Daha da önemlisi, Gyllius, Dionysios'un eserinin büyük bir kısmını Latinceye çevirmiş ve eserine dâhil etmiştir. Gyllius, 1555 yılında Roma'da ölmüş ve yeğeni Antoine Gilles, onun Boğaz'la ilgili araştırmalarını 1561 yılında yayınlamıştır.[77] Ancak daha sonra Dionysios'un Hellence eseri ortadan kaybolmuş ve eser, sade-

75 "Dionysios, 114," *Real Encyclopädie*, sütun 971. Gyllius, *de Bosporo Thracio* 3.9. Aşağıda da görüleceği üzere, Dionysios, kentte ve kent civarındaki tahrip edilmiş yapılara özel ilgi duymaktadır. Dolaysıyla, şayet Dionysios bazılarının da iddia ettiği gibi Constantinus döneminde yaşamış olsaydı, Severus'a ait birliklerin Byzantion'u yağmalamasından ve yerle bir etmesinden mutlaka bahsederdi.

76 Gyllius için bkz. Ronald G. Musto, "Introduction," Pierre Gilles, *The Antiquities of Constantinople*. 2nd ed. with new introduction and bibliography by Ronald G. Musto (New York: Italica Press, 1988), s. xi-xxx; S. Faroqhi, *Approaching Ottoman History: An Introduction to the Sources* (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1999), s. 122-5; S. Faroqhi, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?* Çev. Zeynep Altıok. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları), s. 189-91.

77 Petrus Gyllius, *De Bosporo Thracio libri III* (Lyon, 1561).

ce Gyllius'un eserinde Latince çevirilerini yaptığı alıntılar aracılığı ile okunmuştur.

Dionysios'un eserinin giriş kısmı, 17. yüzyılın başlarında Vatikan ve Paris yazmaları arasında bulunmuş ve bu fragman, Charles du Fresne du Cange tarafından *Constantinopolis Christiana* adlı eserinde basılmıştır.[78]

Gyllius'un Latinceye çevirdiği pasajlar, ilk defa 1712 yılında Hudson tarafından derlenmiş ve *Geographi Graeci Minores* adlı çalışmasının üçüncü cildinde yayınlanmıştır.[79] Çok daha sonraları, Otto Frick de Hudson gibi, Gyllius'un Dionysios'tan çevirdiği Latince pasajları derleyerek 1860 yılında yayınlamıştır.[80] Bir yıl sonra, Karl Ottfried Müller, Petrus Gyllius'un eserinin tamamını neşrederek, Gyllius'un Dionysios'tan Latinceye çevirerek eserinde kullandığı pasajları numaralandırmış ve eseri mükemmel bir şekilde yorumlamıştır.[81] Yine Otto Frick, 1865 yılında *Anaplus Bospori* üzerine kısa bir eser neşretmiştir.[82]

Dionysios'un Hellence yazmasının bir kopyası, eksik de olsa, 1841 yılında Aynaroz'daki Vatopedi manastırında bulunmuştur (1-56, 96-112).[83] Bu yazmanın bir kısmı (96-112), 19. yüzyılda sahteciliği ile ün salmış Constantine Simonides tarafından British Museum'a satılmıştır. Bu yazma halen British Müzesi'nde olup, James Yates ve Karl Müller tarafından neşredilmiştir.[84] Yazmanın geri kalan kısmı (1-56) ise, Paris Halk Kütüphanesi'ne ulaşmıştır.[85] Carolus Wescher, eksik kısımları Gyllius'un çevirisinden alarak, Hellence metni Latince çevirisi ile beraber 1874 yılında

78 Charles du Fresne du Cange, *Constantinopolis Christiana* (Paris, 1680)

79 Ioh. Hudsonus, *Geographiae vet. Scriptores Gr. Min.* III (Oxon. 1712), s. 1-23.

80 Otto Frick, *Dionysii Byzantii Anaplum Bospori ex Gillio excerptum* (Wesel: A. Bagel, 1860).

81 Karl Müller, *Geographi Graeci Minores* II, (Paris 1861), I-XIV. 1-101.

82 Otto Frick, *Conjectaneorum in Dionysii Byzantii Anaplum Bospori* (Burg: Druck von F. Colbassky, 1865).

83 Sophronios Eustratiades & Arcadios of Vatopedi. *Catalogue of the Greek Manuscripts in the Library of the Monastery of Vatopedi on Mt. Athos* (Cambridge: Harvard University Press, 1924).

84 Brit. Mus. Add. MSS. 19, 391. James Yates, "Some account of a volume, containing portions of Ptolemy's geography, and of the "geographi graeci minors," (Brit. Mus. add. mss. 19, 391),"*Transactions of the Royal Society of Literature of the United Kingdom* vol 8 (1866): s. 13-34; Karl Müller, *FHG* part 1, XVI-XIX. 188-190

85 Paris (suppl. Gr. 443 A).

yayınlanmıştır.[86] Yaklaşık yarım asır sonra, R. Güngerich bu elyazmasını ve Gyllius'un Latince çevirilerini yayınlamıştır.[87]

Gyllius'un İstanbul Boğazı ile ilgili eseri modern bir batı diline henüz tercüme edilmemiştir. İstanbul ve İstanbul Boğazı ile ilgili bu çok önemli eserin Türkçeye ancak 20. yüzyılın sonunda çevrilmesi gerçekten şaşırtıcı bir husustur. Erendiz Özbayoğlu, Gyllius'un *De Bosporo Thracio libri III* adlı eserini Latinceden Türkçeye çevirmiş ve eser, Eren Yayıncılık tarafından 2000 yılında basılmıştır.[88]

2.2 Anaplous Bosporou

Dionysios'un eseri, antik İstanbul, Haliç ve Boğaziçi hakkında detaylı bilgi veren çok önemli bir eserdir. Eser, 4 bölümden oluşmaktadır: a) Giriş, b) Byzantion dâhil Haliç sahilleri, c) Boğazın Avrupa yakası ve d) Kadıköy dâhil Boğaz'ın Asya yakası. Dionysios, kısa bir girişten sonra (Bosporos'un uzunluğu, akıntılar vb.) Byzantion'un işgal ettiği alan, kentin limanları, kentteki önemli dini yapılar hakkında önemli bilgiler verir. Ardından batıya doğru ilerleyerek Haliç'in güney sahili hakkında bilgiler aktarır. Ardından, Kâğıthane ve Alibeyköy derelerine ulaştıktan sonra Haliç'in kuzey sahilini doğuya doğru takip ederek Galata'ya ulaşır. Dionysios, eserin bundan sonraki iki bölümünde Tophane'den kuzeye doğru Boğaz'ın Avrupa kıyıları boyunca ilerleyerek Karadeniz'e, oradan da Boğaz'ın Asya kıyıları boyunca güneye ilerleyerek Kadıköy'e ulaşır ve orada son bulur. Dionysios, bütün bu sahillerle ilgili olarak, tarihsel, doğal ve mitolojik bilgiler sunmaktadır. Aşağıda Dionysios'un eserinde bahsedilen yerler sırasıyla numaralandırılarak verilmiştir.[89]

86 Carolus Wescher, *Dionysii Byzantii De Bospori Navigatione quae supersunt una cum supplementis in geographos Graecos minores aliisque eisudem argumenti fragmentis*. (Parisiis: E. Typographeo publico, 1874).

87 R. Güengerich, *Dionysii Byzantii anaplus Bospori una cum scholiis x saeculi* (Berolini: apud Weidmannos, 1927).

88 Petrus Gyllius, *İstanbul Boğazı*. (Çeviren Erendiz Özbayoğlu). (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2000). Gyllius'un diger eseri *De Topographia Constantinopoleos* da aynı yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir: Petrus Gyllius, *İstanbul'un Tarihi Eserleri* (Çeviren: Erendiz Özbayoğlu), (İstanbul, Eren Yayıncılık, 1997).

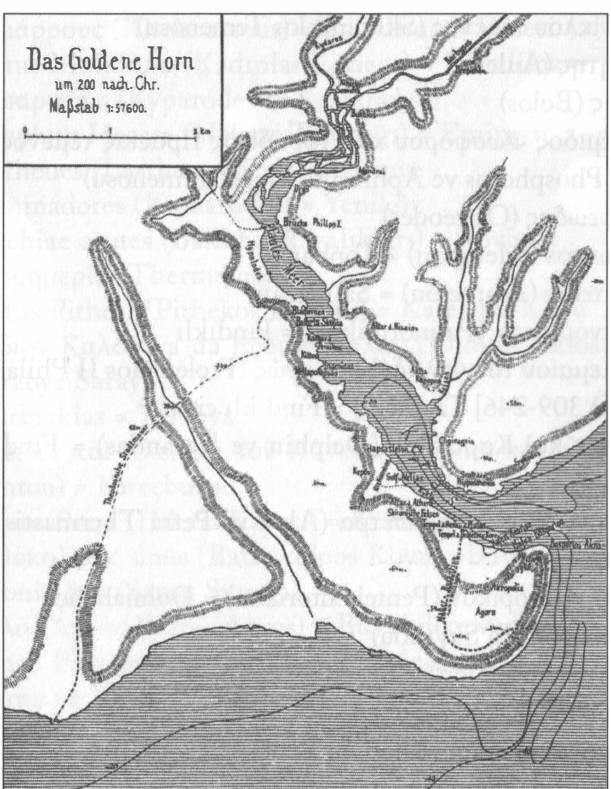
89 Wescher, *Dionysii Byzantii De Bospori Navigatione*, s. 29-33.

HELLENCE YER ADLARI

Haliç (Κέρας)

1. Βοσπόριος ἄκρα (Bosporios Burnu) = Sarayburnu
2. Ἐκβασίου βωμὸς Ἀθηνᾶς (Athena Ekbasia Sunağı)
3. Ποσειδῶνος νεώς (Poseidon Tapınağı)
4. Στάδια καὶ δρόμοι νέων (Gençler için koşu ve egzersiz alanları)
5. Τρεῖς λιμένες (Haliç'te 3 liman)
6. Πύργος (kule)
7. Πεδίον (ikinci ve üçüncü tepelerin arasındaki düz alan)
8. Γῆς Ἀνησιδώρας τέμενος (Ge Anesidora Temenosu)
9. Δήμητρος καὶ Κόρης [τεμένη] παράλληλα (Demeter ve Kore temenosları)
10. Πλούτωνος ἄκρα (Pluton Burnu)
11. Ἡραία ἄκρα (Hera Burnu)
12. Σκιρωνίδες πέτραι (Skironides Kayaları) = Zindan Kapısı civarı
13. Κύκλα (Kykla)
14. Σκεδασίου βωμὸς Αθηνᾶς (Athena Skedias Sunağı)
15. Μελίας κόλπος (Melias Koyu)
16. Κῆπος (Bostan)
17. Ἁψασιεῖον (Hapsasieion) = Unkapanı
18. Μελλαπωκόψας (Mellapokopsas) = Fener
19. Ἰνγενίδας (Ingenidas) koyu
20. Κιττός (Kittos)
21. Περαϊκός (Peraikos) koyu
22. Καμάρα (Kamara) = Balat Kapısı civarı
23. Σαπρὰ θάλασσα (Sapra Thalassa)
24. A. Πολυρρήτιον (Polyrretion)
25. B. Βαθεῖα Σκοπιά (Batheia Skopia)
26. C. Βλαχέρνας (Blakhernas)
27. D. Ὑπαλῶδες (Hypalodes)

28. Κύδαρος ποταμός (Kydaros Potamos) = Alibey Deresi
29. Βαρβύσες ποταμός (Barbyses Potamos) = Kâğıthane Deresi
30. Σημύστρας βωμός (Semystra Sunağı) = Kâğıthane
31. Δρέπανον ἄκρα (Drepanon Burnu)= Sütlüce
32. Βουκόλος (λόφος) (Boukolos Tepesi) = Sütlüce'nin en yüksek bölgesi
33. Μάνδραι (Mandrai)
34. Δρῦς (τέμενος Ἀπόλλωνος) (Drys)
35. Αὐλεὼν κόλπος (Auleon Koyu)= Hasköy'de küçük bir koy
36. Νικαίου βωμὸς ἥρωος (Hero Nikaios Sunağı)
37. Νέος βόλος (Neos Bolos)
38. Ἀκτῖνα (Aktina)

Antikçağda Haliç.
Kaynak: *Paulys Real-Encyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft* ("Keras" cilt 21, sütun, 259-260).

39. A. Κάνωπος (Kanopos)
40. B. Κῦβοι (Kyboi)
41. C. Κρηνίδες (Krenides)
42. D. Μείζων ποταμός (Meizon Deresi) = Kasımpaşa Deresi
43. ... ἀκροβύθιος
44. Χοιράγ[ρ]εια (Khoiag[r]eia)

Boğaz'ın Avrupa yakası

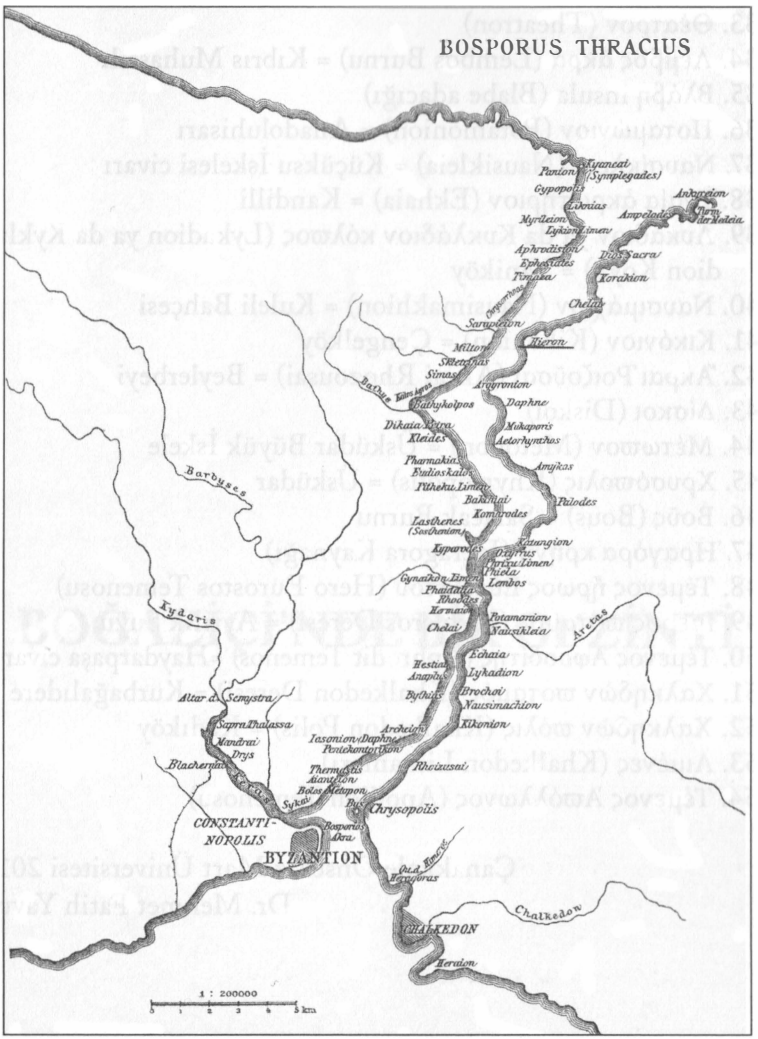
45. Ἱππoσθένης (Hipposthenes)
46. Συκίδες (Sykides)
47. Σχοινίκλου τέμενος (Skhoiniklos Temenosu)
48. Αὐλητης (Auletes)
49. Βόλος (Bolos)
50. Ἀρτέμιδος Φωσφόρου καὶ Ἀφροδίτης Πραείας τέμενος (Artemis Phosphoros ve Aphrodite Praeia Temenosu)
51. Ὀστρεώδης (Ostreodes)
52. Μέτωπον (Metopon) = Tophane
53. Αἰάντειον (Aianteion) = Salıpazarı
54. Παλινόρμικον (Palinormikon) = Fındıklı
55. Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου νεώς (Ptolemaios II Philadelphos [MÖ 309-246] Tapınağı) = Fındıklı civarı
56. Δελφὶν καὶ Καράνδας (Delphin ve Karandas) = Fındıklı'nın kuzeyi
57. Ἄκρα ve Θέρμαστις πέτρα (Akra ve Petra Thermastis) = Kabataş
58. Πεντηκοντορικόν (Pentekontorikon) = Dolmabahçe
59. Τὰ Σκύθου (Ta Skythou)
60. Ἰασόνιον (Iasonion) = Beşiktaş
61. A. δρυμὸς βωμός Απόλλωνος (Apollon sunağı)
62. Ῥοδίων περίβολοι (Rhodion Periboloi) = Çırağan
63. Ἀρχεῖον (Arkheion) =Ortaköy
64. Γέρων Ἅλιος (Geron Alios) = Defterdarburnu
65. Παράβολος (Parabolos)

66. Κάλαμος καὶ Βυθίας (Kalamos ve Bythias) = Kuruçeşme
67. A. δάφνη Μηδείας
68. Βάκα (Baka)
69. A. λόφος & Μητρὸς Θεῶν (Tepe ve Kybele tapınağı)
70. Ἑστίαι (Hestiai) = Arnavutköy
71. Κόλπος [Φιλεμπόριος ya da Φιλεμπόριον] (Philemperios Koyu = Bebek Koyu)
72. Χηλαί (Khelai) = Bebek
73. Δικτύννης ἱερὸν Ἀρτέμιδος (Artemis Diktynna Tapınağı)
74. Pyrrhias Cyon ("Kızıl Köpek") = Rumelihisarı
75. Ῥοώδης (Rhoodes Akra) = Şeytanburnu
76. Phidalia
77. Χειμάρρους (Kheimarrous) = Baltalimanı Deresi
78. Portus Mulierum (Kadınlar Limanı) = Baltalimanı
79. Κυπαρώδης (Kyparodes) = Kestanehan
80. Templum Hecate (Hekate Tapınağı) = Emirgan
81. Lasthenes (Lasthenes Koyu) = İstinye
82. Commadores (Komarodes) = Yeniköy
83. Bacchiae cautes (Bakkhai kayalıkları) = Köybaşı
84. Θερμημερία (Thermemeria)
85. Portus Pitheci (Pithekos Limanı) = Kalender Koyu
86. Εὔδιον Καλόν ya da Εὔδιον Καλός (Eudion Kalos koyu) = Tarabya Sarayı
87. Pharmakias = Tarabya
88. Κλεῖδες καὶ Κλεῖθρα τοῦ Πόντου (Kleides kai Kleithra tou Pontou) = Kireçburnu
89. Dicaea Petra (Dikaia Kayası) = Kefeliköy
90. Βαθύκολπος sinus (Bathykolpos Koyu) =Büyükdere
91. Saronis Ara (Saron Sunağı)
92. Καλὸς Ἀγρός (Kalos Agros) = Büyükdere vadisi
93. Simas Promontorium et Veneris Meretriciae Statua (Simas Burnu ve Venus heykeli) = Mesarburnu
94. Scletrinas sinus (Skletrinas Koyu) = Sarıyer
95. Arae Apollonis et Matris Deum (Apollon ve Ana Tanrıça Sunakları)
96. Milton Promontorium (Milton Burnu) = Tellitabya
97. Fanum (Tapınak) = Rumelikavağı

98. Templum Deae Phrygiae (Phrygia Tanrıçası'nın Tapınağı) = Rumelikavağı
99. Chyrsorrhoas Fluvius (Khyrsorrhoas Deresi) = Altın Deresi
100. Khalkeia = Rumelikavağı'nın hemen kuzeyi
101. Timaea Turris (Timaea Feneri) = Rumelikavağı'nın üst kısmı
102. Phosphorus locus (Phosphoros bölgesi)
103. Ephesiorum Portus (Efesliler Limanı) = Büyük Liman
104. Aphrodisium (Aphrodite Temenasu) = Çalı Burnu
105. Portus Lyciorum; Gyllius, eski Hellence yazımını da aktarır: λιμὴν Λυκίων (Lykialılar Limanı) = Garipçe
106. Δορίλειον (Doryleion)
107. Licnias = Bağlaraltı Limanı
108. Gypopolis = Papaz Burnu
109. Dotina petra
110. Panium promontorium (Pan Burnu) = Rumelifeneri
111. Cyaneae Europaeae (Avrupa Kyaneai) =Öreke Taşı
112. Ara Apollonis (Apollon Sunağı)

Boğaz'ın Asya yakası

113. Ancyreum (Ankyraion) = Yum Burnu
114. Pyrgos Medeae (Medea Kulesi)
115. Cyaneae Asiaticae (Asya Kyaneai)
116. Coracium promontorium (Korakion Burnu) = Fil Burnu
117. Παντείχον littus (Panteikhon sahili)
118. Chelae Asiaticae = Keçeli Liman
119. Hieron = Anadolukavağı
120. Argyronicum (Ἀργυρώνιον: Procopius, *De aedificiis.* 1.9) = Macar Tabya
121. Herculis κλίνη (Herakles'in Yatağı) = Yuşa Tepesi
122. Nymphaeum (Nymphaion)
123. A. Insana Laurus = Umuryeri
124. Moucaporis sinus (Moukaporis Koyu) =Hünkâr İskelesi
125. Αἰετοῦ Ῥύγχος ἀκρωτήριον (Aitou Rhynkhos) = Selviburnu
126. Ἄμυκος κόλπος (Amykos Koyu) = Beykoz Koyu
127. Γρωνυχία πεδίον (Gronykhia düzlüğü) = Beykoz Çayırı
128. Παλῶδες (Palodes) = Sultaniye

Antikçağda İstanbul Boğazı.
Kaynak: *Paulys Real-Encyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft* ("Bosporos" cilt 5 s. 750).

129. Κατάγγιον κόλπος (Katangion Koyu) = Çubuklu Koyu
130. Ὀξύρρους ἄκρα (Oksyrrous Burnu)
131. Φρύξου λιμήν (Phryksos Limanı) = Kanlıca
132. Φιέλα portus Chalcedoniorum (Phiela) = Kanlıca Körfezi

133. Θέατρον (Theatron)
134. Λέμβος ἄκρα (Lembos Burnu) = Kıbrıs Muhassılı
135. Βλάβη insula (Blabe adacığı)
136. Ποταμώνιον (Potamonion) = Anadoluhisarı
137. Ναυσίκλεια (Nausikleia) = Küçüksu İskelesi civarı
138. Ἐχαία ἀκρωτήριον (Ekhaia) = Kandilli
139. Λυκάδιον ya da Κυκλάδιον κόλπος (Lykadion ya da Kykladion Koyu) = Vaniköy
140. Ναυσιμάχιον (Nausimakhion) = Kuleli Bahçesi
141. Κικόνιον (Kikonion) = Çengelköy
142. Ἄκραι Ῥοιζοῦσαι (Akrai Rhozousai) = Beylerbeyi
143. Δίσκοι (Diskoi)
144. Μέτωπον (Metopon) = Üsküdar Büyük İskele
145. Χρυσόπολις (Khyrsopolis) = Üsküdar
146. Βοῦς (Bous) = Salacak Burnu
147. Ἡραγόρα κρήνη (Heragora Kaynağı)
148. Τέμενος ἥρωος Εὐρώστου (Hero Eurostos Temenosu)
149. Ἵμερος ποταμός (Hymeros Deresi) = Ayrılık Suyu
150. Τέμενος Ἀφροδίτης (Aphrodit Temenos) =Haydarpaşa civarı
151. Χαλκηδὼν ποταμός (Khalkedon Deresi) = Kurbağalıdere
152. Χαλκηδὼν πόλις (Khalkedon Polis) = Kadıköy
153. Λιμένες (Khalkedon Limanları)
154. Τέμενος Ἀπόλλωνος (Apolllon Temenosu)

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi 2010
Dr. Mehmet Fatih Yavuz

BOĞAZİÇİ'NDE BİR GEZİNTİ

BOĞAZİÇİ'NDE BİR GEZİNTİ
(ANAPLOUS BOSPOROU)

Giriş

1 (F1)[1] Boğaz'da, Karadeniz'e ve *Stoma* adlı ağzına yol alanlar için manzara enfes ve muhteşem olduğundan, görenler için sözler kifayetsiz kalır. Boğaz, darlığı, denizin her iki yaka ile olan içli dışlı ilişkisi ve koy ve limanların sahile kadar derin olması gibi nedenlerle kendisine hayranlık kazandırır ve muhteşem manzarayı tamamlar. Boğaz'daki koylar, hem gemilerin rahatlıkla sığınabileceği hem de balık avı için ideal yerlerdir. Akıntı bütün gücüyle boğazda ilerler ancak bazı yerlerde engellere takılır: Zira birbiri ardından gelen koşut burunların çıkıntıları, boğazda düz bir seyir izleyen akıntının şiddetini azaltır. Ancak Boğaz'la ilgili bilgiler, Boğaz'ın görselliğinden aşağı kalmadığından, kanaatimce Boğaz hakkında bir eser yazmak zaruri bir hal almıştır. Böylece Boğazı görenler boğazla ilgili bütün bilgilerden yoksun kalmayacak; görmeyenler de boğaz hakkında bilgi sahibi olacaklardır.

Boğaz ve Karadeniz

2 (F2) İstanbul Boğazı'nın ve Marmara Denizi'nin[2] kaynağı hem yazılı kaynaklardan hem de bölgenin yapısından anlaşıldığına göre

1 Baştaki rakamlar, Güngerich'in pasaj numaraları, parantez içindeki rakamlar da Müller'in fragman numaralandır.

2 Dionysios burada İstanbul Boğazı ve Marmara Denizi için *pelasgos* (="deniz") kelimesini kullanmaktadır. Herodotos (7.95.2), Bosporos, Propontis, Hellespontos'u topluca Pontos olarak adlandırmaktadır.

Karadeniz'dir. Karadeniz, büyüklükte diğerlerini geride bırakır ve diğer denizler onunla karsılaştırılamaz. Karadeniz'in üstünde Maiotis Gölü [Azak Denizi] vardır. Onun, Karadeniz'in anası ve dadısı olduğu eskiden beri söylenegelmiştir.[3] Çapı 2000 stadiadır [=370 km]. Maeotis'in de sınırı, Avrupa ve Asya arasında sınırı teşkil eden Tanais Nehri'dir [Don], ki kimsenin yaşamadığı yerlerden çıkarak çok soğuk bölgelerden geçer. Azak Denizi'nin ağzı, Kimmer Bosporos'u [Kerç] olarak bilinen boğazda dardır. Karadeniz, Azak Denizi'nin çoğalan sularını bu boğazdan alır ve her iki kıtaya [Asya ve Avrupa] doğru geniş bir şekilde uzanır. Karadeniz'in kıyılarında, Byzantion'un kuruluşundan sonra Hellenlerin kurduğu Hellen şehir-devletleri yer alır. Karadeniz'in iç kısımlarında ise sayısız ve büyük barbar halklar yaşamaktadır.[4] Karadeniz, Azak Denizi'nin bu özelliğini paylaşır [yani birçok nehrin dökülmesi]. Karadeniz'e her iki kıtadan dökülen birçok büyük nehir, Karadeniz sularının doğal acılığını tatlandırır.[5] Karadeniz suları nihayet Trakya Bosporosu'na ulaşır ve Boğaz'dan geçerek [Marmara Denizi'ne] çıkar.

3 (F53a) Boğaz'ın ağzında akıntı oldukça güçlüdür. Boğaz'ın uzunluğu 120 stadia [22.2 km], genişliği ise en dar yerinde 4 stadiadır [=740 m].[6] Boğaz sularında yırtıcı hayvan [*therion*] yoktur: Ya bazılarının söylediği gibi Herakles bölgeyi temizlediğinden ya da akıntının gücünden.[7] Boğaz düz değildir; birbirini izleyen paralel görkemli burunlara ayrılmıştır. Bu yüzden Boğaz'da sürekli anaforlar ve aynalar [*anakopai*] meydana gelir. Akıntı, dar alanda çalkalanır ve her iki kıyının arasındaki mesafenin daralmasıyla oluşan baskı sonucu, hızlanarak şiddetle akar. Boğaz'daki burunlar birbirleri ile örtüşürler ve gemicileri neredeyse yanıltırlar ve sanki ilerlemele-

3 Dionysios, burada Herodotos'a (4.86) atıfta bulunmaktadır.

4 Bkz. Herodotos 4.1-82.

5 Polybios 4.40-42; Strabon 1.3.4; Sallust *Hist.* Fr. 65; Arrianos *Periplus Ponti Euxini* 10.

6 Herodotos, (4.85) 4 stadia (740 m) olduğunu kaydetmektedir. Öte yandan Polybios (4.43) ve Pomponius Mela (1.101) 5 stadia (=925 m) olduğunu kaydederler. Strabo iki farklı yerde 4 stadia (2.5.23) ve 5 stadia (7.319) rakamlarını verir.

7 Krş. Aristoteles *Historia Animalium* 8.13 (598 b 2) ; Plinius *Naturalis historia* 9.49 vd.; Aelianus *De natura Animalium* 4.9, 9.59; Plutarkhos *Moralia* 981C; Oppianus *Halieutica* 1. 606; Ammianus Marcellinus 22. 8. 47.Gyllius, *De Bosporo Thracio* 1.1. Procopius'un kaydettiğine göre (*Historia Arcana* 15.37; 7.29.9) Porphyrion adı verilen bir balina, yaklaşık elli yıl Boğaz'da ilerleyen gemilere sorun çıkarmıştır

rini engellerler. Kanaatimce kayaların Symplegades adını almasının ardında bu durum yatar. Zira [= Birbirleriyle çarpışanlar] yaklaşınca ayrıldıkları, uzaklaşınca da bir araya geldikleri izlenimi verirler. Nitekim son olarak görünen şey, yeni bir başlangıçtır.[8]

Boğaz Akıntısı

4 (F5) Boğaz, kıvrımlı bir şekilde ilerler ve yoğun bir şekilde akan akıntı, doğanın ilk elverdiği yerde, Bosporos Burnu [Sarayburnu] civarında ikiye ayrılır. Avrupa'nın uç kısmı olan bu burun (ki şehir duvarlarının da ilerisine uzanır) ile Asya'nın uç kısmı [Üsküdar] arasındaki mesafe 7 stadia [=1295 m] uzunluğundadır.

Akıntı, Haliç

5 (Müller s. 18) Akıntı bu burnun [Sarayburnu] uç kısmında iki bölüme ayrılır. Daha büyük ve şiddetli olan akıntı, Marmara'ya yönelir, daha zayıf olan diğer akıntı ise balık sürüleri ile Bosporos Burnu'nun hemen yanı başında yer alan Keras [Haliç] adlı körfeze akar.[9] Bu körfez, bir demirleme yerinden daha derin olup, 60 stadia [=11 km] uzunluğundadır. Keras tıpkı güvenli bir liman gibidir çünkü etrafı tepelerle çevrili olduğundan rüzgâra kapalıdır.[10] İç kısmında ise dereler körfeze alüvyon taşırlar.[11] Körfezin ağzı ise, üzerinde Byzantion'un olduğu tepenin yanında yer almaktadır.[12]

8 Krş. Eratosthenes (*apud.* Schol. Euripides, *Medea* 2). Gyllius, *de Bosporo Thracio* 2.24.

9 Krş. Polybios 4.43.7. Boğaz akıntısı için bkz. *supra*, s. 10-13.

10 Krş. Procopius *De aedificiis* 1.5.11-13.

11 Haliç ile ilgili olarak bkz. Polybios 4.43.7; Strabon 7 (320).

12 Üzerinde Topkapı Sarayı'nın olduğu birinci tepe. İstanbul'un Yedi Tepesi için bkz. Petrus Gyllius, *de Topographia Constantinopoleos.* 1. kitap. Alexander Van Millingen, *Byzantine Constantinople: the Walls of the City and Adjoining Historical Sites* (London: J. Murray, 1899), s. 3-4; Philip Anton Dethier, *19. Yüzyıl Sonunda Boğaziçi ve İstanbul* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993), s. 25-6.

Byzantion'un Arazisi ve Haliç

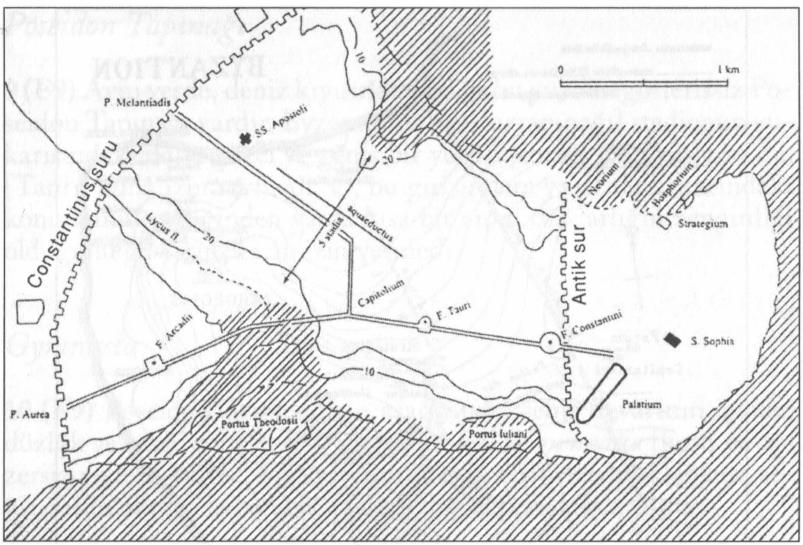
6 (F6) Anakara ile birleştiren kıstak hariç, Byzantion denizle çevrilidir. Kentin çevresi, 35 stadia [=6.5 km], kentin ada olmasını engelleyen kıstak da 5 stadia [=925 m] uzunluğundadır.[13] Trakya Duvarı'ndan [yani batıdaki kara duvarı] Marmara ve Haliç'e doğru tatlı bir şekilde uzanan yer hariç, kentin dalgalarla yıkanan kısmı, denize doğru eğilir. Ortada, uç kısımlara doğru olan bölgeler hariç, düz sayılabilecek bir alan [*homales*] ve bu alanda her iki denize de uzanan bir düzlük [*pedia ges*] vardır.[14] Kentin etrafı kıyıya kadar derin ve akıntılı deniz ile çevrilidir. Karadeniz'den akan sular dar Boğaz boyunca kıyıdan kıyıya çarparak şehre varır ve Bosporos Burnu'nda ikiye ayrılır.[15] Boğaz sularının bir kısmı, balığın oldukça bol olduğu körfeze yönelir ve körfezin sonundaki sığ ve bataklık bölgede son bulur. Körfez, boynuz şekline benzediği için Keras [="Boynuz"] olarak adlandırılmaktadır.[16] Keras, tahmin edileceği üzere, büyüklükte ve limanlarının kullanışlılığında benzerlerini geride bırakır. Körfezin etrafındaki yük-

13 Cyril Mango, *Le Développement Urbain de Constantinople* (Paris: Diffusion de Boccard, 1985), s. 16-8. Mango, kıstağın bugünkü Aksaray'dan, Unkapanı'na uzandığını ve antikçağda denizin her iki taraftan da daha iç kısımlara sokulduğunu belirtmektedir. Bu hususta ilaveten bkz C. Mango, "The Shoreline of Constantinople in the Fourth Century," Nevra Necipoğlu. *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography, and Everyday Life.* (Leiden: Brill Academic Publishers, 2001), s. 17-8. *Parastaseis Syntomoi Khronika* (56), MS 330'dan önce tam da kıstağın olduğu yerin *proteikhisma* (savunma hattı) olarak adlandırıldığını kaydetmektedir. Öte yandan Oberhummer ("Byzantion," *Real Encyclopädie* sütun 1119), kıstağın Kadırga'dan Sirkeci Tren Garı'na uzanan bir hat üzerinde olabileceğini iddia etmektedir.

14 Dionysios'un bahsettiği düz alan, Aya Sofya'nın da üzerinde bulunduğu alan olmalıdır. Ksenophon (Anabasis, 7.1.24), bu alanı şöyle tasvir eder: "Ordunun içinde bulunduğu ve Thraikion [Meydanı] olarak bilinen alan birliklerin hizaya girmeleri için ideal bir alandı: Hem bina yoktu hem de düzlüktü". Krş. Ksenophon *Hellenika* 1.320. Jan P. Stronk, *The Ten Thousand in Thrace: an Archaeological and Historical Commentary on Xenophon's Anabasis*, Books VI.iii-vi-VII (Amsterdam: J.C. Gieben, 1995), s. 158. Stronk, "Onbinler"in burada hizaya girmelerinden yola çıkarak, bu yerin yaklaşık 500 metre genişliğinde olduğunu ileri sürmektedir.

15 Polybios (4.43.3-10), kıyıdan kıyıya çarpan akıntı hakkında detaylı bilgiler verir; Gyllius, *De Posporo Thracio* 2.4; Walbank, *A Historical Commentary on Polybius*, s. 495-6. İlaveten bkz. Besim Darkot, "Boğaziçi," *İslam Ansiklopedisi*, s. 668-9.

16 Strabon 7.320; Plinius *Naturalis Historia* 9.20; 4.18; Procopius *De aedificiis* 1.5, 9; Hesykhios *FGrH* 390 F 4.

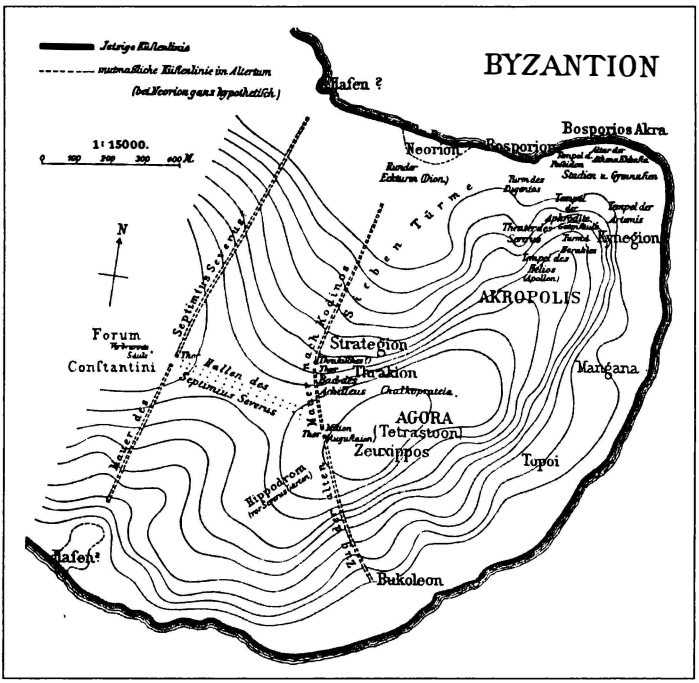
Byzantion.
Kaynak. John Freely, A. S. Çakmak, *İstanbul'un Bizans anıtları*. İstanbul: YKY, 2005.

sek tepeler, körfezi güçlü rüzgârlardan korurlar.[17] Polis ve körfez boyunca uzanan karşı sahiller, körfezin ağzından başlayarak onu hapseder ve güçlü akıntılardan ayırırlar. Etrafını çeviren [bu kıyılardan] dolayı, körfez dardır. Bu genel bilgileri daha ziyade bunlarla yetinenler için yazdım. Bundan sonra ise yukarda yazılanların detaylarını vereceğim.

Bosporos Akra (Saray Burnu) ve Io Söylencesi

7 (F7) Bosporos olarak adlandırılan burnun ismi hakkında iki söylence [logos] öne çıkmaktadır. Bazılarına göre at sineği tarafından ısırılan bir inek, Boğaz'ı geçerek burada karaya çıkmıştır. Başkaları da abartılı olarak Inakhos'un kızı Io'nun Hera'nın öfkesine maruz kalarak kaçmasının ardından buradan Asya'ya geçtiğini söylerler. Bu iki hikâyeden daha tanrısal olanına inanılır. Kanaatimce, lokal bir olay, hem Kimmer ve hem de Thrakia boğazlarına, Bospo-

17 Krş. Procopius *De aedificiis* 1.5.11-12. Haliç ile ilgili genel bilgiler için bkz. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 1.5)

Byzantion (Akropolis ve civarı). Kaynak: *Paulys Real-Encyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft* ("*Byzantion*" cilt 5 sütun 1121-1122)

ros adı verilmesine neden olmamıştır; tabii yerel bir olaydan daha büyük bir şey olmamışsa. Burun adını [burada] meydana gelen olayın hatırasından almaktadır.[18]

Athena Ekbasia Tapınağı

8 (F8) Bosporos Burnu'nun biraz yukarısında Athena *Ekbasia* Sunağı vardır.[19] Koloni kurucuları tam burada karaya çıkmış ve tıpkı vatanları için çarpışanlar gibi savaşmışlardı.

18 Hellenler, her iki Bosporos'un (yani Kimmer ve Trakya) da Avrupa ve Asya'yı ayırdığına ve Io efsanesi ile ilgili olduğuna inanıyorlardı. Sözgelişi Aiskhylos'un *Supplices* (544-46) adlı eserinde Io Avrupa'dan Asya'ya Trakya Bosporos'undan geçerken, aynı yazarın *Prometheus Vinctus* (729-35)adlı eserinde Kimmer Bosporos'undan geçmektedir.

19 Athena Ekbasia: Gyllius, *de Topographia Constantinopoleos* 2.2; 2.4; Krş. Apollonios Rhodios *Argonautica*, 1.996.

Poseidon Tapınağı

9 (F9) Aynı yerde, deniz kıyısında eski ve bu yüzden gösterişsiz Poseidon Tapınağı vardır. Byzantionlular, [bu tapınağı] stadionun yukarısındaki daha güzel ve geniş bir yere taşımaya çalışmışlarsa da, [Tanrı] buna izin vermedi. O, bu girişimlere ya deniz kenarındaki konumunu sevdiğinden ya da kısa bir anın, dindarlığın zenginliği olduğunu göstermek için izin vermedi.

Gymnasia

10 (F9) Poseidon Tapınağı'nın aşağısında, şehir duvarının içinde, düzlük yerlerde gençler için *stadia*, *dromoi* ve *gymnasia* [koşu ve egzersiz yerleri] vardır.[20] [Saray Burnu'nun açıklarında] Denizde seyir, sakin akıntı ile beraber Haliç'e doğru ilerlemekteydi.

Limanlar

11 (F9) Bosporos Burnu'nun ilk dönüşünde üç liman vardır.[21] Bunlardan yeteri kadar derinliğe sahip olan ortadaki liman, rüzgârlardan

20 *Stadia*, *dromoi* ve *gymnasia*, eski Hellen şehir devletlerinin (*polis*, çoğul *poleis*) en önemli unsurlarındandı. Bkz. Mogens H. Hansen ve Thomas N. Nielsen, *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. (Oxford; New York: Oxford University Press, 2004), s. 141.

21 Yani Sirkeci'den Bahçekapı'ya kadar uzanan bölge. Dio Cassius (75.10.2), burada Byzantion'un iki limanı olduğunu söylemektedir. İki kaynak arasındaki çelişki, belki de Dionysios'un bahsettiği üç limandan ikisinin birleştirilmesiyle izah edilebilir. Veya üçüncü liman surların dışında önemsiz küçük bir liman olduğundan Dio Cassius bu limandan bahsetmemiştir. Dionysios'un yazmasına burada önemli bir not (*skholion*) düşülmüştür. Notu yazan kişi, ortadaki bu limana kendi zamanında (10. yüzyıl?) *Neorion* (şimdi Bahçekapı) adı verildiğini kaydetmektedir: Welcher, *Dionysii Byzantii De Bospori Navigatione*, s. 37. Doğudaki diğer liman Phosphorion (Sirkeci İskelesi) idi. Stephanos Byzantios ("Bosporos"), limanın adını MÖ 339'da Philippos'un kuşatması esnasında meydana gelen bir olaydan dolayı aldığını bildirir. Bugünkü Sirkeci Garı, zamanla dolan Phosphorion limanı üzerine inşa edilmiştir. Ksenophon'dan (*Anabasis*, 7.1.17) anlaşıldığı kadarıyla klasik dönemde sadece Phosphorion surlar içinde idi. Yine Ksenophon'dan (*Anabasis*, 7.1.20) anlaşıldığı kadarıyla Byzantionluların muhtemelen Marmara Deniz'i kıyısında da küçük balıkçı limanları vardı. Antik dönem Byzantion limanları için bkz.: Gyllius, *De Topographia Constantinopoleos* 1.1; 3.1; Millingen, *Byzantine Constantinople*, s. 220-227; Wolfgang Müller-Wiener, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, çev. Ümit Sayın (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001) s. 56-59; Mango, *Le Développement Urbain de Constantinople*, s. 14-5; Wolfgang Müller-Wiener, *Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanı*, çev. E. Özbek (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998), s. 4–5. Müller, *Geographi Graeci Minores*, II s. 22, F9 dipnot. Oberhummer, "Byzantion", *Real Encyclopädie* 1121-1123.

yeterince korunaklıysa da, güneybatı rüzgârına açık olduğundan tamamen güvenli değildir. Liman, her iki taraftan da [dalgakıranla] kapatılmış ve denizin yıpratıcı etkisi, duvarın alt kısımları ile engellenmiştir.[22]

Ge Anesidora Tapınağı

12 (F9) Daha sonra, limanda yer alan ve duvarla anakarayı birleştiren, yuvarlak ve oldukça büyük kule geçildikten sonra ilk düz alana gelinir.[23] Kentin ada haline gelmesini engelleyen bu düzlük yer, yumuşak bir şekilde kıyıya iner. Ardından denizin yukarısında Ge Anesidora temenos'u gelir.[24] Tapınağın tepesi çatısızdır ve bu da kanaatimce Ge'nin ezelden beri süregelen özgürlüğüne işaret etmektedir. Temenos'un etrafı perdahlı duvarla çevrilidir.

Demeter ve Kore Tapınakları

13 (F9) Ge Anesidora Temenosu'nun biraz yukarısında, yan yana Demeter ve Kore tapınakları yer alır. Tapınaklarda, geçmiş çağların refah izleri olan çok sayıda resimler ve sanatın zirvesinde olan eserlerden hiç bir şekilde aşağı olmayan, en iyi ustalıkla yapılmış heykeller vardır.

Pluton ve Hera Tapınakları

14 (F9) [Daha sonra] kıyının yukarısında Pluton ve Hera'ya adanmış iki tapınak vardı.[25] Bu tapınaklardan geriye, isimleri hariç, hiç bir şey kalmamıştır. Dareios'un İskit Seferine katılan Pers-

22 Krş. Herodotos 3.60. Bkz. Asheri, *A Commentary on Herodotus Books I-IV, ad. loc.*

23 İkinci (Çemberlitaş) ve üçüncü tepe (Süleymaniye Cami) arasında kalan düzlükte olmalıydı. Krş. Kodinos, s. 24. Bonn.

24 Anesidora (="Toprağın altından yukarı hediye gönderen"). Ge ya da Gaia, toprağı sembolize eden Ana Tanrıça, yani Kybele'ydi. Ge için bkz. Hesiodos *Theogonia* 113 vdd. Ge Anesidora Tapınağı, üzerinde Süleymaniye Camii'nin bulunduğu üçüncü tepenin eteklerinde olmalıydı.

25 Müller (*Geograph Graeci Minores*, II, s. vii) tapınakların üçüncü tepenin zirvesinde yani Süleymaniye Camii civarında olduğunu söyler.

ler, Byzantion'u Kral'a karşı gelmekle suçlayarak, kenti cezalandırmak için Hera Tapınağı'nı ateşe verdiler.[26] Pluton Tapınağı'nı da Makedonya Kralı Philippos, kenti kuşatması esnasında [MÖ 340/339] malzeme ihtiyacı duyduğundan yıktırdı.[27] Ancak bu iki tapınağın hatırası [nedeniyle], bulundukları yerlere isimleri verildi. Nitekim daha önce oldukları yerler, Ploutonos Akra [Plouton Burnu], Heraia Akra [Hera Burnu] adını taşır.[28] Tıpkı Megara'da olduğu gibi burada kâhin Polyeidos ve çocuklarına her yıl, yılın sonunda ve başında, kurban kesilirdi.[29]

Skironides Kayaları (Zindan Kapısı Civarı)

15 (F10) Ardından Skironides olarak adlandırılan kayalıklar gelir.[30] Bu adı, Korinthos'ta aynı ismi taşıyan kayalık bölgeden almıştır. Çünkü Korinthoslular, Byzantion'un kuruluşunda yer almış ve iki bölge arasındaki benzerlikten oldukça etkilenmişlerdi.

Kykla

16 (F11) Skironides'ten sonra uzun bir kıyı gelir ki balık avı, derinliği (zira deniz çok az yerde kıyıya kadar derindir) ve denizin sakinliği açısından en iyi kıyılardan aşağı kalmaz. Burada sahile kolaylıkla çıkılır. Kıyı - kanaatimce -Yunanlılar burada barbarları çem-

26 Byzantionlular, Dareios'un İskit steplerinde zor durumda kalmasından faydalanarak, Perslere isyan ettiler. Dareios Tuna'yı geçip Trakya'ya döndüğünde, Byzantionlular hala isyan halinde olduklarından, Pers Kral Asya'ya Çanakkale Boğazı üzerinden geçti. Bkz. Herodotos 5.26. Polyainos *Strategemata* 7.11.15.

27 Büyük İskender'in babası Philippos'un İstanbul kuşatması için bkz. *Supra* s. 18-19.

28 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.2), Hera Burnu'nun ikinci tepenin (Çemberlitaş) eteğinde olduğunu ileri sürmektedir.

29 Bu pasaj, Byzantion'un Megara tarafından kurulduğuna işaret eden kanıtlardan biridir. Bkz. Krister Hanell, *Megarische Studien*, (Lund: A.-b. Ph. Lindstedts univ.-bokhandel, 1934) s. 188. Polyeidos, efsanelere göre büyük bir kâhin olup, Girit kralı Minos'un saray mahzenindeki bal küpünde boğulan oğlu Glaukos'u bulup diriltmekteki hünerleri ile tanınmaktaydı. Polyeidos için bkz. Apollodoros *Bibliotheca* 3.3.1-2.

30 Gyllius'a göre (*de Bosporo Thracio* 2.2) üçüncü tepenin en alt eteklerinde, yani Süleymaniye Camii'nin eteklerinde, Zindan Kapısı civarındaydı.

ber içine aldığı için Kykla [= Çember] adını taşır.[31] Burada bu yüzden Athena Skedasias'ın sunağı vardır.[32] Kuşatmadan kaçıp dağılanların hezimetine işaret eder.

Melias Koyu

17 (F12) Kykla'nın ardından Melias koyu gelir ki burada diğer yerlerde olmadığı kadar çok balık bolluğu vardır.[33] Her iki tarafında ileri uzanan burunları ve su altındaki kayalıkları ile bu koy [balık bolluğu açısından] benzersizdir. Bu koy, adını yerel bir kahramandan almıştır.[34] Burada yapılan balık avları çoğu zaman boş geçmez.

Kepos, Hapsasieion (Unkapanı Civarı)

18-19 (F13) Melias Koyu'ndan sonra Kepos (="bostan") isimli yer gelir.[35] Adını toprağından – çünkü bostan olarak ekilecek toprak azdır- ve ilaveten denizden elde edilen kazançtan alır. Eskiden orasının balıkların dinlenme yeri olduğu bilinmiyordu, zira hem araştırılmamış hem de yararlanılmamıştı.[36] Hapsasieon olarak adlandırılan yer buradadır. Arkadia'dan gelenler tarafından bu ad verilmiştir[37] ve burada Zeus Hapsasios'a tapınılır.[38]

31 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.2; *de Topographia Constantinopoleos* 3.9), Kykla ve Athena Skedasios'u üçüncü ve dördüncü tepelerin arasındaki üçüncü vadinin altında uzanan deniz düzlüğüne yerleştirir.

32 Dağıtan ya da hezimete uğratan Athena. *Athenas tes Tropaias*? Krş. Pausanias 3.12.9.

33 Gyllius'a göre (*de Bosporo Thracio* 2.2; *de Topographia Constantinopoleos* 3.9) Melias Koyu, Süleymaniye ve Fatih camilerinin üzerinde yer aldığı tepelerin etekleri arasında kalan koydu. 16. yüzyıla gelindiğinde koy dolmuş ve üçüncü vadinin bir parçası haline gelmişti. Hesykhios (*FGrH* 390 F 31), MÖ 4. yüzyılda Protomakhos adlı Byzantionlu bir generalin Thraklara karşı burada bir zafer kazanmasından sonra bir heykel diktiğini kaydetmektedir.

34 Söylencelere göre Melias, kent kurulmadan önce bölgenin Thrak kralıydı. Bkz. Hesykhios *FGrH* 390 F 11.

35 Krş. Suda sv. "Kepos": "Bosporos üzerinde bu isimde bir *polis* [vardır]". Gyllius, *de Bosporo Thracio* 2.2.

36 Boğaz'ın akıntılı sularında yolculuk yapan balıklar, akıntının da etkisi ile Haliç'e giriyor ve burada hem beslenip hem de dinleniyorlardı.

37 Arkadia, Peloponnesos (Mora) Yarımadası'nın iç kısımlarında, dağlık bir bölgeydi..

38 Zeus Hapsasios için bkz. Müller, *Geographi Graeci Minores* II, s. 25.

Mellapokopsas (Fener)

20 (F14) [Hapsasieion'dan] sonra, diğer burunlardan çok daha fazla ileri uzanan, akıntıya ve kuvvetli rüzgârlara açık olan bir burun gelir.[39] Burnun uç kısmı [aniden] denize dik iner ve deniz dalgalı bir şekilde burnun yanından akıp gider. Burnun alt kısmındaki kayalık kısmında, dalgaların aşındırmasıyla birçok dalga oyuğu oluşmuştur ve karayla bağlantı azaldığından, burası neredeyse kopacak gibidir. Görünüşünün benzerliğinden dolayı *Mellapokopsas* [="kopmak üzere"] adı verilmiştir.

Ingenidas, Kittos ve Peraikos

21 (F15) [Mellapokosas'tan] sonra, yılın her mevsiminde balık yakalanabilen iki yer gelir. Burunların alçaldığı, koyların derinleştiği ve denizin sakin ve rüzgârsız olduğu bu yerlerden biri, adını yerel bir kahramandan alan Ingenidas'tır. Diğeri de *Peraikos*'tur, ki bir çok kişiye göre adını Atina yakınlarındaki Peiraieus'tan, başkalarına göre de Peron adında eski bir sakininden almıştır. Bu iki yer arasında Kittos [=sarmaşık] yer almaktadır. Adını burada bol ve kolay yetişen sarmaşıklardan almaktadır.

Kamara (Balat Kapısı civarı)

22 (F15) Peraikos'un hemen ardından Kamara [="kemer"] gelir, burası dik ve rüzgârlara açık bir burundur, dolayısıyla burada denizin etkisi fazladır.[40]

39 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.2), Mellakopsas'ı beşinci tepenin eteklerine, yani Fener'e yerleştirir. Krş. Gyllius, *de Topographia Constantinopoleos* 4-2.

40 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.2), Ingenidas, Peraikos, ve Kamara'yı altıncı tepenin etekleri ve beşinci ve altıncı tepeler arasında yer alan dördüncü vadinin en alt düzlüklerine yerleştirir. Beşinci ve altıncı tepeler vadinin ortasına doğru sokulan bir koy oluştururlar. Gyllius, koyun antik çağda daha da içeri sokulduğunu söylemektedir.

Sapra Thalassa (Polyrrhetios, Batheia Skopia, Blakhernai ve Palodes)

23 (F16) [Kamara'dan] sonra bütün körfezin bittiği yer olan Sapra Thalassa [="Çürümüş Deniz"] isimli yer gelir. Keras (Haliç)'ın sonunda yer alır. Dereler [Kâğıthane, Alibey], burada körfeze kavuşurlar. Tam olarak bilinmemekle beraber, bu yer adını ya tatlı sularını burada denize dökerek doğal deniz suyunu bozan komşu derelerden; ya [bu bölgenin] sakin ve rüzgârlardan korunur olmasından; ya da daha büyük bir olasılıkla, derelerin sürekli olarak alüvyon taşıyarak denize döküldükleri yeri sığ ve balçıklı hâle getirmesinden alır. Burada balık avlanır. Sapra Thalassa'ya kıyısı olan ilk yer, Polyrrhetos adlı bir kişiden dolayı Polyrrhetios adını taşır. Bundan sonra civarındaki denizin derinliği nedeniyle *Batheia Skopia* ["Derin Gözlem"] olarak anılan yer gelir. Üçüncü yer, Blakhernai'dir, Hellence olmayan bir isimdir ve orada hüküm sürmüş bir kraldan dolayı bu adı taşır. Palodes, [Sapra Thalassa'daki] son yerdir. Adını oradaki bataklık bölgeden alır, çünkü derelerin taşıyıp getirdiği çamur burada dibe çöker.[41] Nitekim burada zemin, ne sert kayalık ne de kumluktur. Çamur birikintisi nedeniyle, sığ sularda gidebilecek küçük gemiler hariç, burası gemilerin gitmesi için elverişli bir yer değildir. Oradan, derelerin ağızlarına kadar çamur birikintileri üzerinde birbirinden ayrı akan dereler, ağızlarda birleşir ve tek bir dereymiş gibi Haliç'e kavuşurlar. Bu sulak bölgenin ortasında sığırların beslendiği verimli otlaklar ve çayırlar vardır. Tanrı, kendisine danışan koloni kurucularına, bu köpek yavrularına [yani derelere] işaret ederek, şöyle cevap verdi:

> ["Ne mutlu! Kutsal şehre yerleşeceklere
> Ki Pontos'un dar ağzındaki Trak burnundadır (Sarayburnu)]
> Orada iki köpek yavrusu boz renkli denizi yakalar
> Orada balıkla geyik aynı yemden beslenir."[42]

41 Gyllius'un kaydettiğine göre (*de Bosporo Thracio* 2.2), Osmanlı döneminde bu çamur adalar tuğla üretimi için kullanılıyordu.

42 Dionysios sadece son iki dizeyi kaydetmektedir. Köşeli parantez içindeki ilk iki dize Hesykhios (*FGrH* 390 F1) tarafından aktarılmaktadır. Orakl için bkz. C. Dougherty, *The Poetics of Colonization* (New York: Oxford University Press, 1993), s. 50-

Bu dizeler, burada gerçekleşen olaylara dayanılarak söylenmiştir. Çünkü geyikler, kış aylarında ormanlardan inerek, sulak bölgedeki sazlarla beslenirler.[43] Diğer taraftan balıklar da denizle derelerin birbirleri ile kaynaştığı yerde, Keras'ın sakin sularında gizlenirler. İyi beslenmenin etkisiyle fazla hareket etmeden tembel tembel su altındaki köklerle beslenirler.

Byzas'ın Efsanesi

24 (F18) Kydaros deresi, kuzeybatıdan, Barbyses ise başka bir yönden, kuzeyden akar.[44] Bazıları, Barbyses'in Byzas'ın dadısı olduğunu, bazıları ise Iason ve onunla beraber olan Argonotlar'ın gemisinin kılavuzu olduğunu, bazıları da onun yerel bir kahraman olduğunu söyler. Derelerin birleşerek alüvyon getirdiği ve karşı burna doğru denize döküldüğü yerde Semystra Sunağı vardır ki, burası adını bu sunaktan alır. Nais nymphası olan Semystra, [Byzas'ın annesi] Keroessa'nın dadısıydı. Io, Zeus'un maharetiyle ineğe dönüştükten sonra, Hera'nın öfkesiyle bir at sineği tarafından dürtülerek birçok yer aştıktan sonra bu yer yakınlarında doğum sancısı çekti –çünkü tanrısal tohumla doluydu- ve bir kız çocuğu dünyaya getirdi. Semystra tarafından büyütülen Keroessa, annesinin değişiminin işaretini taşıyordu; çünkü alnının her iki tarafında boynuza benzer çıkıntılar vardı ve bundan dolayı Keroessa [="boynuzlu"] adını aldı. Ondan ve Poseidon'dan, bir tanrı gibi saygı gören insan, Byzas doğdu ki, Byzantion adını ondan almıştır.[45] Semystra adlı yerde neredeyse bir *polis* ["şehir-devleti"] kurulacaktı. Çünkü yerleşimcilerin önderleri burada bir kent kurmaya karar verdiğinde, bir karga alevlerin arasından kurbanın bir parçasını kaparak, yük-

1. Byzantion'un kuruluşu ile ilgili diğer orakl için bkz. Tacitus *Annales* 12.7; Strabon 7.320; Polybios 4.43; Plinius *Naturalis historia* 5.43.

43 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.2) 16. yüzyılda Haliç'in her iki yakasındaki koruluklardan ve geyiklerden eser kalmadığını kaydeder.

44 Kydaros (Alibeyköy deresi) Gyllius zamanında *Machleuas*. İlaveten bkz. Hesykhios *FGrH* 390 F 3. Barbyses (Kâğıthane deresi) Gyllius zamanında *Chartaricon*. İlaveten bkz. Nikephoros *Breviarum*, s. 15; Suda "Herakles".

45 Byzas efsaneleri: Hesykhios *FGrH* 390 F 5, 8-9; Ioannes Malalas *Khronographia* 13.7; *Khronikon Paskhale* I 494.

seklere uçmuş ve Bosporos Burnu'na [Saray Burnu] götürmüş. Bu işleri iyi bilen Hellenler, bunun Apollon'dan gelen bir işaret olduğu sonucuna varmışlar. Yüksek bir yerden olanları gören bir çoban, onlara karganın, kapıp kaçtığı kurban parçasını nereye götürdüğünü söylemiş. Onlar da [tanrının gönderdiği] işareti takip etmişler.[46]

Drepanon (Sütlüce), Boukolos

25 (F19) Semystra'nın ardından, derelerin ağzının biraz yukarısında, Keras'ın diğer kıyısına doğru, Drepanon burnu gelir, ki Keras'ın iç kısmındaki dönüşün başlangıcıdır.[47] Ardından denize doğru uzanan dik bir tepe gelir. Bilgi veren çobanın aziz hatırası nedeniyle tepeye *Boukolos* [="Çoban"] adı verilmiştir. Çoban'ın kurucu kuşu bu tepeden gördüğü anlaşılmaktadır.[48]

Mandrai ve Drys

26 (F20) Boukolos'tan sonra Mandrai ve Drys gelir. Mandrai, sakin ve korunaklı bir yerdir, zira fazla dalgalı olmayan bir deniz tarafından yıkanır. Öte yandan Drys'te Apollon'a adanmış kutsal bir koruluk [*temenos*] vardır.

Auleon (Hasköy Koyu) ve Makedon Philippos'un Köprüsü

27 (F21) Burundan sonra Auleon adı verilen uzun bir koy gelir. Onun da ardından, Makedon Philippos'un eseri olan ve her iki yakayı birbirine bağlayan köprü gelir.[49] Philippos, sayısız kişinin çalışmasıyla dibe kayalar fırlattı ve bir tümsek meydana getirdi. Böylece Haliç'in üzerine köprü kurulmasıyla, kara yoluyla gerekli mal-

46 Krş. Hesykhios *FGrH* 390 F 11.

47 Bu pasaj için bkz. Clive Foss *Barrington Atlas* 53A.

48 Krş. Hesykhios *FGrH* 390 F 3.

49 Gyllius, *de Bosporo Thracio* 2.4; Dethier, *Boğaziçi ve İstanbul*, s. 24. Bölgede geç antik ve orta çağlarda inşa edilen köprüler için bkz. Millingen, *Byzantine Constantinople*, s. 174-7.

zemeleri rahatlıkla temin edebilecekti. Çünkü birçok denizi kontrol altında tutan Byzantionluların donanması ile boy ölçüşemezdi.[50]

Nikaios Sunağı ve Neos Bolos

28 (F21) [Bu köprünün] hemen yakınında kahraman Nikaios'un sunağı, içinde bir dalyanın [*ekdokhion*] olduğu hafif kavisli bir koy ile yeni bulunduğu için *Neos Bolos* [="yeni balık yatağı"] denilen bir yer vardır.

Kyboi, Kanopos (Hasköy)

29 (F22) Neos Bolos yakınlarında yapısından ve adından dolayı *Aktis* olarak bilinen yer vardır.[51] [Ardından bir körfez gelir ***.[52]] Burada Kanopos, Kyboi [="zarlar"] ve Krenides [="kaynaklar"] adlı yerler vardır. Üçü de adlarını fışkırarak akan kaynaklardan almıştır. Zira bölge çiyli ve sulaktır. Kyboi'de Pers tarihinin belirgin izi vardır. Zira insanlar kıyıya iner ve burada eğlenirlerdi.[53] Kanopos, eğlencelerin benzerliğinden dolayı adını Mısır Kanopos'undan almıştır.[54] Meizon Deresi [Keison= Kasımpaşa Deresi] bu kıyıyı ikiye böler, ki koy adını bu dereden almıştır. Dere bütün yıl boyunca akar, ancak gemi taşımacılığı için elverişli değildir.

30 (F23) Ardından, su altında köklerle kaplı olan ve koyu kapatan bir başka burun gelir. Bu sebeple, koyun girişinde yer alan denizdeki kayalarla karşılaşan balık sürüleri, gecenin belirsizliği ile yanılarak [koya doğru] girer ve burada avlanırlar.

50 Bkz. *Infra* no: 65.

51 *Aktis*, Hellence güneş ışığı, ihtişam anlamına gelmektedir. Krş. Stephanos Byzantios "*Akte*" maddesi.

52 Tam da burada yazmada bir boşluk bulunmaktadır.

53 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.4), burada Sultanın bahçeleri olduğunu kaydetmektedir.

54 Kanopos İskenderiye'nin 25 km batısında bir yerleşim yeri olup, Roma İmparatorluk döneminde Mısır'daki sefahat merkezlerinden biri olarak biliniyordu. Bkz. Juvenalis *Satvra* 1.26; 6.83 vd; Ammianus Marcellinus 22.16.14.

Khoiragreia

31 (F23) Daha sonra, Khoirag[re]ia [="domuz avı"]adı verilen yer gelir ki adını burada olup bitenlerden almıştır. Çünkü avcılar, yaban domuzları dağlardan indikleri zaman, [onları burada] tuzağa düşürüp avlarlardı.[55] Zira Haliç'in güneye bakan tüm kıyısı ormanlarla kaplıdır.[56]

Hippostehenes (Karaköy)

32 (F24) Burada Keras [Haliç] son bulur ve denize doğru uzanan kıstak başlar. Kıstağın burnu, gözler önüne serilen Propontis'in [Marmara] büyük bir kısmına bakar. Burada Megaralı kahraman Hipposthenes'in mezarı bulunmaktadır ki adını bu bölgeye vermiştir.[57]

Sykides (Galata)

33 (F25) Hipposthenes'ten sonra, Sykides [="incirlik"] gelir. İncir ağaçlarının çokluğu ve güzelliğinden dolayı bu adı almıştır.[58] Konu ile ilgilenen bazıları, ilk incir ağacının orada yetiştiğini söyler.

Amphiaraos

34 (F26) Hemen ardından Byzantion'u kuran Megaralı yerleşimcilerin Skhoiniklos hatırasına ve onuruna inşa ettikleri *temenos* gelir. Söylenenlere göre Skhoiniklos, kâhin Amphiaraos'un arabasının sürücüsüymüş.[59]

55 Krş. Ksenophon *Cynegeticus* 10.

56 Yani Galata'dan Kâğıthane'ye kadar uzanan Haliç kıyısı.

57 MÖ 630'lardan 580'lere kadar Olympia'daki güreş müsabakalarında 11 defa şampiyon olmuş Spartalı bir güreşçi Hipposthenes, Dionysios'un bahsettiği Hipposthenes olabilir. Sparta'da bu güreşçinin onuruna bir tapınak inşa edilmiş, daha sonra ise Poseidon gibi saygı görmüştür: bkz. Pausanias 3.13.9; 3.15.7.

58 Sykai olarak da bilinmekteydi. Bkz. Strabon 7.6.2; Hesykhios *FGrH* 390 F 16.

59 Gyllius'un (*de Bosporo Thracio* 2.5) aktardığına göre burada Skhoiniklos'un *temenos*'u değil, Amphiaraos'un tapınağı (*templum Amphiarai, delubrum Amphiarai*) yer almaktaydı. Hesykhios (*FGrH* 390 F 16), Amphiaraos'un tapınağının Sykai adlı yerde ol-

Auletes (Galata)

35 (F27) Amphiaraos'un bitişiğinde, Auletes [= "kavalcı"] denilen yer gelir. Byzantion'a daha sonra gelen yerleşimciler arasında yer alan Kavalcı Python'a binaen bu adı almıştır.[60] Sanatı hatırasını onurlandırdı.

Bolos (Galata'nın Doğusu)

36 (F27) Ardından kış aylarında doğal olarak balık tutmaya çok elverişli bir yer olan Bolos [="Ağ atma yeri"] gelir. Burada Artemis Phosphoros [Işık saçan Artemis] ve Aphrodite Praeia [Uysal Aphrodite] temenosları yer alır. Byzantionlular, her yıl onun [yani Aphrodite] için kurban keserler. Çünkü bu Tanrıça'nın, uygun rüzgârları bağışladığına ve fırtınaları dindirdiğine inanılır.[61]

Ostreodes (Tophane Civarı)

37 (F27) Daha sonra gelen Ostreodes, burada olup bitenlerden dolayı bu adı almıştır. Deniz burada istiridye ile doludur, öyle ki

duğunu kaydetmektedir. Hanell'in (*Megarische Studien*, s. 189) de işaret ettiği gibi, Hesykhios'un Sykai'si Dionysios'ta belirtilen Sykides olmalıydı. Söylencelere göre, Amphiaraos geleceği görme yetenekleri olan Argoslu bir savaşçı idi. Thebai kentine yapılan sefer esnasında tam öldürülecek iken, Zeus gönderdiği bir şimşek ile toprakta bir yarık açmış ve toprak altına girmesini sağlayarak onu kurtarmıştır. Efsanelere göre, Amphiaraos, Atina'nın hemen kuzeyindeki Oropos'taki kutsal su kaynağında gün yüzüne çıkmış ve İyileştirme ve Kehanet Tanrısı olarak ün salmıştır. Pausanias (2.23.2), Argos kentinde Amphiaraos'a adanmış meşhur bir tapınaktan bahsetmektedir. Amphiaraos'un Byzantion'da da saygı görmesi, Argosluların da Byzantion'un kurucuları arasında yer aldıklarına işaret etmektedir. Öte yandan, Boiotia'da ünlü bir Amphiaraos tapınağının varlığı ve Konstantinos Porphyrogenitos'un (*De thematibus* 2 s. 46 Bonn) Boiotialıları Byzantion'un kurucuları arasında sayması, bu kültün Byzantion'a Boiotiadan getirilmiş olabileceğine işaret etmektedir. Byzantion'daki (İstinye'de) diğer Amphiaraos tapınağı için bkz. *Infra* no. 63.

60 Byzantion'a sonradan gönderilen yerleşimciler için bkz. Aristoteles *Politika* 5.3.

61 Denizcilerin koruyucusu Aphrodite için bkz. Jennifer Larson, *Ancient Greek Cults: A Guide* (New York: Routledge, 2007), s. 123; Rachel Rosenweig, *Worshipping Aphrodite: Art and Cult in Classical Athens* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2004), s. 90.

denizin dibi tastamam beyaz bir istiridye tabakası ile kaplıdır. Özellikle de rüzgâr fazla esmeyip deniz sakin olduğunda denizin dibi görülebilir. Her zaman avlansa da, bu yer istiridye ile doludur. Bazılarının da belirttiği gibi, burası bitmez tükenmez bir av sahasıdır; zira burada istiridyelerin avlanması ve çoğalması yarış halindedir.

Metopon (Tophane)

38 (F27) Ostreodes'in ardından Metopon [="alın"] adı verilen yer gelir. Burası kentin karşısındadır. Çünkü burası, Bosporos Burnu'na [Sarayburnu] bakar. Görünümünden dolayı bu ad verilmiştir. Çünkü kara tarafında zemin düz, deniz kıyısı sarp ve dikeydir. Bununla beraber, tanrısal tanıklıklardan yoksun değildir: Zira burası Apollon'un onurlandırıldığı bir yerdir.

Aianteion (Salı pazarı)

39 (F28) Metopon'dan sonra, adını Telamon'un oğlu Aias'tan alan Aianteion gelir. Megaralılar bir kehanete binaen Aias'a saygı gösterirler. Kurucu kentin gelenekleri, koloniler için kanundur.[62]

Palinormikon (Fındıklı)

40 (F28) Daha sonra, Palinormikon adlı, denize dik inen bir kıyı gelir. Adını kıyıya ikinci kez yanaşmadan alır:[63] Koloni kurucuları, gemilerini oraya yanaştırdılar, sonra yelken açıp, tekrar geri döndüler. Yaşanan bu tecrübe, bu yere adını verdi.

62 Diğer bir deyişle, Byzantion'daki Aias kültünün kökleri kurucu kent Megara'ya dayanmaktadır. Bu hususta bkz. Hanell, *Magerischen Studien*, s. 189-190. Salı Pazarı için bkz Edwin A. Grosvenor, *Constantinople* (Boston: Roberts Brothers, 1895), s. 128-131.

63 Palinormikon (="tekrar demir atma yeri"), Hellence *palin* (tekrar) ve *hormein* (demir atmak) kelimelerinden türetilmiştir. Fındıklı ve civarı için bkz. Grosvenor, *Constantinople*, s. 131-2.

Ptolemaios II Philadelphos Tapınağı (Fındıklı Civarı)

41 (F28) Palinormikon'un biraz yukarısında Ptolemaios Philedelphos Tapınağı vardır. Byzantionlular Ptolemaios'u Tanrı gibi onurlandırdılar, zira onun büyüklüğü ve yüceliği sayesinde kentleri için önemli kazanımlar elde ettiler. Çünkü Ptolemaios, Byzantionlulara Asya'da toprak vermiş ve büyük miktarda buğday, ok ve para yardımında bulunmuştu.[64]

Delphin ve Karandas (Fındıklı'nın Kuzeyi)

42 (F28) Ardından Delphin ve Karandas denilen yerler gelir. Bu adlar şundan kaynaklanır: Khalkis adında, kitara çalma konusunda hünerli, başkalarından aşağı kalmayan bir Byzantionlu varmış. Khalkis, elbiselerini giydikten sonra yüksek sesle şarkı söylediği zaman bir yunus [="*delphin*"], açıklardan geliyor, şarkının cezp edici etkisine kulaklarını veriyor, deniz kıyısının yakınlarında sudan yukarı çıktıktan sonra havada dik bir görüntü veriyordu. Böylece dokunaklı ezginin tadına varıyor, su altındaki hareketlilik dahi onun şarkıları dinlemesini engelleyemiyordu. Böylece yunus, Khalkis'in ezgileriyle hem eğleniyor, hem de mutlu oluyordu. Khalkis şarkıyı bitirince denize dalıyor ve her zamanki yerine dönüyordu. Karandas adında bir komşu bir çoban ya Khalkis'e karşı duyduğu kıskançlık ve nefret nedeniyle ya da açgözlülüğünün etkisiyle, yunusa bir tuzak kurdu. Karandas, Khalkis'in cezp edici şarkısının da etkisiyle yavaş yavaş kıyıya yaklaşan hayvanı yukarı sıçradığı an öldürdü. Ancak avını ele geçiremedi. Khalkis dinleyicisini görkemli bir şekilde gömdü ve bu yer-

64 MÖ 3. yüzyılın ortalarında, Seleukos kralı II. Antiokhos, Byzantion'a saldırdığında, II. Ptolemaios Philadelphos (MÖ 283-246), muhasara altındaki Byzantionlulara yardım ederek, kentin düşmesine engel oldu. İşte bu yüzden Dionysios'un da belirttiği gibi, Byzantionlular, Ptolemaios'u onurlandırmak için, ona bir tapınak adadılar. Antiokhos'un Byzantion seferi hakkında bkz. Memnon *FGrH* 434 F 15; Aphrodisiaslı Apollonius *FGrH* 740 F 14 (=Stephanos Byzantios s.v. "Ankyra"); Polyaenos 4.16. Modern çalışmalar: Edwyn Robert Bevan, *The House of Seleucus* (London: E. Arnold, 1902), s. 175-6; Günther Hölbl, *A History of the Ptolemaic Empire* (London: New York: Routledge, 2001), s. 40-41; Edouard Will, *Histoire politique du monde hellénistique: 323-30 av. J.-C.* (Paris: Seuil, 2003), vol. 1, s. 147.

lere yunusun hatırasını onurlandırmak için Delphin, [çobanı] cezalandırmak için de Karandas adlarını verdi.[65]

Thermastis (Kabataş), Pentekontorion (Dolmabahçe)

43-44 (F28) Bu yerin ardından küçük bir koya uzanan bir burun gelir. Tabanı ve su altındaki yamaçları kaya olan bu burun Thermastis olarak adlandırılmaktadır. Ardından, güney rüzgârına açık olan kıyı gelir. Buraya yanaşan pentekonterlerden [="elli kürekli gemi"] dolayı *Pentekontorikon* adını aldığı söylenmektedir. Çünkü şehir ilk kurulduğunda etrafındaki her bölgeye isim verilmişti.[66]

Ta Skythiou

45 (F28) Buna bitişik *Ta Skythou* ["İskit'in Yeri"] vardır. Söylendiğine göre, Skythes adındaki boğa, ülkesinden ayrılıp burada karaya yanaşmış. Yine söylendiğine göre bu boğa, gemiyle Girit'e gitmiş ve Minos'un eşi Pasiphae'ye zorla sahip olmuş. Aşkın ve boğadan gelen soyun öyküsü bu olaydan doğmuştur.[67]

Iasonion (Beşiktaş)

46 (F28) Ardından Iasonion gelir. Iason ve yoldaşları burada karaya yanaşmıştı.[68] Burada, defne ağaçlarının bol olduğu sık bir koruluk ve Apollon sunağı vardır. Uzun kıyısı, batı ve güney rüzgârlarına tamamen açıktır.[69]

65 Gyllius zamanında *Caridata*. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.7), sahilde suyun altında antik bir yapıya ait mimari unsurların hâlâ görülebildiğini yazmaktadır.

66 Barbaros, ele geçirdiği savaş esirlerini kullanarak burayı doldurmuştur. Grosvenor, *Constantinople*, s. 133-4.

67 Krş. Apollodoros *Bibliotheca* 3.1.3-4.

68 İstanbul Boğazı ve Argonotlar efsanesi için bkz. H. B. Dewing, "Argonautic Associations of the Bosporus", *The Classical Journal* 19 no. 8 (1924), s. 469-83.

69 Stephanos Byzantios'un (s.v. "Daphne") bahsettiği *Proasteion Daphne* burada olmalıydı. Bölge, Bizans döneminde *Diplokionion* (="çift sütun"), Gyllius'un zamanında da *Diplocion* olarak adlandırılmaktaydı. Bir epigrama (*Anthologia Palatina* 9.665) göre, tarihçi Agathias'ın sahip olduğu yazlık villa Daphne adı verilen bir bölgedeydi. Ancak adı ge-

Rhodion Periboloi (Çırağan Sarayı Civarı)

47 (F29) Ardından Rodosluların Peribolos'u gelir.[70] Denizin tehditleri hakkında kendi aralarında fikir ayrılığına düşen Rodoslular, gemilerini halatlarla buraya bağlayıp, demir atmışlardı. Gemilerin bağlandığı taştan yapılmış iskele babalarından bazıları günümüze kadar gelmiştir. Çoğunluğu ise, aradan geçen zaman içinde düşmüştür.[71]

Arkheion (Ortaköy)

48 (F30) Bunların ardından Arkheion adlı yer gelir. Arkheion, yeteri kadar verimli topraklara ve güzel üzüm bağlarına sahip, her iki tarafında yükselen ve denize doğru ilerleyen sırtlarla kuşatılmış bir düzlüktür. Ortasında bir dere, kumsal ve derin olan kıyıya akar.[72] Burada Aristonymos'un oğlu Thasoslu Arkhias oturmuştur. Arkhias, burada bir *polis* kurmaya hazırlanmışsa da, yakınlarında bir *polis* kurulmasından endişe duyan Khalkedonlular tarafından engellenmiştir. Bunun üzerine Arkhias, kararını değiştirmiş ve Ainos'u [Enez] kurmuştur.[73] Boğazdaki bu yere de adını bırakmıştır.[74]

çen yerin Boğaz'daki Daphne olup olmadığı belli değildir. Gyllius, villanın Boğaz'daki Daphne'de, W. R. Paton (*The Greek Anthology.* Vol. 3, s.369) da Antakya yakınlarındaki Daphne'de olduğunu düşünmektedir. Oberhummer, "Bosporos", *Real encyclopädie,* sütun 747.

70 Bölge adını MÖ 220-218 yıllarında Byzantionlularla Rhodoslular arasında meydana gelen büyük harpten almış olabilir: Oberhummer, "Byzantion", *Real encyclopädie,* sütun 1137..

71 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.8), bölgenin Kanuni döneminde de *Rhodacinion* olarak eski ismini muhafaza etmekte olduğunu kaydetmektedir. Gyllius, Rhodacinion'un Barbaros Hayrettin Paşa'nın türbesine 600 adım uzaklıkta olduğunu bildirir. İlaveten bkz. Joseph Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos* (Pesth: Hartlebens Verlag, 1822), s. 210.

72 Ortaköy Deresi.

73 Ainos, Thasoslu Arkhias tarafından değil, Gelibolu Yarımadası'ndaki Alopekonnesoslular tarafından kurulmuştur: Ps.-Skymnos 696-7; Strabon 7, fr. 51.

74 Kanuni döneminde Rumlar Ortaköy'ü Hagios Phokas olarak adlandırmaktaydı: Gyllius, *de Bosporo Thracio* 2.10. Türkler de bölgeye Kılıç Ali ismini vermişlerdi: Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 210.

Geron Halios "Deniz İhtiyarı" (Defterdarburnu)

49 (F31) Arkheion'dan sonra, dik bir şekilde yükselen büyük bir burun gelir. Boğazdaki akıntının güçlü olduğu yerdeki bu burnun uç kısmı, denizin sayısız ve azgın dalgaları tarafından dövülür.[75] Burnun ucunda yaşlı bir denizci heykeli dikilidir. Kimi onun Nereus, kimi Phorkys, kimi Proteus, kimi ise Semystra'nın babası olduğunu söyler. Kimileri de Iason'a ve yanındakilere deniz yolculukları sırasında bilgi veren Boğaz'ın kılavuzu olduğunu ileri sürer.[76] Bir Megaralı Lakiades kâhini, kuracakları koloni ile ilgili kendisine danışanlara, düşünde gördüklerine dayanarak, Deniz İhtiyar'ına kurban sunmaları gerektiğini söyledi. İşte bu sebepten dolayı Deniz İhtiyarı herkes tarafından kutsanmaktadır.[77]

Parabolos

50 (F32) Deniz İhtiyarı yakınında Parabolos [="tehlikeli"] vardır. Burası adını, balık avını tehlikeli kılan dengesiz denizden almıştır. Çünkü akıntı, açık ve çıplak kayalık kıyıya geldiğinde balık avını gerçekten tehlikeli ve neredeyse başarısız kılar.

75 Boğaz'ı Byzantionlulara kapatıyor ve sınırlıyor gözüktüğü için Kleidon Burnu olarak da adlandırılmıştır: Gyllius, *de Bosporo Thracio* 2.9.

76 Nereus: Pontus ve Gaia'nin oğlu bir Deniz Tanrısı idi. Efsanelerde denizaltında yaşayan, geleceği gören bilge bir deniz ihtiyarı olarak betimlenmiştir: bkz. Homeros *Ilyada* 18.141; *Odysseia* 24. 58; Hesiodos *Theogonia* 233; Apollodoros *Bibliotheca* 1.2.6. Phorkys: Pontos ve Gaia'nın oğlu diğer bir Deniz Tanrısı: bkz. Hesiodos, *Theogonia* 237; Apollodoros *Bibliotheca* 1.2.6. Homeros (*Odysseia* 1.71; 13.96, 345), onu da bir deniz ihtiyari olarak betimlenmiştir. Proteus, Homeros (*Odysseia* 4.354-569)'a göre diğer bir deniz ihtiyarı olarak betimlenen bir Deniz Tanrısıydı. Diğer deniz tanrıları gibi geleceği görme kabiliyetine sahipti ve istediği şekle girmekteydi. Semystra'nın babası, Phineus Trak Salmydessos halkının kralıydı. Tanrılar tarafından lanetlenmiş (yarı kuş yarı kadın yaratık olan harpyler yemek yemesini engellemişlerdir) ve Argonotlar'a Boğaz'dan geçmeleri için yardım edince lanetten kurtulmuştur.

77 Plinius'un (*Naturalis historia* 4.46) bahsettiği *Portus Senem* (="Yaşlı Adam Limanı") Geron Halios olmalıydı. Bölge için bkz. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 211; John Freely, *The Bosphorus* (İstanbul: Redhouse Press, 1993), s. 49.

Kalamos, Bythias (Kuruçeşme)

51 (F32) Sonra Kalamos [="kamış"] ve Bythias [="dipte olan"] gelir; Kalamos, sazların bolluğundan, Bythias ise, etrafını saran yüksek burunların koruması altında olmasından dolayı adını almıştır.[78] Burada Aietes'in kızı Medeia'nın bitkisi olduğu söylenen defne yetişir.

Baka

52 (F32) Buna [Bythias] paralel olarak, denize doğru hafif eğimli bir şekilde inen tepe ve Tanrıların Anası'na ait bir tapınak vardır.[79] Orada yerleşenlerden dolayı Baka adını almıştır.

Hestia (Arnavutköy)

53 (F33) Ardından, birçok limanı kucaklayan uzun bir burun [Akıntıburnu] gelir.[80] [Burun, Hestia'yı] güçlü ve sarp yamaçlarıyla denizden gelen kuzey rüzgârlarının darbelerinden korur; batıda, gösterişli bir şekilde denizi yardığı yerde, [Burun] yetkin büyüklüğüyle limanı rüzgârdan korur; burnun geri kalan bölümü, tıpkı bir ejderha gibi, sayısız ve güçlü dalgaları karşılar. Bir taraftan deniz karışır, girdaplar oluşturur, diğer taraftan dalgaların etkisiyle sular karşı kıyıya çarpar.[81] Elverişli rüzgârı arkasına alarak, yelkenlerini açmış birçok yük dolu geminin, akıntının gücünün rüzgârı alt etmesiyle gerilediklerini gördüm. Ama akıntı, kayaları yalayarak tekrar geri döner ve oluşan anafor nedeniyle, sanki kendi başına

78 Kuruçeşme ve civarı için bkz. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 211-215; Freely, *Bosphorus*, s. 49–51. Evagrius (3.43)'un aktardığına göre Bythias, MS 514 yılında asi Vitalianus ve Bizans donanması arasındaki deniz savaşının yapıldığı yerdi.

79 *Meter Theon*. Bazılarınca Rhea. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.9), Tanrıça Isis'ten bahseder.

80 Akıntı Burnu için bkz. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 215-17; Freely, *Bosphorus*, s. 51-2.

81 Krş. Polybios 4.43.

ilerliyormuşçasına karşı istikamete çekilerek denize doğru yönelir.[82] Denizcilerin içini bir korku ve umutsuzluk salar; ancak alternatif bir çıkış yolları olmasaydı, yapacakları hiç bir şey olmazdı: Gemiciler, genelde gemilerine halat bağlayıp, büyük bir hızla akan ve büyük bir karşı güç oluşturan akıntıya karşı gemiyi karadan halatlarla çekerler.[83] Bazen, akıntının hızı biraz yavaşladığında gemiler, sahili ve kayalıkları takip edip, kayaları kürekleri için destek olarak kullanırlar ve karadan aldıkları yardımla akıntıya karşı ilerlerler. Deniz yengeçlerinin yolları ve bıraktığı izler, akıntının en güçlü olduğu yerlerde görülebilir.[84] Bölge, Hestiai olarak çağrılır.[85] Koloni kurucuları, Bosporos Burnu'nu geçip sahile çıkacakları deniz kıyısının kalabalık bir barbar ordusu tarafından tutulduğunu görünce, gemileri ile gelip burayı ele geçirdiler. İlk sahile çıktıkları yerde ocaklar [*hestiai*] inşa ettiler. Barbarların karadan kendilerine doğru geldiklerini görünce, düşmanın iyice yaklaşmasını bekledikten sonra, bölgeyi boşalttılar ve gemilerine binerek akıntının yardımıyla korunmasız ve kimselerin olmadığı tepeye [yani Topkapı Sarayı'nın olduğu tepe] yelken açtılar ve orayı ele geçirdiler. Barbarları bu şekilde alt ettiler çünkü onlar kısa bir deniz yolculuğu, barbarlar ise koyların çevresinden dolaştıkları için uzun bir kara

82 Bölgedeki kuvvetli akıntı, Bizans döneminde *Bathys Rhyaks* yani Derin Akıntı adıyla bilinmekteydi. Rumlar, Kanuni döneminde buradaki akıntıya *Mega Rheuma* "büyük akıntı", Türkler ise Şeytan Akıntısı adını vermişlerdi. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 215; Grosvenor, *Constantinople*, s. 161-162.

83 Grosvenor (*Constantinople*, s. 124), Osmanlı döneminde de tam da bu kıyılarda akıntıyı geçemeyen gemileri halatlarla çeken yedekçilerden bahsetmektedir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983), "Yedekçi" maddesi: "Akıntılı sahillerde ilerlemekte ve dönemeçleri aşmakta güçlük çeken kayıklar ve yelkenli gemiler tarafından verilen halatları çekerekten, halat veren gemileri akıntıya karşı yükselten ve dönemeçlerde aşıran adamlara verilen addır. Çekilen gemi başka bir gemiye bağlanıp çekilme vaziyetinde olduğu için sahilden çekme suretiyle bu işi görene de o ad verilmiştir".

84 Krş. Aelianus *De natura animalium.* 7.24; Plinius *Naturalis historia* 9.51.

85 Hestia, Gyllius zamanında *Mega Rheuma* (Büyük Akıntı) olarak adlandırılmaktaydı. Antik kaynaklar, eskiden bu bölgenin *Anaplus* olarak adlandırıldığını kaydetmektedirler: Hesykhios *FGrH* 390 F 22. İlaveten bkz. Stephanos Byzantios s.v. "Gynaikospolis"; Sozomenus, 2.3; Evagrius 2.43; Eustathios *Dion. Per.* 146. Procopius (*De aedificiis* 1.8.2-4), Constantinus'un burada büyük melek Mikâil için bir kilise inşa ettiğini ve daha sonra Justinianus'un da bu kiliseyi onardığını kaydetmektedir. Bölge (Arnavutköy) bu yüzden Mikhaelion adını almıştı. Bkz. Gyllius *de Bosporo Thracio* 2.10; Grosvenor *Constantinople*, s. 161; Janin, *Constantinople Byzantine*², s. 471; Freely, *Bosphorus*, s. 51.

yolculuğu yaptılar.[86] Bazıları Hestia'nın şehre değil, Megara'nın en asil yedi ailesine ait olduğunu söyler. İstediğinize inanabilirsiniz.

54 (F34) Hestia'dan sonra deniz yolculuğu, burnun kıvrımı, denizin akıntısı ve şiddetli akıntının açıklarda olması sayesinde artık sakin ve güvenlidir. Troya savaşından önce, Mysialıların Teukroslarla beraber buradan Avrupa'ya geçtiği söylenir.[87] Mysialılar, Teselya'ya kadar ilerleyerek bütün bölgeleri ele geçirdiler. Troya Savaşı esnasında Aksios nehri (Vardar) civarında yaşayan Paionların kralı Asterapaion'du.

Khelai (Bebek) Helai (Bebek)

55 (F34) Hestiai'dan sonra Khelai [="kıskaçlar"] gelir. Kıskaca benzer ve adını görünüşünden dolayı almıştır. Kıskaçlardan biri kısa diğeri daha uzun olup, her ikisinde de liman vardır.[88]

Artemis Diktynna Tapınağı

56 (F34) Yine aynı yerde, Artemis Diktynna tapınağı vardır.[89] Bu tapınağı balıkçılar, bütün Tanrılar arasında hem avcılık hem de balıkçılıkla ilgili tek Tanrıça olduğu için ona adamışlardır. Zeus, bir zamanlar denizlerinde balıkların azalmasından dolayı zor durumda kalan Kyzikoslulara Artemis Diktynna'ya saygı göstermelerini bu-

86 Anlatılan bu olay, bölgenin isminden yola çıkılarak uydurulan bir izah olmalıdır. Hestia (= "ocaklar"), adını Boğaz'da ilerleyen gemicilerin bir durak noktası olmasından dolayı almış olmalıdır.

87 Dionysios, burada Herodotos'u (7.20) takip etmektedir. Ancak arkeolojik ve yazılı kanıtlar, Mysialıların Asya'dan Avrupa'ya değil, tam tersine Avrupa'dan Asya'ya göç ettiklerine işaret etmektedir. Bu hususta bkz. W. W. How & J. Wells, *A Commentary on Herodotus* (Oxford: Clarendon Press, 1957), *ad. loc.*

88 Khelai, güneyde Akıntı Burnu, kuzeyde ise Hermaion Burnu ile çevrili derin bir koydu. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.11) döneminde hâlâ *Chalai* olarak adlandırılmaktaydı. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 217-220; Grosvenor, *Constantinople*, s. 163-4; Semavi Eyice, *Bizans Devrinde Boğaziçi*, (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınevi, 1976), s. 29-30; Freely, *Bosphorus*, s. 51-3.

89 Artemis Diktynna için bkz. Lewis Richard Farnell, *The Cults of the Greek States*. Vol ii, (Oxford: Clarendon Press, 1896), s. 476-8; 588-89.

yurdu. Kyzikoslular ise Tanrıça'nın heykelini gizlice çaldılar. Ancak çaldıkları heykel görünmez hale geldi (Tanrıça'nın gücü her şeye yeter) ve Kyzikosluların denizlerinde de bir iyileşme olmadı. Heykel de [mucizevî bir şekilde] tekrar eski yerinde ortaya çıktı. Ama Kyzikoslular tekrar yelken açtılar, heykeli altın bir zincirlerle bağlayarak açık açık götürdüler. Bundan dolayı Tanrıça onlara çok kızdı ... [90]

Pyrrhias Kyon (Rumelihisarı)

57 (F35) Artemis Diktynna Tapınağı'ndan sonra akıntının iyice daralan bir alanda akmasından dolayı deniz yolculuğu sarsıntılı ve çalkantılıdır. Kanaatimce buradaki denizin köpekle benzerlik taşımasından dolayı bu yer *Pyrrhias Kyon* [="Kızıl Köpek"][91] adını taşır.[92] Ancak çoğunluk, akıntının şiddeti yüzünden kıyıdan gitmek zorunda kalan gemilere karşı kıyıda koşuşan ve havlayan çoban köpeklerinden dolayı bu adın verildiğini belirtmektedir. Burası aynı zamanda Boğazın en dar olduğu bu yerdir [ve akıntı burada] iki kıtayı bölmektedir. Dareios'un burada karşıdan karşıya geçtiği de söylenir. Zira Samoslu Androkles burada Bosporos'da köprü inşa etti.[93] Burada diğer tarihi anıtların yanında, taştan kesilmiş bir taht da vardır.[94] Dareios'un bu tahtta otururak, köprüyü ve üstünden karşıya geçen ordusunu seyrettiği söylenir.[95]

90 Hellence yazma burada kesilmektedir.

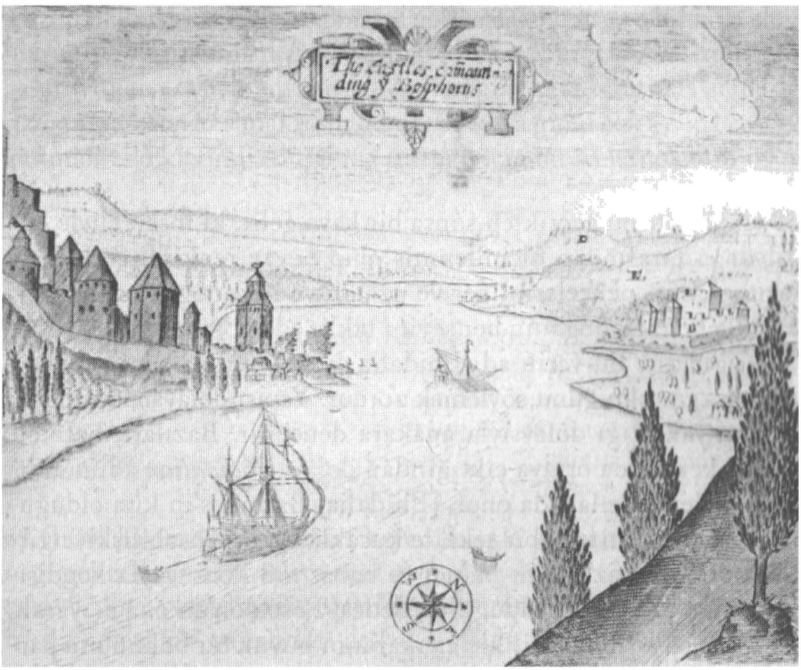
91 Müller'in de işaret ettiği gibi (*Geographi Graeci Minores* II, s. 42) antik çağda Hellenler, görkemli burunlara "köpek" adını vermekteydiler: *Kynoskephalai*, *Kynosoura* [ya da *Kynoura*], *Kynossema*. Krş. Heyskhios, "Kynouria"; Lycophronis 5.99.

92 Rumelihisarı, Bebek ve Balta Limanı koyları arasında yer alan görkemli bir burundur ve adını üzerinde Fatih Sultan Mehmet'in inşa ettiği hisardan alır. Hellenistik dönemde bu burnun üzerinde Hermes'e adanmış bir kutsal alan olduğu için Hermaion olarak bilinmekteydi: Polybios 4.43. Öte yandan, burada kazanılan bir zafere binaen, Byzantionlular ya da başkaları bu burun üzerinde taşlardan [*hermae*] oluşan bir zafer anıtı diktikleri için Hermaion adını almış olabilir: Krş. Aeskhines 3.183. Rumeli Hisarı ve civarı için bkz. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 220-7; Grosvenor, *Constantinople*, s. 164-7; Freely, *Bosphorus*, s. 58-70.

93 Herodotos, Samoslu mühendisin adını Mandrokles olarak vermektedir. Dareios'un Boğaziçi'nde kurduğu köprü için bkz. Herodotos 4. 85-8.

94 Herodotos (4.87), Dareios'un Hellence ve Akadça olmak üzere burada iki kitabe diktiğini ve daha sonra bu kitabelerin Byzantionlular tarafından sökülüp, Byzantion'a götürüldüğünü belirtir. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.12), Perslerin buradan geçişine dair izleri aramasına rağmen hiç bir şey bulamamıştır.

95 Herodotos 4. 85-8.

Bosporos'un en dar yeri (Rumelihisar) ve gemilerin burada ilerleyişi.
Kaynak: George Sandys, *A relation of a iourney begun An. Dom. 1610. Foure bookes: Containing a description of the Turkish empire, of Aegypt, of the Holy Land, of the remote parts of Italy, and ilands adioyning.* London: Allot, 1627, s. 33.

Rhoodes (Şeytan Burnu)

58 (F36) Pyrrhias Kyon'dan sonra dimdik yükselen bir burnun sahili gelir. Her iki kıyının birbirine çok yaklaşması nedeniyle daralan Boğaz, burada gemiyle yukarı doğru ilerleyenlere direnir ve deniz yolculuğunu oldukça zorlu hale getirir.[96] Nitekim akıntının fokurdaması ve sürekli meydana gelen girdaplarla taşması, ateşteki bir kazanın suyunun kaynayarak fokurdamasından ve alevlerin

96 Antik kaynaklar akıntıların dar boğazlarda daha da hızlandığını gözlemlemiş ve gözlemlerini kağıda dökmüşlerdir. Sözgelişi Polybios (4.43.3-10), İstanbul Boğazı'ndaki akıntının en dar yerde daha da hızlandığına dikkati çekmiştir. Doğa bilimci Theophrastos (*De ventis* 29), rüzgârların, tıpkı sular gibi, dar boğazlarda hızlandığını bildirmektedir. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Morton, *Role of the Physical Environment*, s. 42-44.

yükselmesiyle taşarak sesler çıkarmasından aşağı kalmaz.[97] Kıyı, bu özelliğinden dolayı *Rhoodes* [="dalgalı"] adını almıştır.[98]

Phidalia Petra

59 (F37) Burnu geçtikten sonra bir kaya gelir, ki insan eliyle değil doğa tarafından biçimlenmiş olup beyaz renklidir.[99] Kanatlarını açmış, pençelerini geriye uzatan ve ileri doğru uzanan bir kartala benzer; doğanın her şeyini taklit eden bir çeşit sahne gösterisi gibidir. Bu yerin adı Phidalia'dır. Onun bir ada mı yoksa anakara mı olduğunu söylemek zordur. Yapısı dolaysıyla bir ada, karaya yakınlığı dolaysıyla anakara denebilir. Bazıları, balıkçılık ilk kez orada ortaya çıktığından dolayı *Phaidalian* adını aldığını söyler. Bazıları da onun [Phidalia] Barbyses'in kızı olduğunu; Byzas'la ihtiraslı bir şekilde kucaklaşarak, cinsel ilişkiye girdiğini ve iffetsizliğinin utancı ve babasının korkusuyla kendisini denize attığını ve öldüğünü; dedesi Poseidon'un ona acıyarak, kendine has iyi yüreklilikle anakaranın büyük bir bölümünü parçaladığını ve onu denizin derinliklerine dikip sabitleştirdiğini ve Phidalia'nın anıt mezarının bu adada olduğunu sonraki nesillere söylerler.[100]

Gynaikon Limen "Kadınlar Limanı" (Baltalimanı)

60 (F37) Doğu'da içe girinti yapan koy, derin ve yeteri kadar geniş olup, iç kısmında kısa bir kavisle son bulur. Koyun ortasına Kheimarrous [="Kış Deresi"] [Baltalimanı Deresi] sularını boşaltır. [Bu adı almıştır] çünkü yazın ortalarında kurur. Bu koyda Kadınlar Li-

97 Krş. Homeros *Odysseia* 12.255-6.

98 Kanuni döneminde şiddetli akıntının gürültüsünden dolayı *Phonea* (="ses, uğultu") olarak adlandırıldığını Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.13) kaydetmektedir.

99 Phidalia Petra günümüzde kaybolmuştur. Kaya, aynı adı taşıyan koyun içindeydi: Krş. Suda "Herakleios".

100 Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 228. Phidalia hakkındaki değişik söylenceler için bkz. Ioannes Malalas *Khronographia* 13.7; *Khronikon Paskhale* I 494.

manı [Baltalimanı] vardır.[101] Böyle adlandırılmıştır, çünkü ne deniz ne de kara tarafından rahatsız edilir. Zira hem denizin dalgalarına karşı tastamam güvenlidir hem de kara tarafında şiddetli rüzgârlara karşı korunaklıdır. Ya da, bu koya giren çok sayıda balığı kadınlar erkeklerin yokluğunda tuttuğu için bu adı almıştır.

Kyparodes (Kestanehan?)

61 (F38) Kadınlar Limanı'nın hemen ardından Kyparodes gelir. Adını selvi ağacından almıştır.[102]

Hekate Tapınağı (Emirgân)

62 (F39) Kyparodes'ten sonra kaya üstünde yer alan Hekate Tapınağı gelir. Kaya, rüzgârlara açık olup, dalgaların vurmasıyla oldukça ses çıkar. Nitekim dalgalar tam onun etrafında şahlanır ve kırılırlar. Ancak o, yakaladığı ne kadar dalga varsa hepsini sahildeki dalgakıranın dibine atar.[103]

Lasthenes (İstinye)

63 (F40) Hekate Tapınağı'ndan sonra Lasthenes koyu gelir. Adını Megaralı Lasthenes'ten almıştır.[104] Lasthenes, Keras [Haliç]

101 Hesykhios *FGrH* 39 F 18; Stephanos Byzantios "Gynaikon Limen". Suda'da (s.v. "Herakleios") Kolpos Pheidalias olarak geçer; Plinius *Naturalis historia* 4.18, 46. Byzantionlular, Phidalia ve arkadaşlarının anısına heykel dikmişlerdir: bkz. Hesykhios *FGrH* 39 F 34; *Anthologia palatina* 4.4. R. Janin *Constantinople Byzantine*², s. 476. Grosvenor, *Constantinople*, s. 176-7; Freely, *Bosphorus*, s. 72-4. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.13), 16. yüzyılda Sarantokopa olarak adlandırıldığını kaydetmektedir.

102 Hellence *Kyparissos* = Selvi. Bölge, Gyllius zamanında Kyparission olarak adlandırılmaktaydı. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 229.

103 Gyllius zamanında Trivia. Grosvenor, *Constantinople*, s. 178-179; Freely, *Bosphorus*, s. 74..

104 Bu bölgeyi Plinius (*Naturalis historia* 4.46) *Casthenes*, Stephanos Byzantios da *Leostheneion*, daha sonraki dönemlerde Bizanslılar *Sosthenion* olarak adlandırmışlardır. Bkz. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 231-40; Müller, *Geographi Graeci Minores* II, s. 48; Janin, *Constantinople Byzantine*², s. 479. Grosvenor, *Constantinople*, s. 179; Eyice, *Bizans devrinde Boğaziçi*, s. 35-6; Freely, *Bosphorus*, s. 76.

adlı körfeze benzer. Küçük olanlarla büyük olanları karşılaştırmak gerekirse,[105] koyun en iç kısmı bataklık olup, göz alıcı bir burnu ve derinliği vardır. Koy'un iç kısmı dar olmasına karşın, ilerledikçe oldukça genişler. Dingin ve güvenli olan koyun etrafını çeviren tepeler, bir duvar gibi onu rüzgarlara karşı korur.[106] Koya yaz kış akan bir dere boşalır. Ne var ki gemi taşımacılığı için elverişli değildir. Bu bölgede, Amphiaraos bir kehanetin tanrısal buyruğu nedeniyle saygı görür.[107]

Komarodes (Yeniköy)

64 (F41) Lasthenes'ten sonra Komarodes gelir.[108] Dalgalı denizin dövdüğü bu yer, *komaros* [="koca yemiş"] ormanından dolayı bu adı almıştır.[109]

Bakkhos Kayaları (Köybaşı)

65 (F41) Komarodes'ten sonra yüksek, sarp bir kıyı ve denizden yükselen, bir kısmı su altında yer alan içbükey kayalar gelir. Eskiler bunlara Bakkhias adını vermişlerdir, çünkü dalgalar onların çevresinde coşkulu hareketlerle çılgınlaşır ve Bakkhai gibi kendilerinden geçiyor gözükürler.[110] Byzantionlular, burada Philippos'un komutanı Demetrios'u yenmiş ve bundan dolayı buraya *Thermemeria* [="sı-

105 Dionysios, Haliç ile Lasthenes'in kıyaslanmasını kastetmektedir.

106 Krş. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 231.

107 Başka kaynaklara göre, Argonotlar Amykos'tan kaçınmak için buraya sığınmış ve burada bir tapınak inşa etmişlerdi: Ioannes Malalas *Khronographia* 4.78; Ioann. Antiokh. 2.390(=*FHG* IV 548). Argonotlar tarafından inşa edildiği söylenen bu tapınak, Constantinus tarafından baş melek Mikail'e adanmıştır. İlaveten bkz. Dewing, "Argonautic Associations," s. 470, n. 6.

108 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.14) bu bölgenin adının *Komaron* olarak anıldığını söyler. Komarodes için bkz.: Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 240; Janin, *Constantinople Byzantine*², s. 475; Grosvenor, *Constantinople*, s. 179-181; Freely, *Bosphorus*, s. 78-80.

109 Komaros ağacı için bkz. Theophrastos *Historia Plantorum* 1.5.2; Theocritus *Eidyllion* 5.129, 9.11, Galen 12.34, Longus 2.16; Dioscorides 1.1.76

110 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.15), bölgeyi ziyaret ettiğinde *Bakkhai* kayalarının yüzyıllar içinde inşaat malzemesi olarak kullanılmasından dolayı oldukça azaldıklarını kaydetmektedir.

cak günler"] adını vermişlerdir. Nitekim Byzantionlular, o gün deniz muharebesinde büyük bir maharet ve hırsla savaşmışlardı.

Pithekos (Kalender Koyu)

66 (F41) İleri doğru uzanan kıyının ardından *Pithekos* Limanı'nın bulunduğu koy gelir. Söylendiğine göre, burada yaşayan barbarların kralı, oğulları ile birlikte Asya'ya geçen Asteropaios'a kılavuzluk yapmıştır.[111] Burayı dik ve sarp bir kıyı takip eder.[112]

Eudios Kalos (Tarabya Sarayı)

67 (F41) Daha sonra, Eudios Kalos [="iyi korunaklı"] isimli koya doğru eğimli olan sahil gelir. Sahil, kısa bir deniz bandı ile daralan Eudios Kalos'u çevreler. Bundan dolayı doğal olarak karadır ama ada gibi görünür.[113]

Pharmakias (Tarabya)

68 (F41) Hemen ardından Pharmakias adlı koy gelir ki, adını zehir kutularını buraya bırakan Kolkhisli Medeia'dan alır.[114] Bununla beraber çok güzel, balık avlamaya ve gemilerin yanaşmasına oldukça müsait bir yerdir. Zira koy, kıyıya kadar derindir ve rüzgârlardan

111 Asteropaios: Söylencelere göre Troya Savaşı'nda Troialıların yanında çarpışan kuzey Ege halklarından Paionların lideri. Savaş esnasında Akhilleus tarafından öldürülmüştür (Homeros *İlyada* 21.139-204).

112 Kalender için bkz. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 241. Hammer, Kalender'i "romantische kleine Bucht" yani küçük romantik bir koy olarak betimler ve eski Eudios Kalos olduğunu belirtir. Freely, *Bosphorus*, s. 80. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.15) döneminde burası Libadion olarak adlandırılmaktaydı.

113 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.15) döneminde *Linon*.

114 Pindaros ve Apollonios Rhodios, Argonotların Boğaz üzerinden değil, Tuna üzerinden ülkelerine döndüklerini kaydetmektedir. Dolaysıyla Dionysios'un aktardığı efsane farklı bir versiyona dayanıyor olmalıydı. Argonotların dönüş yolu için bkz. Dewing, "Argonautic Assocations," s. 475. Bölge geç antik çağda sağlıklı havasından dolayı *therapeia* (terapi, tedavi) adını almış ve bu ad Türkçeleşerek günümüze kadar ulaşmıştır.

çok iyi korunmaktadır. Çok sayıda balığı da kendine çeker. Öte yandan [koyun çevresinde] sık ormanlar, her çeşit ağacın olduğu geniş koruluklar, çayırlar yer alır.[115] Kanaatimce, burada kara ile deniz [güzellikte] birbirleri ile yarış halinde gibidirler. Koyun çevresi denizin yanı başındaki ormanla gölgelenir ve ormanın ortasından bir dere [Soğuksu Deresi], sessizce koya akar.[116]

Pontos Anahtarları (Kireçburnu)

69 (F42) Pharmakias'ı kayalık ve denize doğru sarkan sarp kıyılar takip eder ve [bu sahil] tıpkı dokunaklı bir manzara gibi, gözler önüne uzayıp giden bir görünüş sunar. Boğaz'daki görkemli burunlar tarafından gözlerden saklanan Pontos [Karadeniz] açılır zira artık gerçek görüntüsünü engelleyen bir şey yoktur. [Boğaz'daki seyahat esnasında] sık sık, son gibi gözüken şeyin aslında yeni bir başlangıç olduğu anlaşılır. Ardından, saklı denizin görüntüsü, inanılmayan gerçeğin [denizin] varlığını ispatlar. Sahildeki –hem su üstündeki hem de su altındaki- kayalar, *Kleidas kai Kleithra tou Pontou* [="Pontos'un anahtarları ve kilitleri"] olarak adlandırılmışlardır.[117]

Dikaia Petra (Kefeliköy)

70 (F42) Artık Anahtarlar'ı geçtikten sonra Karadeniz daha fazla gözler önüne serilir.[118] Çam kozalağı gibi ucu sivri, yükselen bir kaya vardır, ki *Dikaia*, [="adil, dürüst"] olarak adlandırılır.[119] Çün-

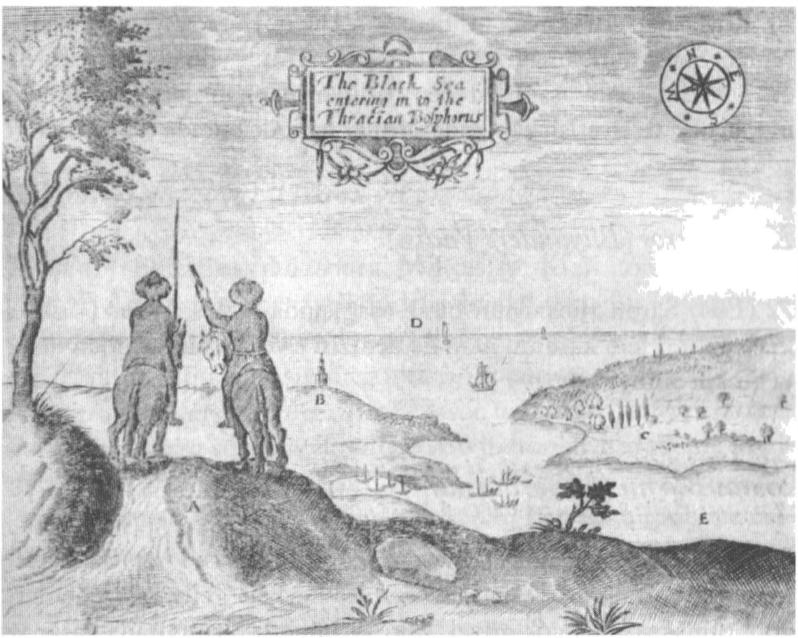
115 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.15) burayı ziyaret ettiğinde geniş koruluklar yerine üzüm bağları ve kiraz ağaçlarına rastladığını bildirir.

116 Tarabya'nın Geç Roma ve Bizans dönemi için bkz. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 241-3; Janin, *Constantinople Byzantine*², s. 481. Grosvenor, *Constantinople*, s. 183-4; Eyice, *Bizans devrinde Boğaziçi*, s. 37-8; Freely, *Bosphorus*, s. 80-83.

117 Gyllius döneminde antik ismi *Ta Kleithra*'dan bozma *Dialithra*. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.16), burada duvar ve mermer sütun kalıntılarına rastlamıştır.

118 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.16) döneminde Brologenes. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 244.

119 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.16), bu kayanın Barbaros Hayrettin Paşa'nın adamları tarafından altında altın bulma ümidiyle parçalandığını kaydetmektedir.

Boğaz'ın Karadeniz ağzı.
Kaynak: George Sandys, *A relation of a iourney begun An. Dom. 1610. Foure bookes: Containing a description of the Turkish empire, of Aegypt, of the Holy Land, of the remote parts of Italy, and ilands adioyning.* London: Allot, 1627, s. 31.

kü triremleri ile Karadeniz'e doğru yol alan iki tüccar, altınlarını bu kayaya koymuş ve aralarında, biri diğerinden önce değil, fakat her ikisi de aynı anda altınları almaya geleceklerine dair bir antlaşmaya varmışlar. Tüccarlardan biri antlaşmayı bozarak, insanlara altının [nerede] saklı olduğunu söylemiş. Ancak kaya, her ikisi de beraber altını almaya gelene kadar, sözünde durmayan ortağın haksız isteğini reddetmiş. Bu nedenle, kayaya ödül olarak bu adaletin [*dikaia*] adı kalmıştır.

Bathykolpos (Büyükdere)

71 (F43) Petra Dikaia yakınında Bathykopos [="derin koy"] vardır. Sadece, en iç girintisinin hatlarının güzelliği ve enine boyuna uzanan kumsalı nedeniyle değil, denizinin çok derin oluşu nedeniyle de bu adı almıştır. Nitekim en yakındaki kıyının yamaçları dik ve sarp-

tır. Koyla aynı adı taşıyan bir dere, koya akar. Burada Megaralı kahraman Saron'nun sunağı ve bir dalyan vardır.[120] Boğaz'ı sürekli ilk önce yukarı sonra aşağı kateden balıklar, denizin derinliğine aldanıp, uygun ve elverişli zamanda sürüler halinde burada toplanırlar.[121]

Kalos Agros (Büyükdere Vadisi)

72 (F44) Saron Burnu'nun biraz aşağısında Kalos Agros (="güzel kır") gelir. Hem karanın hem de denizin elverişli olmasından dolayı bu adı almıştır.[122]

Simas Burnu (Mesarburnu)

73 (F45) Kalos Agros'tan sonra Simas Burnu ve Fahişelerin Aphrodite'sinin [Venus *Meretrix*] heykeli gelir. Söylenenlere göre Simas adında çok güzel, zeki ve hünerli biri, burada yaşar ve Boğaz'dan geçenlerden Aphrodite'nin ücretini tahsil edermiş.[123]

Skletrinas (Sarıyer)

74 (F46) Simas adlı burnu geçenler, Skletrinas koyuna varırlar. Koy, adını engebeli ve ağaçlıklı araziden mi yoksa içine akan dere-

120 Saron için bkz. Aristides [cilt 2 s. 208 (Dindorf)]. Eustathius ad Dionys. 422; Stephanos Byzantios, s.v. "Saron".

121 Balık göçü: bkz *supra* s. 22-24. Grosvenor, *Constantinople*, s. 185-8.

122 Stephanos Byzantios, s.v. ("Kallipolis") Boğaz'da olduğunu söylediği Kallipolis olabilir. Janin, *Constantinople Byzantine*², s. 471; Grosvenor, *Constantinople*, s. 185-6; Eyice, *Bizans Devrinde Boğaziçi*, s. 38-9; Freely, *Bosphorus*, s. 84-5.

123 Diğer bir deyişle burada denizcilerin uğradığı bir porneion yani genelev olmalıydı. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.18), Simas adının Simathia isminden bozma olduğunu yazmaktadır. Simaitha, Atinalı general Alkibiades'in sevgilisi Megaralı ünlü bir fahişe idi. Bkz. Aristophanes *Acharnenses* 524-5. Byzantion'u kuran Megara, fahişeleri ile ünlü bir *polis* idi: bkz. Athenaios 596e (Nikarete). Kallias (*Poetae comici Graeci* fr. 28), *Megarikai Sphinges* olarak bilinen fahişelerden bahsetmektedir. İlaveten bkz. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 258-9; Müller, *Geographi Graeci Minores*, II, s. 55. Simas Burnu için bkz. Grosvenor, *Constantinople*, s. 188; Freely, *Bosphorus*, s. 90.

den [Kestane Dere] mi alır, bilmiyorum. Ardından Apollon'un ve Tanrıların Anası'nın sunakları gelir ve kısa bir mesafeden sonra da Karadeniz'e yolculuk [başlar.][124]

Milton (Tellitabya), Hieron (Rumelikavağı)

75 (F47) Skletrinas'tan sonra Milton [= Kızıl toprak] Burnu gelir.[125] Adını, renk benzerliğinden almaktadır. [Bu koyun] bitişiğinde bir amiralin evi ve doğuya doğru eğimli sarp bir kıyı vardır. Etrafındaki sular, sığ kayalıkları ile tanınır ve Hieron, Asya Hieron'u tam karşısında yer alır.[126] Iason'un Oniki Tanrı'ya burada kurban sunduğu söylenmektedir.[127] Bu hieronlar Karadeniz'in girişinde yer alan küçük yerleşim yerleridir.[128] Phrygia Tanrıçası'nın [Kybele] kutsal, ünlü ve herkes tarafından kutsanan [publice cultum] tapınağı da burada yer alır.[129]

Khalkeia (Rumelikavağı Hemen Kuzeyi)

76 (F48) Hieron'dan sonra Khrysorrhoas Deresi [Altın Deresi], gerisindeki dar ve ulaşılması kolay olmayan vadi boyunca, altına benzer kum taşıyarak yavaşça akar. Derenin etrafında, çukurlar, kazılmış topraklar ve maden damarlarını bulmak için açılmış tünel-

124 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.18) zamanında hâlâ *Scletrinas* olarak adlandırılmaktaydı. Freely, *Bosphorus*, s. 90-91.

125 Denizcilerin bazı kıyıları renklere göre adlandırma alışkanlıkları için Morton, *Role of the Physical Environment*, s. 197. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.19) döneminde *Tripition*. Grosvenor, *Constantinople*, s. 189.

126 Polybios (4.39), burada Mısır tanrısı Sarapis'e adanmış bir tapınağın (*Sarapieion*) olduğunu bildirir. Strabon (7.6.1) da buradaki hieron'u "Byzantionluların Hieron'u" olarak adlandırır.

127 Polybios (4.39), Argonotların burada degil, Kolkhis'ten dönüşte Asya Hieronu'nda oniki tanrıya (Hera, Poseidon, Demeter, Hermes, Hephaistos, Apollon, Artemis, Hestia, Ares, Aphrodite ve Athena) kurban sunduğunu kaydetmektedir

128 Strabon 7.6.1; Polybios 4.39. Dethier, *Boğaziçi ve İstanbul*, s. 85; Eyice, *Bizans Devrinde* Boğaziçi, s. 40-2.

129 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.19), Azize Maria ve Aziz Nikola'ya adanan kiliselerin Ana Tanrıça'ya adanan tapınağın harabeleri üzerinde yükseldiğine düşünmektedir.

ler vardır. [Bunlar] toprağın zenginliklerini bulmaya çalışan eskilerin işleridir. Derenin biraz ilersinde Khalkeia gelir. Dalgalı ama balığın bol olduğu denize yakın olan bu yer, adını bakır madeninden [*khalkos*] alır.[130]

Timaia Feneri (Rumelikavağı'nın Üst Kısmı)

77 (F48) Eteklerinde Khrysorrhoas Deresi'nin aktığı tepenin doruğunda, çok yüksek, her taraftan görülen ve birçok denizde ün salmış, denizcilerin emniyeti için dikilmiş Timaia kulesi vardır.[131] Nitekim burada denizin her iki kıyısı gemileri alacak limanlardan yoksundur: Çünkü dalgalı, hırçın denizin uzun kıyısı ne Avrupa tarafında, ne de Asya tarafında [gemilerin sığınabileceği] bir kıvrıma sahiptir. Bu kulede geceleyin yakılan ateşler yükselir ve gemileri Karadeniz'in girişine doğru yöneltirler. Ancak barbarlar, denizcileri yanıltmak ve gemilerini batırmak için Salmydesos kıyılarında yanıltıcı ateşler yakarak onları yanlış yola sevk ediyorlardı.[132] Kıyı burada limansızdır ve sular burada çekildiğinden sığ olup, gemilerin burada çapa atmaları emniyetli değildir. Gerçek işaretleri yanlış işaretlerle karıştırıp doğru rotadan sapanlar, burada batmaya hazırdır. Her şeyi tüketen zaman lambayı söndürdü artık, kulenin büyük bir kısmını da harabe haline getirdi.

Phosphoros

78 (F49) Adı geçen yerlerin ardından Phosphoros [= ışık yayan] gelir, adını ya Artemis'ten ya da yakındaki eski fenerden alır.[133]

130 Krş. Grosvenor *Constantinople*, s. 192, s. 194-5.

131 Philostratus *Eikones* 1.12; 2.15; Tabula Peutingeriana 9. Gyllius, *de Bosporo Thracio* 2.20. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 267; Dethier, *Boğaziçi ve İstanbul*, s. 86.

132 Krş. Ksenophon *Anabasis* 6.4.2; 7.5.3. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.20), burada kuzey rüzgârları tarafından itilerek karaya oturan bir gemi gördüğünü bildirir.

133 Bu fenerin yakınlarında daha sonra bir manastır kurulmuştur. Bkz. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 265

Efeslilerin Limanı (Büyük Liman)

79 (F49) [Phosphoros'a] bitişik olan ve uzun kıyıyı içeren yer, Efeslilerin buraya sığınan çok sayıdaki gemilerinden dolayı Efeslilerin Limanı adını taşır.[134]

Aphrodision (Çalı Burnu)

80 (F50) Efeslilerin Limanı'ndan sonra ürkütücü bir uçurumla çevrili olan Aphrodision gelir.[135]

Likyalılar Limanı (Garipçe Burnu'nun Aşağısı)

81 (F50) Ardından Lykialılar'ın Limanı gelir; oldukça kumlu ve kıraç olup, küçük bir alan içinde, çok iyi, sağlam ve emniyetli bir limandır.[136]

Myrileion (Garipçe)

82 (F50) Limanın yukarısında Myrileion yer alır. Burası isyan etmeleri nedeni ile Myrlaia [Mudanya]'dan sürgün edilenlerin sığındıkları bir yerdir.[137]

134 Hesykhios (*FGrH* 390 F 32) bölgeyi Ephesiates olarak adlandırır. Kanuni döneminde *Aphosiatis*. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 268; Dethier, *Boğaziçi ve İstanbul*, s. 86.

135 Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 269; Grosvenor, *Constantinople*, s. 195.

136 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.21)'un da işaret ettiği gibi, Karadeniz istikametinden gelenler için Boğaz'ın Avrupa yakasındaki ilk koydur.

137 Öte yandan bu yeni yerleşim yerinin limanına Lykialılar Limanı denmesinden dolayı, yerleşimcilerin Bithynia'daki Myrleia (Mudanya) değil, Lykia'daki Myra'dan geldikleri öne sürülmüştür. Oberhummer, "Bosporos," *Real encyclopädie*, sütun 751-2.

Liknias (Bağlaraltı Limanı)

83 (F51) Myrileion'dan sonra Liknias gelir. Muhtemelen *cuna*[138] gibi içbükey olmasından ya da en alt kısımları boyunca görkemli çıkıntıların her yana yayılmasından bu adı almıştır.

Gypopolois (Papaz Burnu)

84 (F51) Liknias'ın yakınlarında Gypopolis adı verilen kayalık tepe vardır. Bu adı, ya Trakyalıların vahşi, barbar ve yabanıl olmalarından[139]- nitekim Kral Phineus'un uyruklarından en vahşi olanların burada ikamet ettiklerini söylerler – ya da akbabaların sık sık buranın etrafında uçmalarından hoşlanmaları nedeniyle almıştır.[140]

Dotina

85 (F52) Gypopolis'in biraz ötesinde Dotina adı verilen kayalık vardır. Ne denizin derinliklerinde gizlenmiş, ne de su üstüne çıkmış olan bu kayaya gemiler çarpar. Kayanın adı, ironiyle gerçek anlamını saklayarak bilgisiz gemicilerle alay eder. Dorlar bu kayayı *dotine* [="çeyiz"], diğer Hellenler *proika* [="hediye"] olarak çağırırlar.

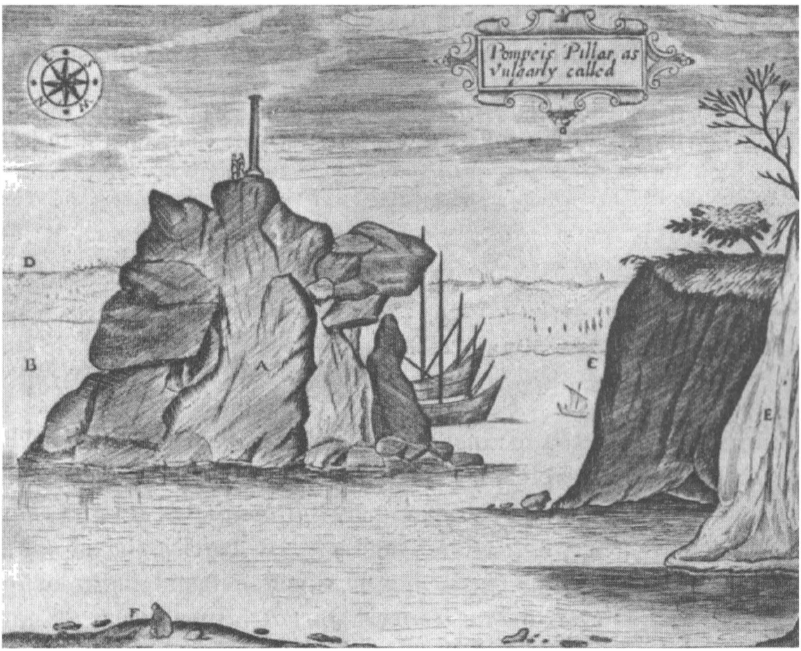
Paneion (Fenerköy), Kyaneai (Öreke Taşı)

86 (F53) Dotina Kayasından sonra, açık denizle sahil arasında yeralan Kyaneai kayalarına paralel Paneion adı verilen burun

138 *Cuna*, hem beşik hem de kuş yuvası anlamına gelmektedir.

139 Krş. Thukydides 7.29.4.

140 Gyllius, *de Bosporo Thracio* 2.22. Phineus ve Argonotlar: Apollodoros *Bibliotheca* 1.9.21-2; Apollonios Rhodios *Argonautica* 2.176-8; Plinius *Naturalis historia* 5.32, 43, 150. Phinopolis için bkz. Plinius *Naturalis historia* 4.18; Pomponius Mela 2.2-23.

Avrupa Kyaneai (Öreke Taşı) ve üzerindeki sunak.
Kaynak: George Sandys, *A relation of a iourney begun An. Dom. 1610. Foure bookes: Containing a description of the Turkish empire, of Aegypt, of the Holy Land, of the remote parts of Italy, and ilands adioyning.* London: Allot, 1627, s. 32.

gelir.[141] Paneion Burnu'nun sonunda, karadan kısa bir mesafe ile ayrılmış, Karadeniz'in sınırı olan küçük adalar vardır. Deniz burada sığ olduğundan, ancak çok hafif ve çok küçük gemiler [aradaki sulardan] ilerleyebilirler. Ya çok biçimli şeklinden ya da denizin aşındırmasından dolayı, peygamber çiçeğine [*cyanos*] benze-

141 Gyllius zamanında *Phanarion*. Bu burunda Pan'a adanmış bir kutsal alan (Paneion) olmalıydı: Burunlar üzerindeki kutsal alanlar için bkz.: Ellen Churchill Semple, *The Geography of the Mediterranean Region: Its Relation to Ancient History* (New York: AMS Press, 1971), s. 612-634. Morton, *Role of the Physical Environment*, 192 vd., s. 197-200, s. 310-16. Yerleşik alanlar dışındaki ıssız ve yabani bölgelerdeki Pan kültü için bkz. Philippospe Borgeaud, *The Cult of Pan in Ancient Greece* (Chicago: University of Chicago Press, 1988), s. 59-61. R. W. M. Schumacher, "Three Related Sanctuaries of Poseidon: Geraistos, Kalaureia, and Tainaron", *Greek Sanctuaries: New Approaches*. ed. Nanno Marinatos, Robin Hägg (London; New York: Routledge, 1993), s. 82.

yen Kyaneai adacıkları burada yükselir ve deniz üstüne çıkarlar.[142] Kyaneai'de Romalılar tarafından dikilmiş bir Apollon sunağı vardır.[143]

142 Strabon 7.6.1: "Kyaneai Pontos'un ağzının yakınlarında 2 adacıktır. Bunlardan biri Avrupa'ya, diğeri de Asya'ya yakındır." Strabon 1.2.10; 3.2; Pindaros *Pyth.* 4.208-9; Diodoros 5.47, 11.3; Plinius *Naturalis historia* 4.13, 17; Arrianos *Periplus Ponti Euxini* 37. F. Wieseler, *De Cyaneis sive Symplegadibus.* Göttingen, 1879; Grosvenor, *Constantinople*, s. 199-205; Eyice, *Bizans devrinde Boğaziçi*, s. 46-8.

143 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 2.24) kendi zamanında bu sunaktan üzerine C. Caesar kazınmış bir mermer bir sütun dışında geriye pek fazla bir şey kalmadığını yazmaktadır. Epigraflar, yaptıkları araştırmalar sonucunda seyyahlar tarafından farklı şekillerde okunan kitabenin şu şekilde okunması gerektiğini sonucuna varmışlardır:

CAESARI AVGVSTO
F(E)C(I)T ANNIDIVS
L F CLA(VDIA) FRONTO

(kitabenin çevirisi: " Claudia klanından Lucius'un oğlu Lucius Annidius Fronto, Caesar Augustus için dikti"). A. Lajtar, *Die Inschriften von Byzantion* (Bonn: R. Habelt, 2000), s. 44. Sunak ve kitabe için ilaveten bkz. Mango, "Constantinopolitana"; Eyice, *Bizans Devrinde Boğaziçi*, s. 46-8.

ASYA YAKASI

Ankyreion (Yum Burnu)

87 (F54) Kyaneai'den doğuya, Karadeniz'in çoğu, görüş alanının sonuna kadar, gözle algılanmayan bir genişlikte uzanır. [Buradaki] manzaranın karşısında duyulan zevk mi, hissedilen hayranlık mı daha fazla söylemek zor.[144] Diğer taraftan güneyde, Karadeniz'in güzel ağzını kapatan, büyük ve açık denizi dar bir koridora sıkıştıran bir burun vardır. Avrupa Kyaneai'sından Asya'ya geçenler için ilk burun Ankyreion adlı burundur.[145] Nitekim söylenenlere göre, kâhin tarafından uyarılan Iason'un arkadaşları, taş çapayı buradan almış ve bundan dolayı bu burna *Ankyreion* [="Demirleme Yeri"] adı verilmiştir.[146]

Pyrgos Medeia

88 (F55) Ankyreion Burnu'nun ardından Kolkhis'li Medeia'nın Pyrgos'u gelir ki, dikine yükselen yuvarlak bir kayadır.

144 Krş. Herodotos 4.85.1-2.

145 Gyllius'un (*de Bosporo Thracio* 3.2) kaydettiğine göre, bölge Kanuni döneminde Psomion olarak adlandırılmaktaydı.

146 Krş. Apollonios Rhodios *Argonautica* 1.955; Plinius *Naturalis historia* 36.23. Dewing ("Argonautic Assocations," s. 478), Apollonios Rhodios'a (*Argonautica*, 1.955-958) atıfta bulunarak bu efsanenin sonradan Boğaz'ın ağzı için uydurulduğunu söyler.

Kyaneai

89 (F55) Medeia Pyrgos'unun ilersinde, hırçın dalgaların gizlediği bir ada vardır.[147] Deniz sakinken ada açıkça görülür. En uç bölümleri ve üst kısımları Kyaneai olarak adlandırılmıştır, ki doğa, Asya boyunca adasız kalmasın ve hikaye inandırıcılıktan yoksun olmasın. Geçmişten günümüze gelen söylencelere göre, bir zamanlar Kyaneai kendi aralarında çarpışırmış ve bundan dolayı *Symplegades* [="birbirleriyle çarpışanlar"] adını almışlar.[148] Kyaneai Adacıkları, doğanın değişmez kanunları gereği etekleri ile denizin sığ yerine dayanarak ve Boğaz'ın her iki tarafına olan güvenlerini koruyarak hem Asya hem de Avrupa'da sağlam demirleme yerine sahip olmuşlardır.

Korakion (Fil Burnu)

90 (F56) Kyaneai'nın ardından Korakion Burnu [="Karga"] ve geniş bir kıyı gelir.[149] Burada oyukların oluşmasından dolayı, kıyı Panteikhion [="tamamen duvar"] adını taşır.[150]

Khelai (Keçeli Liman)

91 (F57) Panteikhion'u, Kheleai [="kıskaçlar; iskeleler"] izler. Bazılarınca biçiminden, bazılarınca da başka nedenlerden dolayı böyle adlandırılmıştır.[151]

147 Asya Kyaneai için bkz. Herodotos 4.85.1; Demosthenes (19.273)'in kaydettiğine göre Asya Kyaneai, MÖ 450'lerde Atina ve Persler arasında imzalanan Kallias Barış Antlaşmasında Pers Donanması için batı sınırı olarak kabul edilmişlerdir..

148 Symplegades: Euripides *Medeia* 2, 1263; Euripides *Iphigenia in Taurus* 241; Apollodoros *Biblitheca* 1.9, 22; Apollonius Rhodios *Argonautica* 2.549; Boğaz'ın Karadeniz ağzında yer alan bu kayalar, Planktai (="hareket edenler") olarak da adlandırılmışlardır: Apollonius Rhodios *Argonautica* 4.850, 939; Krş. Plinius *Naturalis historia* 6.12.

149 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 3.4) zamanında hâlâ ismini muhafaza etmekteydi. Fil Burnu için bkz. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 280.

150 Panteikhion: Fil Burnu ve Keçeli Liman arasındaki sahil. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 3.4) zamanında *Mankipion*. İlaveten bkz. Dethier, *Boğaziçi ve İstanbul*, s. 88.

151 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 3.4) burayı ziyaret ettiğinde ne iskele ne de mendirek kaldığını yazmaktadır. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 280. Grosve-

Hieron (Anadolukavağı)

92 (F58) Khelai'dan sonra Hieron [="Tapınak"] gelir;[152] Nephele ve Athamas'ın oğlu Phriksos tarafından gemi ile Kolkhis'e giderken inşa edilmiştir.[153] Byzantionlulara aitse de, tüm deniz yolcularının ortak sığınma yeridir. Tapınağın yukarısında, içersinde müstahkem bir kale bulunan daire biçiminde ilerleyen bir sur vardır. Burası da, Asya'daki birçok yer gibi Galatlar tarafından yağmalanmıştır [MÖ 278]. Hieron'un mülkiyeti tartışmalıdır. Şartlar elverdiğinde denizlere hâkim olanlar, burada hak iddia etmişlerdir. Bunlar arasında en çok da Khalkedonlular, bu yerin atalarından kendilerine kaldığını söyleyerek Hieron üzerinde hak iddia etmişlerdir.[154] Ancak üstünlükleri ve sahip oldukları kuvvetleri sayesinde – zira çok sayıda gemi ile denizlere hâkimdiler - Hieron her zaman Byzantionluların elinde kaldı.[155] Hatta bir defasında burayı Seleukos ordu komutanı Kallimedes'ten satın aldılar.[156]

nor (*Constantinople*, s. 207)'un da belirttiği gibi, Fil Burnu ile Kavak (ya da Yoros) Burnu arasında kalan koy, oldukça geniş olup demirlemeye müsait bir yerdi.

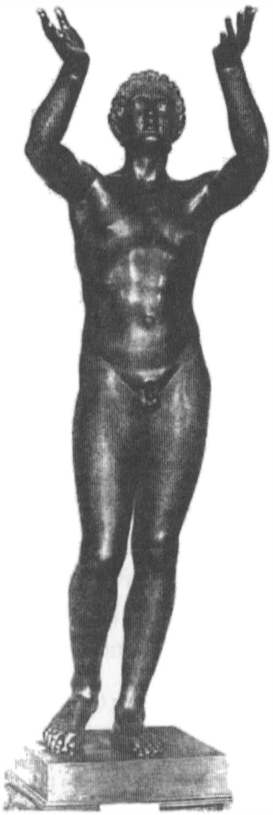
152 Günümüzde Anadolukavağı olarak bilinen, Yoros Kalesi ve civarı. Arrianos (*Periplus Ponti Euxini* 37) ve anonim bir yazara (*Periplus Ponti Euxini* 90) göre bu tapınak, uygun rüzgârları bağışlayan Zeus Ourios'a adanmıştı. Bu bilginin doğru olduğu, "Ourios" adının günümüze kadar "Yoros" olarak gelmesinden anlaşılmaktadır. Hieron, Boğaz'ın girişinde ve Karadeniz'e çıkan gemilerin son uğrak yeri olduğu için stratejik bir öneme sahipti (Demosthenes, 20.36; 35.10; 50.17). Dolaysıyla Byzantionlular, başta Khalkedonlular olmak üzere, Seleukoslar ve Bithynialılarla Hieron için sürekli mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 3.5); Müller, *Geographi Graeci Minores* II, s. 75. Janin, *Constantinople byzantine*^{2}, s. 441-2; Walbank, *Historical Commentary on Polybius*, vol.1, s. 489; Hammond & Griffith, *A History of Macedonia*, s. 576, n.1. A. Moreno, "Hieron: The Ancient Sanctuary at the Mouth of the Black Sea," *Hesperia* 77: 4 (2008), s. 655-709.

153 Antik kaynaklar bu konuda hemfikir değillerdir. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 3.5) bu konuda oldukça detaylı bilgiler vermektedir. Antik kaynaklar: Polybios 4.39.6; Apollonios Rhodios *Argonautica* 2.531-2. Diodoros 5.49; Pomponius Mela 1.19; Timosthenes, (*apud* Schol. Apollonios Rhodios 2.531).

154 Strabon (7.6.1), Asya Hieronu'nu "Khalkedonluların Hieronu" olarak adlandırır.

155 Dio Cassius (74.11), Septimius Severus'un kuşatması sırasında (MS 193-6) Byzantionluların 500 gemilik donanmalarından bahseder.

156 Müller, *Geographi Graeci Minores* II, s. 76; John D. Grainger, *A Seleucid Prosopography and Gazetteer*. (Brill: Leiden, 1997), s. 99.

Hieron (Anadolukavağı) Kıyısındaki
Dua Eden Çocuk Heykeli
Kaynak: Arthur B. Cook, *Zeus God of the Dark Sky (Earthquakes, Clouds, Wind, Dew, Rain, Meteorites) 1. Text and Notes.* 1940, s. 150.

Hieron'daki Çocuk Heykeli

93 (F59) Tapınakta eski çağların sanatının ürünü, ellerini ileri doğru uzatmış bronz bir çocuk heykeli vardır.[157] Heykelin neden bu biçimde olduğu konusunda çeşitli nedenler ileri sürülmektedir. Ba-

157 Anadolu Kavağı'ndaki bu heykel (ya da bir kopyası veya aynı ikonografiyi işleyen bir heykel), 15. yüzyılda Rodos'ta bulunmuş ve daha sonra Avrupa'da elden ele dolaşarak en nihayetinde Berlin Müzesi'ndeki yerini almıştır. Bu heykel ile ilgili olarak bkz. A. B. Cook, *Zeus God of the Dark Sky (Earthquakes, Clouds, Wind, Dew, Rain, Meteorites) 1. Text and Notes.* (Cambridge: Cambridge University Press, 1940), s. 149-151; J. J. Pollitt, *Art in the Hellenistic Age.* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), s. 307, n. 19. Philostratos (*Imagines* 1.12-13), sahilde bir kaya üzerine dikilen ve ellerini ileri doğru uzatan heykelin bir Eros heykeli olduğunu belirtmektedir.

zıları, Boğaz'dan gemi ile geçenlerin cesaretinin bir sembolü olduğunu, tehlikelerle dolu deniz yolculuğunun talihsizliklerini uzaklaştırdığını ve dönenlerin de esenliklerinden kaynaklanan mutluluk ve dindarlıklarına işaret ettiğini söyler: çünkü hem gidiş hem de dönüş tehlikeden yoksun değildir.[158] Bazıları da, başıboş dolaşan bir çocuğun kıyıya, [seyahat ettiği] geminin limandan ayrılmasından biraz sonra geldiğini, güvenliğinden endişeye kapılarak ellerini göğe doğru kaldırdığını ve çocuğun dualarını kabul eden Tanrı'nın gemiyi limana geri getirdiğini anlatırlar. Başkalarına göre de, denizin sakin, tüm rüzgârların dinmiş olduğu bir zaman, bir gemi uzun süre yerinde durmuş ve gemiciler limandaki iaşe sıkıntısından dolayı zor anlar geçirmişler. O sırada bir hayalet [*visio*] kaptana görünerek oğlunu kurban etmesini emretmiş zira başka türlü yelken açamayacak ve rüzgârlara ulaşamayacaklardı. Mecburiyetten bu yolu seçen kaptan, oğlunu kurban etmeye hazır olduğunda, çocuk ellerini ileri doğru uzatmış ve çocuğun yakarışlarından ve küçük yaşından etkilenen Tanrı, onu yukarı doğru kaldırmış ve elverişli rüzgârlar göndermiş. Bunlar ve bunların karşıtı hikâyelere, isteyen istediği gibi inanabilir.

Argyronion (Macar Tabya)

94 (F60) Hieron'un altında fazla para ödenerek satın alındığı için Argyronion [="para"] adı verilen burun yer alır.[159]

158 Yani Karadeniz'e gidiş ve dönüş yolculukları.

159 Dionysios büyük bir olasılıkla bu bölgenin Seleukoslardan alınmasına atıfta bulunmaktadır. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 3.6), burnun adını kendi dönemine kadar muhafaza ettiğini söylemektedir. Gyllius ilaveten bu burnun yamacında eski bir tapınağın duvarlarını ve yere yıkılmış sütunlarını gördüğünü ve bu sütunlardan birinin o sırada Kanuni tarafından inşa edilen bir camiinin inşasında kullanılmak üzere taşındığını kaydetmektedir. Bu harabe, Gyllius'un da söylediği gibi muhtemelen Aziz Pantelemeon Kilisesi'ne aitti: bkz. Procopius *De aedificiis* 1.19. Bu hususta ilaveten bkz. Dethier, *Boğaziçi ve İstanbul* s. 88.

Herakles Kline (Yuşa Tepesi), Nymphaion, Daphne Psykhonous (Umuryeri)

95 (F61) Ardından Herakles'in Kline'si (yatağı),[160] Nymphaion[161] gelir. Ardından Daphne Psykhonous [=Çılgın Defne] denilen yer gelir.[162] [Çılgın Defne'nin] yakınlarında, çağının en güçlü insanları ile dövüşerek onları yenen Bebryklerin kralı Amykos'un yaşamış olduğu söylenir. [Bu Amykos] sadece Zeus ile Leda'nın oğlu Polluks'a yenilmişti. Amykos, Kolkhis Seferi sırasında meydan okuduğu Polluks'la dövüştü ve onun tarafından öldürüldü ve yabancılara karşı yaptığı zalimliklerinin cezasını ödedi.[163] Onun çılgınlığının bir işareti olarak burada bir tanrısal bitki yetişti ki insan aklının zor anlayabileceği bir şeydir. Dolayısıyla, şayet biri bu defneyi bir şölene götürürse, aynı çılgınlık sofra arkadaşlarını da etkileyecek, onlara hakaretler yağdıracaktır. Ben, dengesiz hareketlere neden olan içgüdülerin, o kralın ölümsüz anısına defne tarafından iletildiğini deneyimle öğrendim.[164]

160 Von Hammer (*Constantinopolis und der Bosporos*, s. 288-90), Yuşa Tepesi'ne Yuris Dağ (Zeus Urios Dağı) adı verildiğini de kaydetmektedir. Boğaz'ı ziyaret eden bazı seyyahlar Yuşa Tepe'sinde bulunan mezarın Valerius Flaccus (*Argonautica* 4) tarafından dev olarak tasvir edilen Amykos'a ait olabileceğini ileri sürmüşlerdirler: bkz. Müller s. 82. Krş. Grosvenor, *Constantinople*, s. 213-4. On yedinci yüzyılın ortalarından beri tepedeki mezarın Hz. Yuşa ait olduğuna inanılmaktadır. A. Galland, *İstanbul'a ait günlük anılar*, II, s. 89 vd., 93 vd; Bernhard Schmidt, *Das Volksleben der Neugriechen und das hellenische Alterthum* (Leipzig 1871), s. 207. F. W. Hasluck, *Christianity and Islam under the Sultans* (Oxford, 1929), vol. 1, s. 303-308. Eyice, *Bizans Devrinde Boğaziçi*, s. 65-68; Dethier, *Boğaziçi ve İstanbul*, s. 89.

161 Tenedoslu Androitas, *Gemiyle Marmara'nın Çevresinde* (*FHG* IV 304) adlı eserinde Çılgın Defne'nin içinde bulunduğu Amykos'un Khalkedon Nymphaion'undan 5 stadia uzaklıkta olduğunu bildirir.

162 Arrianos'a göre, Çılgın Defne, Hieron'dan 40 stadia uzaklıktaydı. Arrianos *Periplus Ponti Euxini* 37. Stephanos Byzantios "Daphne" Freely, *Bosphorus*, s. 107.

163 Amykos ve Argonotlar: Apollodoros *Bibliotheca* 1.9.20; Apollonios Rhodios *Argonautica* 2.1 vd; Theocritus *Eidyllion* 22. Valerius Flaccus *Argonautica* 4.99. Adı geçen yazarlar, Amykos ve Argonotlar arasındaki karşılaşmayı Boğaz'ın dışına yerleştirirler. Öte yandan Tenedoslu Androitas (*Gemiyle Marmara'nın Çevresinde* [*FHG* IV 304]) ve Plinius (*Naturalis historia* 16.89) efsaneyi Boğaz'a yerleştirirler. Bu konu hakkında bkz. Dewing, "Argonautic Assocations," s. 478-482.

164 Krş. Plinius *Naturalis historia* 16.89; Schol. ad. Apol. Rhod. 2.159.

Moukaporis (Hünkâr İskelesi), Aietou Rhynkhos (Selviburnu)

96 (F62) [Çılgın Defne'nin] ardından, Moukaporis adını taşıyan çok derin bir koy gelir.[165] Adını bir Bithynia Kralı'ndan almaktadır. Burada oldukça güzel bir liman vardır. Bunun ardından, *Aietou Rhynkhos* [="kartal gagası"] denilen burun gelir.[166] Adını şeklinden dolayı almakta olan bu burun, tümü ile kayalık olup, kıyısı derindir.

Amykos (Beykoz), Palodes (Sultaniye)

97 (F62) Daha sonra Amykos adı verilen koy ile hemen ardındaki düz ova Gronykhia gelir.[167] Koyda büyük balıklar [*ketos*] avlanır;[168] ardından [koyun iç kısmında], Byzantion yakınlarındaki bataklıklara[169] benzerliğinden dolayı Palodes [="Bataklıklar"] olarak adlandırılan yer gelir.[170]

165 Krş. Procopius (*De aedificiis* 1.9.13), Hieron yakınlarında Mokadion adlı bir burundan bahsetmektedir.

166 Selviburnu, Plinius'un (*Naturalis historia* 5. 150) bahsettiği *Naulochum Promontorium* olabilir. Plinius, bu burnun üstünde bir Poseidon Tapınağı (*templum Neptuni*) olduğunu söyler. Gyllius zamanında *Turcis*.

167 Koy, Gyllius zamanında, Türkler tarafından Beykoz, Rumlar tarafından Amaea olarak adlandırılmaktaydı. *Gronykhia* (= Ἀκρωνυχία ?) Beykoz Çayırı. Plinius (*Naturalis historia* 5.150; 16.239), Beykoz civarında Nicopolis (Amycopolis?) adında bir yerin olduğunu kaydetmekte ve yine aynı yerde *Portus Amyci* adlı yerden bahsetmektedir. Androitos (*FHG* IV 304), yine burada *Heroon Amykou*'dan bahsetmektedir. Arrianos (*Periplus Ponti Euxini* 37) da koyda Daphnes Mainomenes adlı bir limandan bahseder.

168 Francis A. Wood, "Hellen Fish Names: Part III", *American Journal of Philology* 49 (1928), 173. Dalby'nin (*Food in the Ancient World From A-Z*, s. 66) de belirttiği gibi Byzantion Hellenler arasında yunus avlayan nadir polislerdendi.

169 Yani Haliç'in iç kısmındaki Palodes. Beykoz için bkz. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 292-3; Dethier, *Boğaziçi ve İstanbul*, s. 89. Freely, *Bosphorus*, s. 108-111.

170 Dionysios Byzantion'un bahsettiği *Palodes*, büyük bir olasılıkla İncirköy'ün kuzeyinde Sultaniye'deydi. Gyllius, *de Bosporo Thracio* 3.6; Müller, *Geographi Graeci Minores* II, s. 86. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 294-5; Grosvenor, *Constantinople*, s. 216.

Katangeion (Çubuklu), Oksyrrhous Burnu

98 (F63) Daha sonra [Palodes'in ardından] balıkları benzersiz şekilde kendine çeken *Katangeion* denilen koy gelir.[171] Doğruyu söylemek gerekirse, Khalkedon kıyıları [yani Boğaz'ın Asya kıyıları] içinde balığın bol olduğu tek kıyıdır. Zira, deniz karadan ne kadar farklıysa diğerleri de Avrupa kıyısından o kadar farklıdır. Katangion'un yanı başında *Oksyrrhous* Burnu vardır.[172]

Phriksos Limanı (Kanlıca)

99 (F63) Oksyrrhous'tan sonra çok düz bir sahil vardır ve Phriksos Limanı adını taşır.[173]

Phiela (Kanlıca Körfezi)

100 (F63) Ardından Phiela [adı verilen] başka bir liman gelir ki güçlü Khalkedonlulara aittir.[174]

Theatron

101 (F63) Yanı başında arkaya doğru uzanmış, yuvarlak, tabanının çevresi daire biçiminde bir tepe gelir. Tepeyi gören biri kendini doğa tarafından meydana getirilmiş bir tiyatroda sanır. Bu yüzden bu tepe *theatron* [="tiyatro"] olarak adlandırılır.

171 Gyllius (*de Bosporo Thracio* 3.7) döneminde *Kastakion*. Gyllius, koyun güney ucunda Evagrios (5.16)'un bahsettiği Akoimetoi Manastırı'nın temellerini gördüğünü yazar.

172 Gyllius zamanında *Magnum Glari Promontorium* (Büyük Glaros Burnu). Çubuklu ve Kanlıca arasındaki burun.

173 Hesykhios (*FGrH* 390 F 33)'a göre burada Iason tarafından inşa edildiği söylenen ve Byzantionlu strategos Timesios'un yenilediği Artemis Tapınağı vardı. Kanlıca ve civarı için genel olarak bkz. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 297-8.

174 Kanuni döneminde *Plaka* olarak adlandırılmaktaydı. Stephanos Byzantios (s.v. "Phigaelia") tarafından *Phialeia Bithynias* olarak adlandırılan yer, Phiela olmalıdır. Janin, *Constantinople byzantine*², s. 488-9; Eyice, *Bizans Devrinde Boğaziçi*, s. 61-62.

Lembos (Kıbrıs Muhassılı), Blabe

102 (F63) Yakınında, Lembos [="tekne", "filika"] adındaki burun vardır. Şeklinden dolayı bu adı almıştır.[175] Burnun bitişiğindeki kıyının hemen açığında çok küçük bir ada yer alır. Bu adanın etrafında, denizin altındaki beyaz kayalar, balıkların yönünü Avrupa'ya doğru çevirir. [Beyaz kayaların] görüntüsünden dehşete kapılan balıklar, Boğaz'ı bir kıyıdan ötekine, akıntı boyunca geçerler. Khalkedonlular bu adayı *blabe* [="zarar"] olarak adlandırmışlardır. Ada'ya uygun ve deneyimle kanıtlanmış bir isim verilmesi, yukarda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere gayet yerindedir.[176]

Potamonion (Anadoluhisarı), Nausikleia (Küçüksu İskelesi Civarı)

103 (F63) Sonra Potamonion, ardından Nausikleia gelir; söylendiğine göre Kadıköylüler, kendilerine gemilerle saldıran düşmanları burada deniz savaşında yenmişlerdir.[177]

Ekhaia (Kandilli Burnu), Lykadion Koyu (Vaniköy)

104 (F63) Daha sonra açıklarında hızlı bir akıntı olan Ekhaia Burnu ve oldukça derin olan Lykadion Koyu gelir. Ekhaia adını bir Megaralıdan, Lykadion ise yerli birinden alır.[178]

175 Bu pasaja düşülen nota (Scholion 71) göre bu burnun yakınlarında derin bir liman vardı.

176 Strabon 7.320; Plinius *Naturalis historia* 9.20; Tacitus 12.60. Ne günümüzde (ne de Gyllius döneminde) Dionysios'un bahsettiği adadan bir iz kalmıştır. Gyllius'un (*de Bosporo Thracio* 3.7) da işaret ettiği gibi balıkların Byzantion sahillerine ve Altın Boynuz'a yönelmesi, bu kayadan ziyade Boğaz'ın yönü ve akıntı ile ilgili bir olaydır.

177 Potamonion: Asya'nın Tatlı Suları olarak bilinen Göksu ve Küçüksu'nun denize döküldüğü Küçüksu Kasrı civarı. Gyllius (*de Bosporo Thracio* 3.8), bu bölge hakkındaki gözlemlerini detaylı bir şekilde aktarmaktadır.

178 Ekhaia, Gyllius zamanında *Moletrino* olarak adlandırılmaktaydı. Kandilli için bkz. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 302-4.

Nausimakhion (Kuleli Bahçesi)

105 (F64) Lykadion Burnu yakınında deniz savaşları ile ünlü başka bir yer olan Nausimakhion vardır.[179]

Kikonion (Çengelköy)

106 (F64) Ardından Kikonion denilen yer gelir. Burası adını sakinlerinin aşırı derecede yabanıl ve kötü olmasından alır. Bunların yarattığı bir karışıklık şiddetle bastırılmış ve buranın sakinleri bölgeden ayrılmak zorunda kalmışlardır.[180]

Akrai Rhoizoisai (Beylerbeyi), Diskoi (Beylerbeyi açıkları)

107 (F64) Kikonion'un arkasında, adını çevresinde dalgaların kıyıya çarparak çıkardıkları sesten alan *Akrai Rhoizoisai* [="uğuldayan burunlar"] ve *Diskoi* [="diskler"] vardır.[181] Disklerden ilki daha büyük, ikincisi ise çok daha küçüktür. Her iki kaya da biçimlerinden [yani disk şeklinden] dolayı bu adı taşır.

Asya Metopon'u ve Üsküdar Büyük İskele

108 (F65) Hemen ardından [Asya Metopon'u] gelir. Avrupa'daki Metopon'un hemen karşısına düşer. Ardından büyüklüğü ve dinginliği ile çok güzel bir liman gelir. Liman, derin ve kumlu bir kıyı ile çevrilidir.

179 Procopius'a (*De aedificiis* 1.8) göre Iustinianus bu civarda bir kilise inşa etmiştir. Gyllius zamanında *Brokhoi*. Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 305-4.

180 Kikonion: Bir Thrak boyu olan Kikonlara karşı kazanılan bir zafere binaen verilmiş bir isim olmalıdır: Oberhummer, "Bosporos", *Real Encyclopädie*, Sütun 754. Kikonlar için bkz. Homeros *Odysseia* 9.39-52; Herodotos 7.110.

181 *Diskoi* Beylerbeyi açıklarında bulunan iki yuvarlak kayaydı.

Khyrsopolis (Üsküdar)

109 (F65) Denizin üstünde, kıyıya doğru uzanan yüksek bir ova vardır. Burası Khrysopolis [="altın kent"] olarak adlandırılmaktadır. Kimileri, Pers hâkimiyeti sırasında Perslerin şehir devletlerinden vergi olarak topladıkları altınları burada sakladıklarından,[182] çoğu kimse de Khryseis ve Agamemnon'un oğlu Khrysos'un mezarı burada olduğundan Khrysopolis adını aldığını söyler. Nitekim Khrysos, Aigisthos ve Klytaimnestra'nın korkusundan kaçarak, o sırada Tauros'ta Artemis rahibesi olan kız kardeşi Iphigeneia'ya ulaşmayı tasarlamıştı. [Yol üstünde iken] hastalanıp öldüğünde burada gömülmüş ve bölgeye adını vermiştir.[183] Bölge, belki de elverişli limanı nedeniyle altınla harika şeyler satın alan kimseler [yani bölgede kârlı alışveriş yapanlar] tarafından bu ismi almıştır.[184]

Bous (Salacak Burnu)

110 (F66) Khrysopolis'ten sonra dalgalara açık, ileri doğru uzanan bir burun gelir. Birçok gemi ona doğru itilir, çünkü akıntılar Bous adlı buruna karşı aralarında yarışırlar. Orası, gemilerin Avrupa tarafına geçişi için stadyumlardaki yarış başlama noktaları gibi bir yerdir.[185] Bu burunda beyaz taştan bir sütun ve sütunun dibinde bir

182 İstanbul Boğazı'nın ve Marmara Denizi'nin Asya kıyıları, MÖ 545 yılında Pers hâkimiyetine girmiş ve buraları Daskyleion Satraplığı'na bağlanmıştır. Dolaysıyla Perslere ödenen vergilerin burada toplandığına dair bilgiler söylenceden ileri gitmezler.

183 Khyrsopolis: Ksenophon *Anabasis* 6.6.38; Ksenophon *Hellenika* 1.1.22; Polybios 4.44.3-4; Strabon 12. 563; Plinius *Naturalis historia* 5. 43, 149; Ammianus Marcellinus 22.8.7; Stephanos Byzantios s.v. "Khyrsopolis"; Tabula Peutingeriana 9.1.2; Walbank, *Historical Commentary on Polybius*, s. 497-8. Stephanos Byzantios "Khyrsopolis" maddesi için Dionysios'u kaynak olarak kullanmıştır. Krş. Hesykhios *FGrH* 390 F 11.

184 Socrates (*Historia Ecclesiastica* 1.4; 7.25), Khalkedon tersanesinin Üsküdar'da olduğunu kaydetmektedir.

185 Bu bölgeyi ilk olarak Polybios (4.43.6) anmış ve Avrupa'dan Asya'ya Boğaz'ı yüzerek geçen Io'nun burada sahile çıktığını ve dolaysıyla bölgenin *Bous* ("İnek") adını aldığını kaydetmiştir

inek [*bous*] heykeli vardır. Atinalı komutan Khares, burada hastalanıp ölen cariyesi [*pallake*] Boidion'u [buraya] gömdü.[186] [Orada bulunan] yazıt anlatılanların doğruluğuna işaret eder.[187] Tarihi amaçsız ve vasat hale getirenler, gerçeklerden uzaklaşarak heykelin çok eski bir olayla [yani mitlerle] ilgili olduğunu düşünürler.[188]

Khalkedon (Kadıköy ve Civarı)

111-112 (F67) Bous'den sonra Heragora adlı pınar ve Kahraman Eurostos Temenos'u gelir.[189] Temenosun ardından, içinden Himeros Deresi'nin [Ayrılık suyu] aktığı ve Aphrodite Temenosu'nun yer aldığı düz bir sahil gelir.[190] Aphrodite Temenosu'nun yanında,

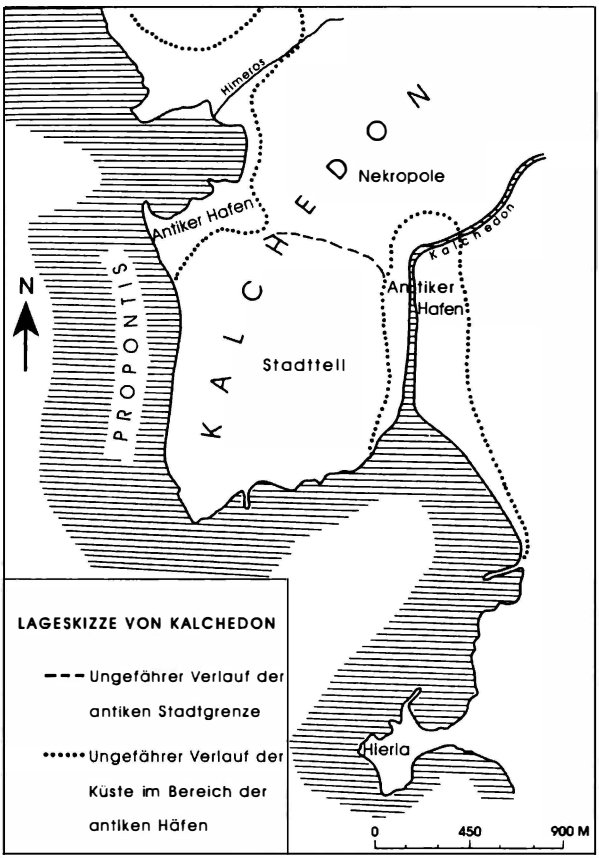
186 Atinalı general Khares, MÖ 340 tarihinde Atina'nın müttefiki Byzantion'u kuşatan Philippos'a karşı denizlerde mücadele verirken, eşi Üsküdar'daki kampında ölmüş ve buraya gömülmüştür. Bazı araştırmacılara göre Bous, üzerinde Kız Kulesi'nin yükseldiği kaya olmalıydı. Ancak eski kaynaklar, bu bağlamda bu kayadan bahsetmemektedirler. Grosvenor, *Constantinople*, s. 249; Dethier, *Boğaziçi ve İstanbul* s. 91-3.

187 Kitabenin içeriği bazı kaynaklarda kaydedilmiş ve günümüze ulaşmıştır. *Anthologia Palatina* 7.169; Hesykhios *FGrH* 390 F 29; Stephanos Byzantios "Bosporos"; Kodinos s. 9 (Bonn); Konstantinos Porphyrogenitos *De thematibus* 2.12; Suda "Boidion".
Inakhos'un ineğinin heykeli değilim, Karşıdaki Bosporos Denizi
Adını benden almaz; Hera'nın karşı konulmaz öfkesi
Sürdü [Io'yu] Pharos'a kadar.
Ama Atina'nın Kekropis kabilesinden olan ben, burada yatıyorum.
Khares'in yatak arkadaşı idim. Philippos'un donanmasıyla
Savaşmak için buraya yelken açtığı zaman
Ben de onunla geldim.
O zaman adım Boeidion [düve] idi. Şimdi ise, Khares'in yatak arkadaşı
Olan ben, her iki kıtanın manzarasının tadını çıkarıyorum.

188 Dionysios, kitabenin Zeus tarafından ineğe dönüştürülen Io'nun söylencesiyle ilgili olduğunu savunanları eleştirmektedir.

189 Haydarpaşa tren garının yakınında aranmalıdır: Von Hammer, *Constantinopolis und der Bosporos*, s. 342.

190 Daha sonra temenosun olduğu yerde Galienus zamanında (MS 305-11) şehit düşen azize Euphamia'nin anısına Hagia Euphemia Kilisesi inşa edilmiştir: bkz. Evagrius 2.3. İlaveten bkz. Gyllius, *de Bosporo Thracio* 3.10 Grosvenor, *Constantinople*, s. 257. Dethier (*Boğaziçi ve İstanbul*, s. 94) ise Hagia Euphemia Kilisesi'nin Kadıköy'deki Apollon Tapınağı'nın yerine inşa edildiğini düşünmektedir. Zosimos (5.18.7) ve Socrates (*Historia Ecclesiastica* 6.6.12), Arcadius ve Goth Gainas'ın MS 399 yılında barış görüşmesi yapmak için burada bir araya geldiklerini kaydetmektedir. MS 384 yılında Egeria, kutsal topraklara seyahati esnasında Euphemia'nın buradaki mezarını ve kilisesini ziyaret etmiştir: *Peregrinatio Egeriae* 23.7.

Khalkedon (Kadıköy).
Kaynak. Cyril A. Mango, "The Shoreline of Constantinople in the Fourth Century," Nevra Necipoğlu (ed.) *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography, and Everyday Life.* Leiden: Brill Academic Publishers, 2001.

içinde Khalkedon kentinin ve biraz yukarısında Khalkedon Deresi [Kurbağalı Dere]'nin bulunduğu yarımadayı büyük bir bölümünde kuşatan küçük bir kıstak vardır. [Khalkedon'un] her iki yanında, kıstağa doğru girinti oluşturan yerlerde limanlar vardır. Batıya bakan doğal, doğuya ve Byzantion'a bakan diğer liman ise insan yapımıdır. Khalkedon, alçak bir tepe üzerinde, engebeli bir ovada yer almaktadır. Khalkedon'da, hayranlık uyandıracak pek çok şey vardır: Kentin çok eskilere giden geçmişi, kentte meydana gelen ta-

rihsel olaylar, talihi [*tykhe*] ve her iki yöne olan değişimleri,[191] ama en çok da diğer kehanet merkezlerinden hiç de aşağı bulunmayan Apollo Temenos'u ve Kehanet Merkezi.[192]

(112) Burada sözlerime, Bosporos'la ilgili araştırmalarımı içeren eserime son veriyorum.

191 Dionysios'un metni burada çok açık değil: Yazar ya kentin inişli çıkışlı tarihine ya da her iki yöne olan ticaretine atıfta bulunmaktadır.

192 Khalkedon'daki Apollo Tapınağı için bkz.: Lucianus *Alexander* 9-11. Khalkedon: bkz; Müller, *Geographi Graeci Minores* II, s. 96; G. E. Bean, "Chalcedon," *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1976).

BİBLİOGRAFYA
(Atıfta Bulunulan Eserler)

Asheri, David, Alan B. Lloyd, Aldo Corcella, Oswyn Murray, and Alfonso Moreno. *A Commentary on Herodotus Books I-IV.* Oxford: Oxford University Press, 2007.

Balcer, Jack M. "Persian Occupied Thrace (Skudra)," *Historia* 37 (1988), s. 1-21.

Bean, George E. "Chalcedon," *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites.* Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1976.

Bevan, Edwyn Robert. *The house of Seleucus.* London: E. Arnold, 1902.

Boardman, *Greeks Overseas*[4]. London: Thames and Hudson, 1999.

Borgeaud, Philippe. *The Cult of Pan in Ancient Greece.* Chicago: University of Chicago Press, 1988.

Braund, D. "Fish from the Black Sea: Classical Byzantium and the Greekness of Trade," *Food in Antiquity* ed. John Wilkins *et al.* Exeter: Exeter Unv. Press, 1995, 162-70.

Carpenter, Rhys."The Greek Penetration of the Black Sea," *American Journal of Archaeology* 52 (1948), s. 1-10.

Cary, Max. *The Geographic Background of Greek & Roman History.* Oxford: Clarendon Press, 1949.

Cook, Arthur B. *Zeus God of the Dark Sky (Earthquakes, Clouds, Wind, Dew, Rain, Meteorites) 1. Text and Notes.* 1940.

Dalby, Andrew. *Siren Feasts: A History of Food and Gastronomy in Greece.* London: Routledge, 1997.

Dalby, Andrew. *Food in the Ancient World from A to Z.* London: Routledge, 2003.

Darkot, Besim. "Boğaziçi," *İslam Ansiklopedisi.*

Deacon, Margaret. Early Knowledge of the Bosporus Undercurrent" *Mariner's Mirror* 72 (1986), s. 207-210.

Dethier, Philipp Anton. *19. Yüzyıl Sonunda Boğaziçi ve İstanbul.* İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.

Dewing, H. B. "Argonautic Assocations of the Bosporus," *The Classical Journal* 19 no. 8 (1924), ss. 469-83.

Dionysius, (Rudolph Güngerich ed.). *Dionysii Byzantii Anaplus Bospori = Dionysiou Byzantiou Anaplous Bosporou*. Berolini: apud Weidmannos, 1958.

Dionysius, (Carle Wescher ed.). *Dionysiou Byzantiou Anaplous Bosporou = Dionysii Byzantii De Bospori navigatione quae supersunt: una cum supplementis in geographos Graecos minores aliisque ejusdem argumenti fragmentis*. Parisiis: E Typographeo publico, 1874.

Dougherty, Carol. *The Poetics of Colonization: From City to Text in Archaic Greece*. New York: Oxford University Press, 1993.

Du Cange, Charles Du Fresne. *Constantinopolis Christiana*. Paris, 1680.

Dumont, J. "La peche du thon a Byzance a l'epoque hellenistique," *Revue des études anciennes* 78/9 (1976/7), s. 96-119.

Eustratiades, Sophronios, ve Arcadios. *Catalogue of the Greek Manuscripts in the Library of the Monastery of Vatopedi on Mt. Athos*. 1924.

Eyice, Semavi. *Bizans Devrinde Boğaziçi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1976.

Farnell, Lewis Richard. *The Cults of the Greek States*. Vol II. Oxford: Clarendon Press, 1896.

Faroqhi, S. *Approaching Ottoman History: An Introduction to the Sources*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1999.

Faroqhi, S. *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?* Çev. Zeynep Altıok. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Fıratlı, N. "New Discoveries Concerning the First Settlement of Ancient Istanbul-Byzantion,", *Proc. of the 10th Intern. Congr. of Class. Archaeology* 1 (1978), 565-574.

Fol, A. ve N. G. L. Hammond, "Persia in Europe apart from Greece," *Cambridge Ancient History* vol. 4 (1988), s. 234-53.

Foss, Clive, "Map 53 Bosphorus," Talbert, Richard John Alexander. *Barrington Atlas of the Greek and Roman World. Map-by-Map Directory*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2000.

Freely, John. *The Bosphorus*. Mercan, Istanbul: Redhouse Press, 1993.

Frick, Otto. *Dionysii Byzantii Anaplum Bospori ex Gillio excerptum*. Wesel: A. Bagel, 1860.

Frick, Otto. *Conjectaneorum in Dionysii Byzantii Anaplum Bospori*. Burg: Druck von F. Colbassky, 1865.

Galland, Antoine. *İstanbul'a ait günlük hâtıralar (1672-1673)*. (Çev. Nahid Sırrı Örik). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

Gardiner-Garden, J. R. "Dareios' Scythian Expedition and its Aftermath," *Klio* 69 (1987), s. 326-350.

Gilles, Pierre. *İstanbul Boğazı*. (Çev. Erendiz Özbayoğlu). İstanbul: Eren, 2000.

Gilles, Pierre. *The Antiquities of Constantinople*. New York: Italica Press, 1988.

Graham, A. J. "The Date of the Greek Penetration of the Black Sea," *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 5 (1958), s. 25-42.

Graham, A. J. "Greek Colonization" *Cambridge Ancient History* 3.3, s. 118-130

Grainger, John D. *A Seleukid Prosopography and Gazetteer: By John D. Grainger.* Leiden: Brill, 1997.

Grosvenor, Edwin A. *Constantinople.* Boston: Roberts Bros, 1895.

Gyllius, Petrus & Ant Gyllius. *P. Gyllii De Bosporo Thracio lib. III.* Lugduni Batavorum: apud Elzevirios, 1632.

Hammer-Purgstall, Joseph von. *Constantinopolis und der Bosporos, örtlich und geschichtlich beschrieben.* Pesth: Hartlebens Verlag, 1822.

Hammond, N. G. L. & G. T. Griffith. *A History of Macedonia. Volume 2, 550-336 B.C.* Oxford: Clarendon Press, 1979.

Hanell, Krister. *Megarische studien.* Lund: A.-b. Ph. Lindstedts univ.-bokhandel, 1934.

Hansen, Mogens Herman & Thomas Heine Nielsen. *An Inventory of Archaic and Classical Poleis.* Oxford: Oxford University Press, 2004.

Hasluck, Frederick William. *Christianity and Islam Under the Sultans.* Vol. 1. Oxford: The Clarendon press, 1929.

How, W. W., and J. Wells. *A Commentary on Herodotus with Introduction and Appendixes.* Oxford: Oxford University Press, 1991.

Hölbl, Günther. *History of the Ptolemaic Empire.* New York: Routledge, 2001.

Hudsonus, I. *Geographiae vet. Scriptores Gr. Min.* III. Oxon. 1712.

Isaac, Benjamin. *The Greek Settlements in Thrace until the Macedonian Conquest.* Leiden: Brill, 1986.

Janin, R. *Constantinople byzantine: dévelopment urbain et répertoire topographique.* Archives de l'Orient chrétien, 4 A. Paris: Institut Français d'Etudes Byzantines, 1964.

Labaree, B. "How the Greeks Sailed into the Black Sea," *American Journal of Archaeology* 61 (1957), 1-5.

Łajtar, Adam. *Die Inschriften von Byzantion.* Bonn: R. Habelt, 2000.

Larson, Jennifer. *Ancient Greek Cults: A Guide.* New York: Routledge, 2007.

Mango, Cyril A. *Le développement urbain de Constantinople (IVe-VIIe siècles).* Travaux et mémoires du Centre de recherche d'histoire et civilisation de Byzance, 2. Paris: Diffusion de Boccard, 1985.

Mango, Cyril A. "Constantinopolitana," *Studies on Constantinople.* Aldershot, Hampshire, Gt. Brit: Variorum, 1993.

Mango, Cyril A."Introduction," *Constantinople and its hinterland.* Ed. Cyril Mango & Gilbert Dagron. Aldershot, Hampshire, Great Britain; Brookfield, Vt., U.S.A. : Variorum, 1995.

Mango, Cyril, A. "The Shoreline of Constantinople in the Fourth Century," Nevra Necipoğlu (ed.) *Byzantine Constantinople: monuments, topography, and everyday life.* Leiden: Brill Academic Publishers, 2001.

Marsigli, L. F. *Observations around the Bosporus Strait or True Canal of Constanti-*

nople, Presented in a letter to Her Sacred Royal Majesty Queen Christina of Sweden by Luigi Ferdinando Marsigli. Çev. B. Soffientino & M. E. Q. Pilson, *Earth Sciences History* 28:1, (2009), s. 57-83.

Meiggs, Russell. *The Athenian Empire.* Oxford: Clarendon Press, 1972.

Merle, Heinrich. *Die Geschichte der Städte Byzantion und Kalchedon: von ihrer Gründung bis zum Eingreifen der Römer in die Verhältnisse des Ostens.* Kiel, 1916.

Morton, Jamie. *The Role of the Physical Environment in Ancient Greek Seafaring.* Mnemosyne, bibliotheca classica Batava, 213. Leiden: Brill, 2001.

Musto, Ronald G. "Introduction," Pierre Gilles, *The Antiquities of Constantinople.* 2nd ed. with new introduction and bibliography by Ronald G. Musto (New York: Italica Press, 1988), s. xi-xxx.

Müller, Karl. *Geographi Graeci minores.* Vol. II. Parisiis: A. Firmin Didot, 1855.

Müller-Wiener, Wolfgang. *Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanı.* İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998.

Müller-Wiener, Wolfgang. *İstanbul'un Tarihsel Topografyası.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Oberhummer, Eugen "Byzantion," *Paulys Real-Encyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft.* Sütun 1116-1127.

Oberhummer, Eugen "Bosporos," *Paulys Real-Encyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft.* Sütun *741-757.*

Oberhummer, Eugen "Keras," *Paulys Real-Encyclopädie Der Classischen* Altertumswissenschaft. Sütun 257-262.

Olson, S.D. ve Alexander Sens. *Archestratos of Gela: Greek Culture and Cuisine in the Fourth Century BCE: Text, Translation, and Commentary.* Oxford: Oxford University Press, 2000.

Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler sözlüğü.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972.

Rosenzweig, Rachel. *Worshipping Aphrodite: Art and Cult in Classical Athens.* Ann Arbor: University of Michigan Press, 2004.

Sandys, George. *A relation of a iourney begun An. Dom. 1610. Foure bookes: Containing a description of the Turkish empire, of Aegypt, of the Holy Land, of the remote parts of Italy, and ilands adioyning.* London: Allot, 1627.

Schaefer, Arnold. *Demosthenes und seine Zeit.* Leipzig: B.G. Teubner, 1885.

Schmidt, Bernhard. *Das Volksleben der Neugriechen und das Hellenische Alterthum.* 1871.

Schumacher, R. W. M. "Three Related Sanctuaries of Poseidon: Geraistos, Kalaureia, and Tainaron", *Greek Sanctuaries: New Approaches.* ed. Nanno Marinatos, Robin Hägg. London; New York: Routledge, 1993.

Raphael Sealey, *Demosthenes and His Time: a Study in Defeat.* New York: Oxford University Press, 1993.

Semple, Ellen Churchill. *The Geography of the Mediterranean Region: Its Relation to Ancient History.* New York: H. Holt and Co, 1931.

Stronk, Jan P. *The Ten Thousand in Thrace: An Archaeological and Historical Commentary on Xenophon's Anabasis, Books VI.Iii-Vi-VII.* Amsterdam classical monographs, v. 2. Amsterdam: J.C. Gieben, 1995.

Tekin, Oğuz. *Eskiçağ'da İstanbul'da Balık ve Balıkçılık.* İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2010.

Tsetskhladze, G. "Greek Penetration of the Black Sea," *The Archaeology of the Greek Colonisation.* Ed. G. Tsetskhladze & F. De Angelis (Oxford: Oxford University Committee for Archaeology, 1994), s. 111-136

Tsetskhladze, G. "Greek Colonisation of the Black Sea Area," *The Colonisation of the Black Sea Area.* Ed. G. Tsetskhladze (Stuttgart: F. Steiner, 1998), s. 9-68.

Tsetskhladze, "Trade on the Black Sea in the archaic and classical periods: some observations," *Trade, traders, and the ancient city* ed. Helen Parkins and Christopher Smith (London; New York: Routledge, 1998), s. 52-74.

Van Millingen, Alexander. *Byzantine Constantinople.* London: Murray, 1899.

Walbank, Frank W. "Polybius on the Pontus and the Bosphorus," Mylonas, George E. (ed). *Studies presented to David Moore Robinson on his seventieth birthday.* Saint Louis: Washington University, 1951.

Walbank, Frank W. *A Historical Commentary on Polybius Commentary on Books I - VI. 1.* Oxford: Clarendon Press, 1957.

Wieseler, Friedrich. *De Cyaneis sive Symplegadibus.* Gottingae: Officina academica Dieterichiana, 1879.

Will, Edouard. *Histoire politique du monde hellénistique: 323-30 av. J.-C.*Paris: Seuil, 2003.

Wolfram, Herwig. *History of the Goths.* Berkeley: University of California Press, 1988.

Wood, Francis A. "Greek Fish Names: Part III," *The American Journal of Philology*, Vol. 49, No. 2 (1928), s. 167-187.

James Yates, James."Some account of a volume, containing portions of Ptolemy's geography, and of the 'geographi graeci minors' (Brit. Mus. add. mss. 19, 391)," *Transactions of the Royal Society of Literature of the United Kingdom* 8, (1866): s. 13-34.

TÜRKÇE YER ADLARI DİZİNİ

Alibeyköy Deresi 47
Anadoluhisarı 32, 83
Anadolukavağı 8, 16, 18, 30, 77, 78
Arnavutköy 29, 57, 58
Ayrılık Suyu 32, 86

Bağlaraltı Limanı 30, 72
Balat Kapısı 26, 45
Baltalimanı 29, 62, 63
Baltalimanı Deresi 29, 62
Bebek 29, 59, 60
Beşiktaş 28, 54
Beykoz 30, 81
Beylerbeyi 32, 84
Büyükdere 8, 29, 67
Büyükdere Vadisi 29, 68
Büyük Liman 30, 71

Çalı Burnu 30, 71
Çengelköy 32, 84
Çırağan 28, 55
Çubuklu 31, 82

Defterdarburnu 28, 56
Dolmabahçe 28, 54

Emirgan 29

Fener 26, 45
Fenerköy 72
Fındıklı 28, 52, 53

Fil Burnu 30, 76, 77

Galata 25, 50, 51
Garipçe Burnu 71

Haliç 11, 16, 21, 25, 26, 27, 37, 38, 39, 41, 44, 46, 47, 48, 50, 63, 64, 81
Hasköy 27, 48, 49
Hünkâr İskelesi 30, 81

İstinye 17, 29, 51, 63

Kabataş 28, 54
Kadıköy 22, 25, 32, 86, 87
Kâğıthane 25, 26, 46, 47, 50
Kalender Koyu 29, 65
Kandilli Burnu 83
Kanlıca 32, 82
Karaköy 50
Kasımpaşa Deresi 28, 49
Keçeli Liman 30, 76
Kefeliköy 29, 66
Kestanehan 29, 63
Kıbrıs Muhassılı 32, 83
Kireçburnu 29, 66
Köybaşı 29, 64
Kuleli 32, 84
Kurbağalı Dere 87
Kuruçeşme 29, 57
Küçüksu İskelesi 32, 83

Macar Tabya 30, 79
Mesarburnu 29, 68

Ortaköy 28, 55
Öreke Taşı 30, 72, 73

Papaz Burnu 30, 72

Rumelihisarı 12, 29, 60
Rumelikavağı 29, 30, 69, 70

Salacak Burnu 32, 85
Salıpazarı 28
Sarayburnu 8, 10, 22, 26, 37, 46, 52
Sarıyer 29, 68
Selviburnu 30, 81
Sultaniye 30, 81
Sütlüce 26, 27, 48
Şeytanburnu 29

Tarabya 29, 65, 66
Tarabya Sarayı 29, 65
Tellitabya 29, 69
Tophane 25, 28, 51, 52

Umuryeri 8, 30, 80
Unkapanı 26, 38, 44
Üsküdar 15, 20, 32, 37, 84, 85, 86
Üsküdar Büyük Liman İskele 32, 84

Vaniköy 32, 83

Yeniköy 29, 64
Yum Burnu 30, 75
Yuşa Tepesi 30, 80

Zindan Kapısı 26, 43

ANTİK YER ADLARI VE ŞAHISLAR DİZİNİ

Agamemnon 85
Aianteion 28, 52
Aias Telamonios 52
Aietes 57
Aigisthos 85
Aitou Rhynkhos 30
Akrai Rhoizoisai 84
Aktina 27
Amphiaraos 50, 51, 64
Amykos 30, 64, 80, 81
Anaplous 1, 4, 23, 25, 90
Androkles 60
Ankyreion Burnu 75
Aphrodite 28, 30, 51, 68, 69, 86, 92
  Aphrodite Praeia 28, 51
Apollon 28, 29, 30, 48, 52, 54, 69, 74, 86
Argonotlar 11, 47, 54, 56, 64, 72, 80
Argyronion 79
Aristonymos 55
Arkadia 44
Arkheion 28, 55, 56
Arkhias 55
Artemis 13, 28, 29, 51, 59, 60, 69, 70, 82, 85
  Artemis Diktynna 29, 59, 60
  Artemis Phosphoros 28, 51
Asteropaios 65
Athamas 77
Athena 26, 40, 44, 69
  Athena Ekbasia Sunağı 26, 40
Athena Skedasias Sunağı 44
Atinalılar 14, 15, 16
Auleon 27, 48
Auletes 28, 51

Baka 29, 57
Bakkhos Kayaları 64
Barbyses Deresi 26, 47, 62
Batheia Skopia 26, 46
Bathykolpos 29, 67
Bebryk 80
Bithynia 18, 71, 81
Blabe 22, 32, 83
Blakhernai 46
Boidion 86
Bolos 27, 28, 49, 51
Bosporios Burnu 26
Bosporos Kimmer 36, 39, 40
Bosporos Thrakia 39
Boukolos 27, 48
Bous (Burun) 10, 32, 85, 86
Bythias 29, 57
Byzantion 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 47, 50, 51, 52, 53, 55, 60, 68, 74, 81, 83, 86, 87, 90, 91, 92

Byzantionlular 13, 16, 41, 43, 51, 53, 60, 63, 64, 65, 77
Byzas 7, 47, 62

Daphne Psykhonous 80
Delphin 28, 53, 54
Demeter 26, 42, 69
Demetrios 17, 64
Dikaia Petra 66
Diktynna 29, 59, 60
Diskoi 32, 84
Dorlar 72
Dotina petra 30
Drepanon 26, 48
Drys 27, 48

Efeslilerin Limanı 71
Ekhaia 32, 83
Eudios Kalos 65
Eurostos 32, 86
Euxenus Pontos 22

Galatlar 77
Ge Anesidora 26, 42
Geron Alios 28, 56
Gronykhia 30, 81
Gynaikon Limen 62, 63
Gypopolis 30, 72

Hapsasieion 26, 44, 45
Hapsasios 44
Hekate 29, 63
Hera 8, 13, 21, 26, 39, 42, 43, 47, 69, 86
Heragora 32, 86
Heraia Akra 43
Herakles 30, 36, 47, 80
Herculis Kline 30
Hestiai 29, 58, 59
Hieron (Asya) 8, 16, 18, 30, 69, 77, 78, 79, 80, 81
Hieron (Avrupa) 8, 16, 18, 30, 69, 77, 78, 79, 80, 81
Himeros 86
Hipposthenes 28, 50

Iason 47, 54, 56, 69, 75, 82
Iasonion 28, 54
Inakhos 39, 86
Ingenidas 26, 45
Io 8, 10, 11, 39, 40, 47, 85, 86
Iphigeneia 85

İskitler 12, 13, 42, 43, 54

Kalamos 29, 57
Kallimedes 77
Kalos Agros 29, 68
Kamara 26, 45, 46
Kanopos 28, 49
Karandas 28, 53, 54
Katangeion 82
Keison 49
Kepos 44
Keras 10, 21, 22, 27, 37, 38, 46, 47, 48, 50, 63, 92
Keroessa 47
Khalkedon 10, 14, 15, 16, 22, 32, 80, 82, 85, 86, 87, 88
Khalkedonlular 55, 77, 83
Khalkeia 30, 69, 70
Khalkis 53
Khares 16, 17, 86
Khelai 29, 59, 76, 77
Khoiragreia 50
Khryseis 85
Khrysopolis 15, 23, 85
Khrysorrhoas Deresi 69, 70
Khrysos 85
Kikonion 32, 84
Kittos 26, 45
Kleides kai Kleithra tou Pontou 29
Klytaimnestra 85
Komarodes 29, 64
Korakion Burnu 30, 76

Kore 26, 42
Korinthoslular 43
Krenides 28, 49
Kyaneai 22, 23, 30, 72, 73, 74, 75, 76
Kyboi 28, 49
Kydaros 26, 47
Kykla 26, 43, 44
Kykladion 32
Kyparodes 29, 63
Kyzikoslular 60

Lakiades 56
Lasthenes 29, 63, 64
Leda 80
Lembos 32, 83
Liknias 72
Lykadion 32, 83, 84

Maiotis 36
Makedon 16, 17, 48
Mandrai 27, 48
Medeia 57, 65, 75, 76
Megara 12, 43, 52, 59, 68
Meizon 28, 49
Mellapokopsas 26, 45
Metopon 28, 32, 52, 84
Milton Burnu 29
Minos 43, 54
Moukaporis 30, 81
Myrileion 71, 72
Mysialılar 59

Nausikleia 32, 83
Nausimakhion 32, 84
Neos Bolos 27, 49
Nephele 77
Nereus 56
Nikaios 27, 49
Nymphaion 30, 80

Oksyrrhous 82
Onesidoras bkz. Ge Anesidora
Ostreodes 28, 51, 52

Palinormikon 28, 52, 53
Palodes 30, 46, 81, 82
Paneion Burnu 73
Panteikhion 76
Parabolos 28, 56
Pasiphae 54
Peiraieus 45
Pentekontorikon 28, 54
Peraikos 26, 45
Periboloi 28, 55
Peron 45
Persler 42, 76
Phaidalian 62
Pharmakias Koyu 29, 65, 66
Phiela Limanı 31, 82
Philippos 11, 16, 17, 41, 43, 48, 64, 86
Phineus 56, 72
Phorkys 56
Phriksos Limanı 77, 82
Pithekos Limanı 29, 65
Ploutonos Akra 43
Pluton 26, 42, 43
Polyeidos 43
Polyrrhetios 46
Poseidon 26, 41, 47, 50, 62, 69, 73, 81, 92
Potamonion 32, 83
Praeia (Aphrodite) 28, 51
Propontis (Marmara denizi) 22, 35, 50
Proteus 56
Ptolemaios Philadelphos 17, 53
Pyrrhias Cyon 29, 60, 61
Python 51

Rhodion 28, 55
Rhoodes Akra 29

Salmydesos 70
Sapra Thalassa 26, 46
Saron 29, 68

Seleukos 17, 53, 77
Semystra 26, 47, 48, 56
Simas Burnu 29, 68
Skhoiniklos 28, 50
Skironides Petrai 26, 43
Skletrinas 29, 68, 69
Skythou, ta. 28, 54
Stoma 35
Sykides 28, 50, 51
Symplegades 37, 76

Tanais 36
Tauros 85
Theatron 32, 82
Thermastis 28, 54
Thermemeria 17, 29, 64
Timaea Turris 30

Zeus 8, 44, 47, 51, 59, 77, 78, 80, 86, 89